

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇAYELİ'NDE NÜFUSUN GELİŞİMİ VE
MEKANSAL DAĞILIMI

EMİNE ÜNAL

2501170056

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ÖZLEM SERTKAYA DOĞAN

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Emine ÜNAL Numarası : 2501170056
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Coğrafya Danışmanı : Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN
Tez Savunma Tarihi : 01.07.2019 Saati : 11:00
Tez Başlığı : "Çayeli'nde Nüfusun Gelişimi ve Mekansal Dağılımı"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~ÇOKÇÜMLÜ~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN		Kabul
2- Prof. Dr. Süheyla BALCI AKOVA		Kabul
3- Doç. Dr. Ali Osman KOCALAR		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Mehmet ÜNLÜ		
2- Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI		

ÖZ

ÇAYELİ'NDE NÜFUSUN GELİŞİMİ VE MEKANSAL DAĞILIMI

Emine ÜNAL

Karadeniz kıyısında, idari olarak Rize'ye bağlı bir ilçe olan Çayeli TÜİK 2018 verilerine göre 44304 nüfusa sahiptir. Çayeli'nde 54 köy, iki belde belediyesi ve bu belediyelere bağlı toplam 18 mahalle bulunmaktadır. Şehir merkezi 17 mahalleden oluşmaktadır. Çalışmanın kapsamı, Çayeli'nde nüfusun yıllara göre gelişimi ve mekânsal dağılımıdır. Bu bağlamda, Çayeli'nin 1944 yılında ilçe konumuna getirilmesi göz önüne alınarak, 1944 sonrası ağırlıklı olmak üzere nüfus kayıtları incelenerek tablo, grafik ve harita olarak çalışmada yer verilmiştir.

Toplam nüfus değişimim yanında kırsal ve şehrsel nüfusun değişimi de ele alınarak nüfusun mekânsal dağılımı incelenmiştir. Nüfusun nitelikleri, nüfusta meydana gelen değişim, değişime etki eden fiziki ve beşerî unsurlar incelenmiştir. Nüfusun niceliksel değişimine bağlı olarak oluşan sorunlar ele alınarak bu sorunlara çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır. Nüfus projeksiyonları aracılığıyla tahminlerde bulunularak gelecekte oluşacak değişim yorumlanmıştır.

1945 sayımında Çayeli'nde 34564 olan nüfus 2018'de 44304 kişiye ulaşmıştır. 1945'te 28480 olan kırsal nüfus 2018'de 22968'e, 6084 olan şehrsel nüfus 21336 kişiye ulaşmıştır. Toplam nüfus içinde genç nüfus oranı azalış, yaşlı nüfus oranı artış göstermektedir. Nüfusun yaşlanması, yaşlı nüfusa yönelik demografik yatırımlar yapılmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda, genç nüfusun gelecekte daha da azalacağı göz önünde bulundurularak, nüfus artış hızındaki düşüşünün engellenmesi ve nüfusun nitelik olarak geliştirilmesi adına çalışmalar yürütülmelidir. Nüfusun dışa göçünü engellemeye yönelik çalışmalar yapılarak sosyoekonomik tedbirler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Çayeli, Nüfus, Nüfus Değişimi, Mekânsal Dağılım.

ABSTRACT
POPULATION GROWTH AND SPATIAL DISTRIBUTION IN
ÇAYELİ

Emine ÜNAL

Çayeli is a district of the city Rize in the coastal Black Sea Region, and contains 44304 people according to the data provided by the Turkish Statistical Institute in 2018. Çayeli consists of 54 villages, 2 town municipalities and 18 neighbourhoods under the jurisdiction of these municipalities. The city center involves 17 neighbourhoods. This study investigates the development and spatial distribution of population throughout the past years in Çayeli. Population registrations are examined, detailed and represented as chart, graphic and map in the study with a special attention to post-1944 period as Çayeli was upgraded to be a district in 1944.

Spatial distribution of population is analysed in consideration of changes in both urban and rural population alongside total population change. The study examines the characteristics of population, change in population, and physical and human factors affected this change. Additionally, it aims both to address problems evolved as a result of quantitative change in population, and to offer possible solutions to these problems. Estimated changes in population are illustrated by using population projections.

Population of Çayeli reached 44304 people in 2018 from 28480 in 1945. Rural population decreased to 22968 in 2018 from 28480 in 1945 while urban population increased to 21336 in 2018 from 6084 in 1945. The youth population rate declined in total population rate while the elderly population rate is grown. The growth in elderly population required making demographical investments to elderly people. Meanwhile, considering the potential decrease in young population, it is necessary to take steps not only to prevent dramatic decline but also to improve the quality of population. In addition to this, it is also necessary to make endeavour and take socio-economic measures in order to prevent migration.

Keywords: Çayeli, Population, Population Growth, Spatial Distribution.

ÖNSÖZ

Çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Rize ili sınırları içinde bulunan Çayeli'nin nüfusunun gelişimi, şehrsel ve kırsal dağılımı incelenmiştir. Tez genel anlamda; nüfusun gelişimine etki eden doğal ve beşerî unsurlar, nüfusta meydana gelen değişim, gelecekte meydana gelecek değişim tahminleri ve bu değişime yönelik öneriler kısımlarından oluşmaktadır.

Tezin her aşamasında değerli fikir ve desteklerini esirgemeyen, teşvikleriyle her zaman yüreklendiren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN'a saygılarımla sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezin haritalarının yapımında CBS bilgisini paylaşan ve emek veren Arş. Gör. Canan KÜLEK'e teşekkür ederim.

Desteklerini her zaman yanımda hissettiğim, yetişmemde büyük emeği olan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Emine ÜNAL

İstanbul-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xiii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NÜFUSUN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1 Coğrafi Konum	4
1.2 Jeomorfolojik Özellikler	6
1.3 İklim ve Bitki Örtüsü	11
1.4. Toprak Yapısı ve Su Kaynakları	24

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS GELİŞİMİNE ETKİ EDEN BEŞERİ FAKTÖRLER

2.1. YERLEŞMENİN TARİHİ.....	27
2.2. NÜFUS ÖZELLİKLERİ	33
2.2.1 Toplam Nüfus Değişimi	34
2.2.1.1 Nüfus Yoğunluğu:.....	40
2.2.1.1.1 Aritmetik Nüfus Yoğunluğu:.....	40
2.2.1.1.2 Tarımsal Nüfus Yoğunluğu:	41
2.2.1.1.3 Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu:.....	42
2.2.1.2 Doğum Oranları:	43

2.2.1.3. Ölüm Oranları:	45
2.2.1.4 Nüfus Artış Hızı	46
2.2.1.5 Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı:	48
2.2.1.6 Nüfusun Bağımlılık Oranı.....	51
2.2.1.7 Medyan Yaş	53
2.2.2 Kırsal Nüfus Değişimi	55
2.2.3. Şehirsel Nüfus Değişimi	66
2.2.4 Nüfusun Eğitim Durumu	71
2.2.5 Nüfusun Evlenme ve Boşanma İstatistikleri.....	75
2.3 NÜFUSUN SOSYO EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	77
2.3.1 Nüfusu Etkileyen Ekonomik Etkenler	77
2.3.1.1 Tarımsal Faaliyetler	77
2.3.1.1.1 Meyveler ve İçecek Bitkileri Yetiştiriciliği.....	79
2.3.1.1.2 Sebze Yetiştiriciliği	88
2.3.1.1.3. Dış Mekân Süs Bitkileri Yetiştiriciliği	89
2.3.1.1.4 Tarla Bitkileri Yetiştiriciliği	89
2.3.1.2 Hayvancılık Faaliyetleri:.....	90
2.3.1.2.1 Büyükbaş Hayvancılık:	91
2.3.1.2.2 Küçükbaş hayvancılık:	94
2.3.1.2.3 Arıcılık Faaliyetleri:	98
2.3.1.2.4 Kumes Hayvanları Yetiştiriciliği:.....	102
2.3.1.3. Sanayi ve Ticaret Faaliyetleri:	103
2.3.1.4 Madencilik Faaliyetleri:	105
2.3.1.5 Turizm Faaliyetleri:.....	107
2.3.1.6 Ulaşım Faaliyetleri	112
2.3.2 Nüfusun Ekonomik Kollara Dağılışı	118

2.4. NÜFUS HAREKETLERİ.....	119
2.4.1 İç Göçler:	120
2.4.2 Dış Göçler	125
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3.1 Nüfus Projeksiyonları Türkiye İl ve İlçe Karşılaştırması.....	127
3.2 Nüfusun Değişimine Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sorunlar	130
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA	143

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çayeli’nde Bulunan İstasyonların Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri ($^{\circ}\text{C}$) (2014-2017)	12
Tablo 2: Çayeli Balıkçı Barınağı Ana Mendirek Fener İstasyonu Aylık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklık Değerleri $^{\circ}\text{C}$ (2014-2017).....	13
Tablo 3: Çayeli’nde Bulunan İstasyonların Bağıl (Nispi) Nem Değerleri (%) (2014-2017)	14
Tablo 4: Çayeli’nin Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (2014-2017)	15
Tablo 5: Çayeli Balıkçı Barınağı Ana Mendirek Fener İstasyonu Rüzgârın Esme Yönleri, Esme Sayıları, Frekansları ve Yönlere Göre Ortalama Hızları.....	16
Tablo 6: Çayeli TEİAŞ istasyonu Rüzgârın Esme Yönleri, Esme Sayıları, Frekansları ve Yönlere Göre Ortalama Hızları	17
Tablo 7: Çayeli Bakır İstasyonu Rüzgârın Esme Yönleri, Esme Sayıları, Frekansları ve Yönlere Göre Ortalama Hızları	17
Tablo 8: Çayeli Kaptanpaşa İstasyonu Rüzgârın Esme Yönleri, Esme Sayıları, Frekansları ve Yönlere Göre Ortalama Hızları	18
Tablo 9: 1927 Nüfus Sayımı Rize Nüfusu	34
Tablo 10: Çayeli’nin Toplam Nüfus Değişimi (1935-2018).....	36
Tablo 11: Çayeli’nde Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Değişimi (1945-2018).....	40
Tablo 12: Çayeli’nde Yıllara Göre Tarımsal Nüfus Yoğunluğu Değişimi (2007-2018)	42
Tablo 13: Çayeli’nde Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu Değişimi (2007-2018).....	42
Tablo 14: Çayeli’nde Doğum Sayısı ve Kaba Doğum Hızı Değişimi (2007-2017) .	45
Tablo 15: Çayeli’nde Ölüm Sayısı ve Kaba Ölüm Hızı Değişimi (2007-2017)	45
Tablo 16: Çayeli Doğal Nüfus Artış Hızı Değişimi (2007-2017).....	46
Tablo 17: Çayeli’nde Kadın ve Erkek Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2018)	48
Tablo 18: Çayeli Nüfusunun Yaş Bağımlılık Değişimi (2007-2018)	52
Tablo 19: Çayeli Nüfusunun Toplam, Genç ve Yaşlı Bağımlılık Oranı (2007-2018)	52
Tablo 20: Çayeli Nüfusu Medyan Yaş Değişimi (2007-2018)	53

Tablo 21: Kırsal Nüfus Değişimi (1935-2018)	55
Tablo 22: Belde Mahalleleri Nüfus Değişimi	64
Tablo 23: Şehirsel Nüfus Değişimi	66
Tablo 24: Çayeli Nüfusunun Okur Yazarlık Durumu (2017)	71
Tablo 25: Çayeli’nde Nüfusun Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Dağılışı (2017) ..	71
Tablo 26: Çayeli’nde Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı (Evlenme yerine göre) (2007-2017).....	75
Tablo 27: Çayeli’nde Boşanma sayısı ve Kaba Boşanma Hızı (Erkeğin ikametgâh yerine göre) (2013-2017)	76
Tablo 28: Çayeli’nde Toplam Tarım Alanı Miktarı (2010-2018).....	77
Tablo 29: Çayeli’nde Bitkisel Üretim Alanlarının Kullanım Amacı ve Miktarı (2018)	78
Tablo 30: Çayeli’nin Meyveler ve İçecek Bitkileri Tarım Alanı (2010-2018).....	79
Tablo 31: Çayeli’nde Üretilen Meyve ve İçecek Bitkilerinin Ağaç Sayısı ve Üretim Miktarı (2018).....	80
Tablo 32: Çayeli’nde Yıllara Göre Çay Üretimi.....	83
Tablo 33: Çayeli’nde Yıllara Göre Kivi Üretimi (2010-2018)	87
Tablo 34: Çayeli’nde Yıllara Göre Sebze Üretim Alanı (2004-2018).....	88
Tablo 35: Çayeli’nde Sebze Üretimi (2018)	88
Tablo 36: Çayeli’nde Mısır Üretimi (2004-2018).....	89
Tablo 37: Çayeli’nde Yetiştirilen Bir Yaşından Küçük Buzağı ve Dana Sayıları	91
Tablo 38: Çayeli’nde Yetiştirilen Süt Sığırı Sayıları (2018).....	91
Tablo 39: Çayeli’nde Yetiştirilen Sağlamayan Büyükbaş Hayvan (İki ve daha yüksek yaşta boğa ve 1-2 yaş arası tosun) Sayısı (2018).....	92
Tablo 40: Çayeli’nde Yıllara Göre Sağılan Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretim Miktarı (2004-2018).....	93
Tablo 41: Çayeli’nde Yetiştirilen Sağlamayan Koyun ve Kıl Keçisi (2018).....	94
Tablo 42: Çayeli’nde Sağılan Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretim Miktarı (2004-2018)	95
Tablo 43: Çayeli’nde Küçükbaş Hayvanların Yün ve Kıl Üretim Miktarı (2004-2018)	98
Tablo 44: Çayeli’nde Arıcılık Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı (2004-2018)	99

Tablo 45: Çayeli’nde Yıllara Göre Kovan Sayısı, Bal ve Balmumu Üretimi (2004-2018)	100
Tablo 46: Çayeli’nde Yetiştirilen Yumurta Tavuğu, Ördek ve Beç Tavuğu (2004-2018)	102
Tablo 47: Çayeli Göç Verileri (2012-2017).....	121
Tablo 48: Çayeli İç Göç Verileri (2017)	122
Tablo 49: Çayeli Dış Göç Verileri (2016-2017)	125
Tablo 50: Senaryolara göre Türkiye Nüfusu (2023-2040-2060-2080)	127
Tablo 51: Nüfus Projeksiyonlarına Göre Türkiye Bağımlılık Oranları (2018-2023-2040-2060-2080).....	128
Tablo 52: Nüfus Projeksiyonlarına Göre Türkiye’de Medyan Yaş (2023-2040-2060-2080)	128
Tablo 53: Rize ve Çayeli Nüfus Projeksiyonları (2023-2040-2060-2080).....	129

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Çayeli Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri ⁰ C (2014-2017)	13
Grafik 2: Çayeli'nin Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (2014-2017).....	15
Grafik 3: Çayeli'nde Yıllık Ortalama Rüzgâr Yönleri	18
Grafik 4: Çayeli'nin Yıllara Göre Nüfus Değişimi (1935-2018)	37
Grafik 5: Çayeli Doğal Nüfus Artış Hızı Değişimi (2007-2017)	47
Grafik 6: Çayeli'nin 2018 Nüfus Piramidi.....	49
Grafik 7: Çayeli Nüfusunun Bağımlılık Oranları (2018)	50
Grafik 8: Kırsal Nüfus Değişimi (1935-2018).....	65
Grafik 9: Şehir Nüfusu Değişimi (2007-2018).....	67
Grafik 10: Çayeli'nde Nüfusun Eğitim Düzeyi (2017)	72
Grafik 11: Türkiye, Rize ve Çayeli Büyükbaş Hayvan Süt Üretimi (2018).....	94
Grafik 12: Türkiye, Rize ve Çayeli Küçükbaş hayvan Süt Üretimi (2018).....	97
Grafik 13: Çayeli Nüfus projeksiyonları (2023-2040-2060-2080).....	130

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Çayeli Lokasyon Haritası	4
Harita 2: Çayeli Topoğrafya Haritası.....	10
Harita 3: Çayeli Toplam Nüfus Değişimi (2007-2018).....	38
Harita 4: Çayeli Kırsal Nüfus Değişim Haritası (2007-2018)	61
Harita 5: Çayeli Şehirsel Nüfus Değişimi Haritası (2007-2018).....	68
Harita 6: Çayeli Ulaşım Haritası	113
Harita 7: Çayeli Aldığı Göç Haritası (2017).....	123
Harita 8 : Çayeli Verdiği Göç Haritası (2017).....	124

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Çayeli Şehir Alanı.....	5
Fotoğraf 2: Buzul Alanı- Karos Yaylası.....	6
Fotoğraf 3: Çayeli'nin Güneyi Dağlık Alan	7
Fotoğraf 4: Şehir Merkezi- Aşıklar Deresi	8
Fotoğraf 5: Geleneksel Mimari Ahşap Ev- Ormancık Köyü Mahmutoglu Mahallesi.....	21
Fotoğraf 6: Naliya (Serender) Örneği- Yeşiltepe Köyü.....	21
Fotoğraf 7: Karışık Orman- Kaptanpaşa Yolu.....	23
Fotoğraf 8: Karayemiş Ağacı- Eskipazar Mahallesi.....	23
Fotoğraf 9: Karışık Orman ve Orman Gülü (Komar)	24
Fotoğraf 10: Senoz Deresi I.....	26
Fotoğraf 11: Senoz Deresi II.....	26
Fotoğraf 12: 1955 Yılı Çayeli Şehir Merkezi Görüntüsü	30
Fotoğraf 13: İncesu (Marbudam) Köyü.....	62
Fotoğraf 14: Kaptanpaşa Köyü.....	62
Fotoğraf 15: Buzlupınar Köyü Mahalleleri	63
Fotoğraf 16: Büyükköy Beldesi Merkez Mahallesi.....	65
Fotoğraf 17: Çayeli Şehir Merkezi Genel Görünüm	69
Fotoğraf 18: Çayeli Şehir Merkezi	69
Fotoğraf 19: Yenipazar Mahallesi Genel Görünüm	70
Fotoğraf 20 : Çayeli Kaymakamlık Binası	70
Fotoğraf 21: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi.....	73
Fotoğraf 22: Kaptanpaşa İzzet Akçal Yatılı Bölge Okulu.....	74
Fotoğraf 23: Mandalina Ağacı- Eskipazar Mahallesi	81
Fotoğraf 24: Organik Çay Tarım Arazisi -Kaptanpaşa Köyü Şen Mahallesi	84
Fotoğraf 25: Mısır, Fasulye ve Organik Çay Tarım Arazisi- Kaptanpaşa Köyü Şen Mahallesi	85
Fotoğraf 26: Toplanan Çayların Çay Alım Yerine Taşınması.....	85
Fotoğraf 27: Çay Alım Yeri- Kaptanpaşa Köyü Şen Mahallesi	86
Fotoğraf 28: Çayeli Çay Fabrikası.....	86

Fotoğraf 29: Yayla Yolunda Büyükbaş Hayvanlar.....	92
Fotoğraf 30: Mezrada Küçükbaş Hayvanlar- Senoz Vadisi	96
Fotoğraf 31: Eski ve Yeni Tip Kovan Örneği- Senoz Vadisi	101
Fotoğraf 32: Çayeli Bakır işletmeleri A.Ş- Madenli Beldesi.....	106
Fotoğraf 33: Çirmaniman Yaylası	108
Fotoğraf 34: Büyükköy Beldesi Raşot Alabalık Çiftliği	108
Fotoğraf 35: Kaptanpaşa-Yeşiltepe Taş Köprüsü.....	110
Fotoğraf 36: Ormancık Köyü Camii.....	111
Fotoğraf 37: Şarınçor Mezrası	111
Fotoğraf 38: D010 Karayolu Çayeli- Pazar İstikameti	115
Fotoğraf 39: D010 Karayolu Çayeli- Rize İstikameti.....	115
Fotoğraf 40: Toprak Köy Yolu- Ormancık Köyü Mahmutoğlu Mahallesi	116
Fotoğraf 41: Çayeli Şehirler Arası Otobüs Terminali	117
Fotoğraf 42: Taksî Durağı- Şehir Merkezi	117
Fotoğraf 43: Toplanan Çayın Teleferikle Taşınma İşlemi.....	118

KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

CBS : Coğrafi Bilgi sistemleri

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

GNS : Genel Nüfus Sayımı

HES : Hidroelektrik Santral

HÜNEE : Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

KBH : Kaba Boşanma Hızı

KDH : Kaba Doğum Hızı

KEH : Kaba Evlenme Hızı

KM² : Kilometrekare

KÖH : Kaba Ölüm Hızı

MGM : Meteoroloji Genel Müdürlüğü

MM : Milimetre

MTA : Maden Tetkik ve Arama

MÖ : Milattan Önce

MS : Milatta Sonra

NAH : Nüfus Artış Hızı

NGH : Net Göç Hızı

OSB : Organize Sanayi Bölgesi

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

°C : Santigrat Derece

GİRİŞ

Nüfus, belli bir alanda belirli bir zamanda bulunan insan sayısı olarak tanımlanmaktadır. Nüfus; doğum, ölüm ve göçlerle sürekli değişim halindedir. İnsanın yeryüzüne etkisi ve yeryüzüyle iletişimi nicelik, nitelik, dağılışı ve hareketleri göz önünde bulundurularak incelenmektedir. Bu açıdan nüfusun incelenmesi, geçmiş ve günümüzdeki yapısının değerlendirilmesi, gelecekte oluşacak yapısı hakkında tahminde bulunulması insan ve yeryüzü ilişkisine yön vermektedir. Nüfus dinamik bir yapıdadır, değişime her zaman açıktır. Oluşan değişim yerleşim yerinin; mesken sayısı ve yapısı, arazi kullanımı, tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret, eğitim, turizm, madencilik, ulaşım, ekonominin gelişimi, gibi birçok alanda gelişim göstermesine sebep olmaktadır. Bu amaçla nüfusun geçmiş ve günümüzde olan ayrıca gelecekte oluşacak yapısı incelenerek mevcut durumlar iyileştirilebilmekte ve geleceğe yönelik demografik yatırımların planlaması yapılabilmektedir. Çalışmada Çayeli nüfusunun gelişimi üzerinde durularak, oluşan değişime etki eden etmenler incelenecek, nüfusun dağılımı ele alınacak ve gelecekte oluşacak değişim üzerinden öneriler sunulacaktır.

Rize'nin doğusunda Merkez ve Pazar ilçeleri arasında bulunan Çayeli 41°05' 24.0'' kuzey paraleli ile 40° 43'46.8'' doğu meridyeni koordinatları üzerinde yer almaktadır. Sarp Sınır Kapısı bağlantı yolu olan D010 karayolu ilçeden geçmektedir. 473 km² alana ve TÜİK 2018 verilerine göre 44304 nüfusa sahiptir. Çayeli son yıllarda artış gösteren nüfusuyla Rize'nin Merkez'den sonra en fazla nüfuslu ilçesidir. 54 köy, 2 belde belediyesi ve bu belediyelere bağlı 18 mahalle ayrıca merkeze bağlı 17 mahalleden oluşmaktadır. Kırsalda en kalabalık köy toplam nüfusun %1,9'unu oluşturan Derecik köyüdür. En az nüfuslu köy toplam nüfusun %0,07'sini oluşturan İncesu köyüdür. Belde mahalleleri içinde en kalabalık mahalle toplam nüfusun %1,8'ini oluşturan Madenli beldesi Merkez mahallesi, en az nüfuslu mahalle ise toplam nüfusun %0,2'sini oluşturan Büyükköy beldesine bağlı Çavuşlu mahallesidir. Şehir nüfusunda en büyük pay toplam nüfusun %15,3'ünü oluşturan Yenipazar mahallesindedir. En az nüfus toplam nüfusun %0,3'ünü oluşturan Adalar mahallesine aittir.

Çalışmanın veri kaynağı; çalışmanın omurgasını oluşturan nüfus verilerinin elde edildiği eski adı Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) olan Türkiye İstatistik Kurumu

(TÜİK)'dur. TÜİK'in 1927-2000 döneminde gerçekleştirdiği Genel Nüfus Sayımlarının (GNS) yayımlanmış tüm sayım verilerine ve 2007 yılında uygulamaya konulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin (ADNKS) 2007 yılı ve sonrası nüfus kayıt sistemi verilerine, <http://www.tuik.gov.tr> bağlantısı aracılığıyla ulaşılmıştır. Bunun yanında direkt olarak TÜİK aracılığıyla elde edilen nüfusun sosyo-ekonomik yapısına ilişkin doğum, ölüm, evlenme, boşanma, medyan yaş, nüfusun yaş gruplarına dağılımı, nüfusun bağımlılık oranı ve göç verileri kullanılmıştır. Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) bilimsel çalışmalarına da yer verilmiştir. Nüfusun gelişimini etkileyen doğal unsurları aydınlatıcı olması adına, Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) tarafından temin edilen iklim verileri kullanılmıştır. Çalışmanın konusuyla ilgili yayımlanmış eserler, resmi kaynaklar, tarihsel ve güncel arşivler, akademik çalışmalar, makaleler ve istatistikî değerlendirmeler yararlanılan temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Çalışmada derlenerek kullanılan tüm nicel veriler sentezlenerek analiz edilmiş tablo, grafik ve harita (ARCmap 10.3) olarak işlenmiştir. Arazi çalışmalarından da faydalanılarak Çayeli'nde yapılan gözlemler teze aktarılmıştır.

Çalışmanın kapsamı Çayeli sınırları dahilindedir. 1933 yılında Artvin ile birleştirip Çoruh ismini alan Rize'nin nüfus kayıtları 1935 genel nüfus sayımında Çoruh vilayeti olarak incelenmiştir. Çayeli bu dönemde Çoruh vilayetine bağlı nahiye konumundadır. 1936 yılında Çoruh vilayeti bölünerek Rize ve Artvin iki ayrı il olmuştur. Çayeli bu dönem ismi Mapavri olarak Rize'ye bağlı nahiye konumundadır. Çayeli 1944 yılında ilçe olmuştur, şehir ve kırsal nüfusuna ait bilgilere 1945 sayımı ve sonrasında ulaşılmaktadır. 1945-1950 nüfus sayımlarında Çayeli'ne bağlı bir belde olan Gündoğdu'ya bağlı olan köyler bu yıllarda Çayeli nüfus bilgileri dahilindedir. 1950 sayımı sonrasında Gündoğdu beldesinin Çayeli'nden ayrılması sonucu, Çayeli sınırından ayrılan köylere ait veriler Çayeli nüfusuna dahil edilmemiştir. 1953 yılında belde olan Büyükköy ve 1973 yılında belde olan Madenli nüfusları da nüfus araştırması kapsamı içindedir.

Çalışmanın üzerinde durduğu problem, Çayeli nüfusunda meydana gelen gelişim ve bu gelişimin sonucunda oluşan sorunlara çözüm önerileridir. Çalışmada öncelikle literatür taraması yapılarak kaynaklar incelenmiştir. Nüfusun gelişim ve dağılımı üzerine yapılan birçok çalışma bulunmasına rağmen Çayeli nüfusu odaklı

kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bir yerleşim yerinde uygulanacak politikalar ve yapılacak yatırımlar nüfus yapısına göre şekillenmektedir. Nüfusun sosyoekonomik yapısı, yaş düzeyi, bağımlılık oranı gibi etmenlerinin bilinmesi yatırım ve ihtiyaç beklentisi hakkında fikir vermekte, buna yönelik adımlar atılmasını sağlamaktadır.

Tezin birinci bölümü nüfus gelişimini etkileyen doğal çevre özelliklerinden oluşmaktadır. Yerleşmenin konumu, jeomorfolojisi, iklim ve bitki örtüsü, toprak yapısı ve su kaynakları ele alınmıştır.

İkinci bölümde; nüfus gelişimini etkileyen beşerî faktörler ele alınmış, nüfusun bir yerleşim yeri üzerindeki etkisi göz önünde alınarak yerleşmenin tarihi incelenmiştir. Çeşitli yönetimlerin sınırları içinde kalan Çayeli'nin nüfusu ve nüfus yapısı geçirdiği yönetim değişikliklerinden etkilenmiştir. Toplam, kırsal ve şehrsel nüfus verileri analiz edilirken yerleşme yerinin 1944 yılında ilçe konumuna getirilmesi göz önüne alınarak 1944 sonrası ağırlıklı olmak üzere geçmişe yönelik de nüfus kayıtları incelenerek sunulmuştur. Toplam nüfus değişimi, nüfus yoğunluğu, doğum ve ölüm oranları, nüfus artış hızı, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı, nüfusun bağımlılık oranı, medyan yaş, kırsal ve şehrsel nüfus, nüfusun eğitim durumu, evlenme ve boşanma oranları elde edilen verilerin sentez ve analizleriyle yorumlanmıştır. Nüfusu etkileyen ekonomik unsurlar ele alınarak yerleşme yeri üzerinde etkileri ve değişimi incelenmiştir. Bu amaçla; tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret ve madencilik, turizm, ulaşım faaliyetleri ve nüfusun ekonomik kollara dağılışı incelenmiştir. Nüfus hareketleri üzerinde durularak çalışma sahasının nüfusunun şekillenmesinde rol oynayan iç ve dış göç hareketleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; nüfus projeksiyonları incelenerek nüfusta gelecekte meydana gelecek değişime yönelik tahminlerde bulunulmuş, değişime bağlı oluşacak sorunlar üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak; Çayeli nüfusunun gelişimine etki eden doğal ve beşerî unsurlar incelenerek, nüfusun geçirdiği değişim ele alınmış ve nüfus projeksiyonları aracılığıyla gelecekte meydana gelecek değişim hakkında fikir yürütülmüştür. Ayrıca, mevcut ve oluşması beklenen sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

NÜFUSUN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN DOĞAL ÇEVRE

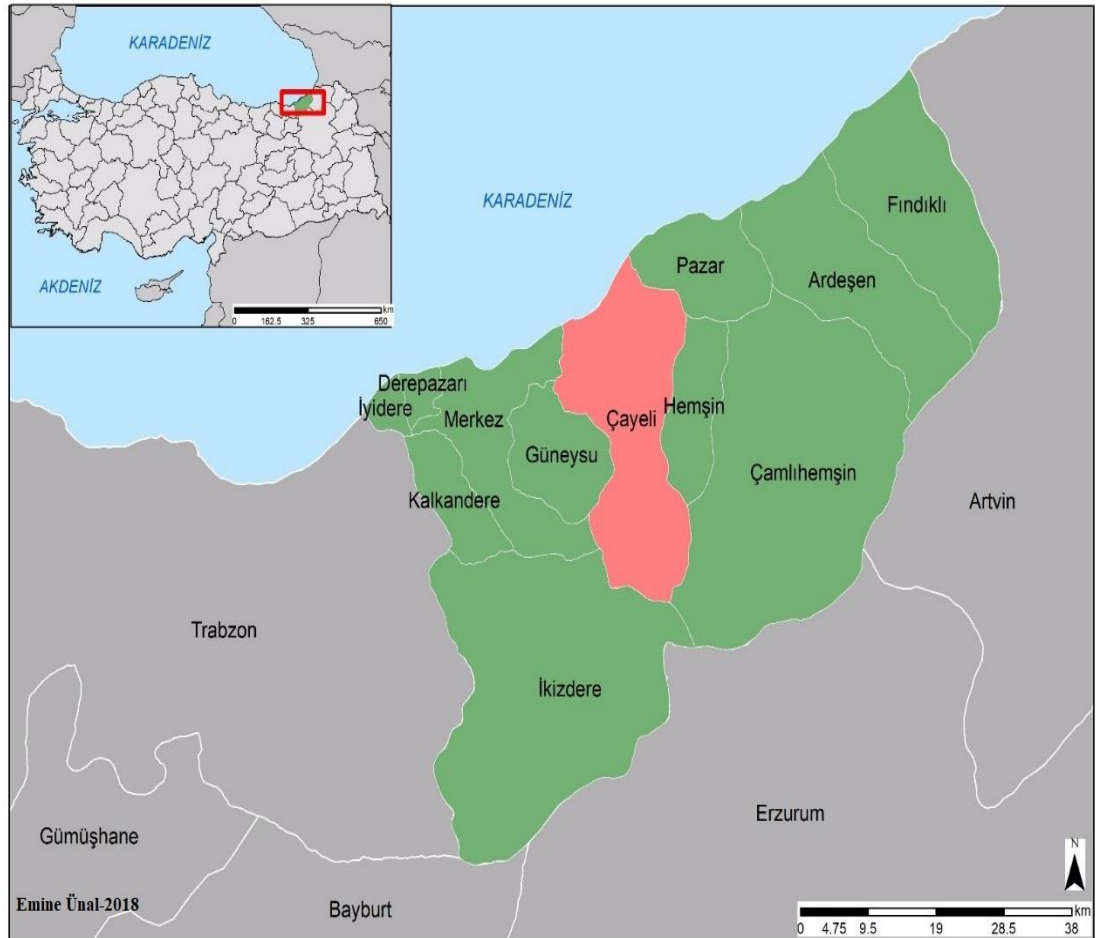
ÖZELLİKLERİ

1.1 Coğrafi Konum

Doğu Karadeniz kıyı şeridinde bulunan Çayeli, 41°05' 24.0'' kuzey paraleli ile 40° 43'46.8'' doğu meridyeni üzerinde yer almaktadır. Rize'nin doğusunda bulunan Çayeli, Büyükdere, Aşıklar ve Şairler derelerinin getirdiği alüvyonların Karadeniz sahilinde birikmesiyle oluşan alana kurulmuştur. 473 km² alana sahip Çayeli'ne bağlı iki belde (Büyükköy, Madenli) ve 54 köy bulunmaktadır.

Eski ismi Mapavri (Sezen, 2006: 352) olan Çayeli doğuda Pazar ve Hemşin, batıda Merkez ve Güneysu, güneyde İkizdere ve Çamlıhemşin ilçeleri, kuzeyde Karadeniz ile çevrelenmiştir (Harita 1).

Harita 1: Çayeli Lokasyon Haritası

Çevresine göre sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan en gelişmiş ilçelerden biri olan Çayeli'nin ilçe merkezi nüfusu TÜİK verilerine göre yıllar içinde periyodik olarak artış göstermiş bu durum konut ihtiyacını doğurmuştur. Çalışma sahasının bulunduğu konum Karadeniz'e paralel uzanan dağların etekleriyle Karadeniz arasında küçük bir alüvyon arazi olması nedeniyle, ilçe merkezi büyük oranda doğu batı yönünde gelişme gösterebilmiştir.

Fotoğraf 1: Çayeli Şehir Alanı

Kaynak: (www.cayeli.gov.tr)

Çalışma sahasının kırsal alanı güneyden deniz kıyısına doğru uzanan vadiler üzerinde gelişmiştir. Çalışma sahası dağlar, tepeler ve derin vadiler ile çevrelenmiş, yerleşme ve ziraat faaliyetlerinin zor koşullarda gerçekleştiği bir alanda yer almaktadır.

Karadeniz sahilinden geçerek Sarp sınır kapısına ulaşan D010 karayolu ilçenin sahilinden geçmekte olup, çalışma sahasının Rize Merkez ile Pazar ilçeleri arasında bağlantı sağlamaktadır. Karadeniz sahil yolu inşası öncesi mevcut olan bağlantı yolu ilçenin içerisinden geçmekte ve kullanımına devam edilmektedir. Çayeli'nin, Rize'nin diğer ilçeleriyle bağlantısı sahil yolundan olduğu gibi aynı zamanda güneyinde yer alan dağlık alandaki yayla yollarıyla da İkizdere, Güneysu ve Çamlıhemşin ilçelerine bağlantı sağlanabilmektedir. Çayeli, Pazar yolu üzerinde yer alan Pazar tüneli

mevkiinde yapımı süren Rize- Artvin havayolu inşası ilçeye hareket katmış, konut fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur. Yapılmakta olan havalimanının henüz tamamlanmaması nedeniyle ilçeye ulaşım Trabzon havalimanından ya da karayoluyla sağlanmaktadır. Çayeli'nde demiryolu bulunmamakta, denizyolu ulaşımı ise gelişmemiştir.

1.2 Jeomorfolojik Özellikler

Alp kıvrım sisteminin bir kolu ona Doğu Karadeniz dağları bugünkü görünümünü Pliosen'den başlayan tektonik hareketlerle almaya başlamıştır. Bu dağlar Pre- Kambrium ve Paleozoik kayaları, Kretase'ye ait depolar ve volkanik kayaların yandan gelen basınçları sonucu kıvrılıp yükselmesiyle oluşmuştur. Karadeniz dağları denize paralel olarak uzanmakta bu durum bakı faktörünü etkilemektedir. Türkiye'de doğu batı uzantılı tüm dağlarda bakı faktörü güney yamaca daha etkin görülürken Karadeniz sıradağlarında kuzeye bakan yamaçların daha etkin olduğu görülmektedir. Dağların kuzeye bakan yamaçlarında akarsular daha yaygın ve dinamik özelliktedir. Aynı zamanda Kuaterner'de (4. Zaman) oluşan buzul şekillerinin büyük bölümü kuzeye bakan yamaçlar üzerinde yer almaktadır (Tunçdilek, 1985:156-157).

Fotoğraf 2: Buzul Alanı- Karos Yaylası

Çayeli'nin de içinde bulunduğu Doğu Karadeniz dağlık sistemi Paleozoik'e (1. Zaman) dayanmaktadır ve Kretase'de (3. Zaman ara devresi) başlayan orojenez (dağ oluşumu) ile yeryüzüne çıkmış olan depolarla beraber Neojen'e ait yapılara da rastlanır. Kıyıda Üst Kretase'ye ait volkanik tuf ve örtülerin yanında, kıyıya yakın bölümlerde Kretase sedimanları ve bunların üzerinde Eosen Fliş serileri görülmektedir. Vadi ve yüksek dağlık sahalarda volkanik unsurlara rastlanmaktadır (Koday ve Erhan, 2013).

“Doğu Karadeniz dağlarının jeolojik yapısı, tabandaki metamorf serilerin ve granitlerin (muhtemelen Paleozoike aittirler) üstünde kalınlığı 2000 metreyi geçen ve volkanit ve sedimentlerin birbirlerini zincirleme takip ettikleri bir seri göstermektedir. Bu serinin stratigrafik yaşı Jura'nın en alt kesimlerinden en genç Tersiyere kadar uzanmaktadır” (Krongberg,2015: 57).

Fotoğraf 3: Çayeli'nin Güneyi Dağlık Alan

Çayeli'ni içine alan bölge kırmızı renkli kireçtaşı, kumtaşı ve marn ara katmanları içeren andezit, dasit lav, bazalt ve piroklastlardan oluşur. Granit, granodiyorit, kuvarslı diyorit, diyorit, gabro ve doloritler ile kesilmiştir. Karadeniz'de

Çayeli açıklarında yapılan sismik araştırmalar (1972) sonucu bölgede KD- GB doğrultulu bir fay tespit edilmiş, farklı dönemlerde denize sızma yapan petrolün bu fay kaynağından ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Gedik ve Korkmaz, 1988: 32-33).

Çalışma sahasının Karadeniz’e bakan sahil kesimi Büyükdere’nin getirdiği alüvyonlar ile Aşıklar ve Şairler dereleri arasında meydana gelen kıyı ovası üzerinde gelişmiştir. Aşıklar ve Şairler dereleri ormanlık alandan gelmeleri nedeniyle alüvyon taşıma olanakları sınırlı iken Büyükdere’nin orman üst sınırından gelmesi sonucu taşıdığı alüvyon miktarı daha fazladır (Tandoğan, 1971).

Fotoğraf 4: Şehir Merkezi- Aşıklar Deresi

Kaynak: (www.cayeli.gov.tr)

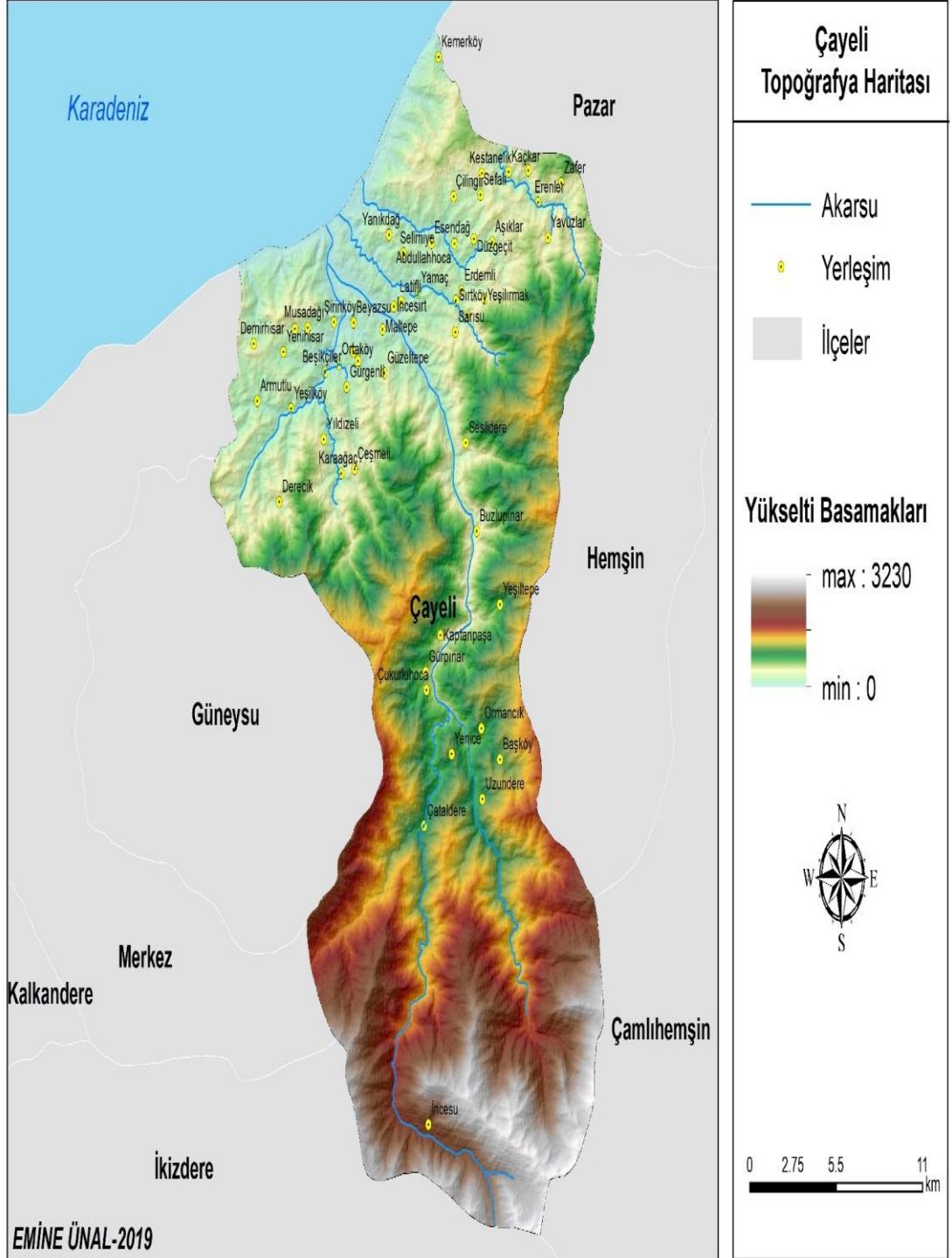
İlçenin merkezi, sahilde bulunan alüvyon arazi ardından dik bir şekilde yükselen dağ sırası ile kırsal alandan ayrılmış durumdadır. Şehir merkezi alüvyon arazi üzerinde doğu batı yönlü gelişme gösterirken, kırsal alan kuzeyden güneye doğru

dağılım göstermiştir. Çayeli’nde, Karadeniz iklim koşulları nedeniyle yıllık yağış miktarı fazla, güneşli gün sayısı azdır.

Bölgedeki su kaynaklarının fazlalığı ve topografyanın çok engebeli olması nedeniyle dağınık yerleşme tipi görülmektedir, köyler dağ yamaçlarına, vadi kenarlarına ya da tepelik kısımlara kurulmuştur. Kıyı düzlüğü gerisindeki arazi dik bir şekilde yükselerek 3000 metreyi aşan dağ oluşumları alpin çayırları ile örtülüdür. Bu alanlarda geçmişte hayvancılık faaliyetleri için günümüzde daha çok turizm amaçlı kullanılan yaylalar bulunmaktadır (Harita 2).

Harita 2: Çayeli Topoğrafya Haritası

1.3 İklim ve Bitki Örtüsü

İklim, herhangi bir yerde uzun süre meydana gelen atmosfer olaylarının ortalama durumu olarak tanımlanmaktadır. İklimin sıcaklık, nem, yağış, basınç, rüzgâr gibi başlıca etmenleri vardır ve bu etmenler hâkim olduğu bölgenin fiziki ve beşerî unsurları üzerinde etkilidir. İklim, sosyoekonomik hayata yön vermekte böylelikle nüfus yapısının da şekillenmesinde rol oynamaktadır.

Karadeniz bölgesinde bulunan çalışma sahasında Karadeniz iklim koşulları hakimdir. Karadeniz ikliminin hâkim olduğu yerler yıl boyunca yağışlıdır, en fazla yağış sonbaharda en az yağış ilkbaharda düşer. Yıllık yağış miktarı 2000 mm üzerindedir. Ortalama sıcaklık 12-15 °C arasındadır. Kıyıda ılıman, kıyıdan uzak yüksek kesimlerde ise soğuk hava görülür. Yükseltisi kuzeyden güneye doğru artan çalışma sahasının kuzeyde bulunan kıyı kesiminde nemli ılıman Karadeniz kıyı kuşağı iklimi görülürken, güneye doğru 1000 m'den sonra nemli soğuk Karadeniz dağ iklimi etkileri görülür.

Batıdan gelen minimum atmosfer basıncının yönünün Doğu Karadeniz olması, Karadeniz'de oluşan nemli havanın yükseltisi 3000 metreden fazla olan yüksek dağları aşamayıp belli alanda hapsolması, Kafkas sıradağlarının kuzeyde bir set görevi görerek kuzeyden gelecek soğuk hava dalgasının tutması gibi nedenlerle Doğu Karadeniz'de iklim, çevresine göre farklı karakteristik bir yapı göstermektedir. Bu sebeplerle bölgede özellikle kuzeye bakan yamaçlarda subtropikal iklim koşulları oluşmuştur (Tunçdilek, 1985: 158-159).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün çalışma sahasında farklı yükseltilerde bulunan dört istasyonu bulunmaktadır. Deniz kıyısından Büyükdere Vadisi'nin güneyine doğru yayılım gösteren bu istasyonların Çayeli Balıkçı Barınağı Ana Mendirek Fener İstasyonu Karadeniz kıyısında bulunmaktadır ve yükseltisi 0 metredir. Çayeli TEİAŞ İstasyonu 54 m, Çayeli Bakır İstasyonu 100 m ve Çayeli Kaptanpaşa İstasyonu 483m yükseklikte yer almaktadır.

Çalışma sahasında maksimum sıcaklık değerleri değişim göstermektedir. En yüksek maksimum sıcaklık değeri 40.1 °C olarak Temmuz ve ağustos aylarında TEİAŞ istasyonunda ölçülmüştür. Diğer istasyonların maksimum sıcaklık değerleri; Balıkçı Barınağı Ana Mendirek Fener istasyonunda haziran ayında 38.1 °C, Bakır

istasyonunda temmuz ayında 39.8 °C, Kaptanpaşa istasyonunda ise temmuz ayında 37.2 °C olarak ölçülmüştür. Maksimum sıcaklık değerleri gibi minimum değerler de ölçüm yapılan yere göre değişim göstermiştir. Buna göre çalışma sahasında en düşük minimum sıcaklık değeri ocak ayında Kaptanpaşa istasyonunda ölçülmüştür ve değeri -9.2 °C'dir. TEİAŞ'ta şubat ayı-8.5 °C, Bakır ocak ayı-4.9 °C ve Balıkçı barınağı Ana Mendirek Fener istasyonunda ocak ayında-2.8 °C olarak ölçülmüştür. Sıcaklık değerlerinin istasyon konumlarının denizel etkiden uzaklaşmasıyla değişim gösterdiği gözlemlenmektedir. En yüksek sıcaklık deniz ve kara etkisinin beraber görülebileceği TEİAŞ istasyonunda, en düşük sıcaklık ise denizel etkiden uzakta yükseltinin arttığı Kaptanpaşa istasyonunda ölçülmüştür.

Tablo 1: Çayeli'nde Bulunan İstasyonların Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri (°C) (2014-2017)

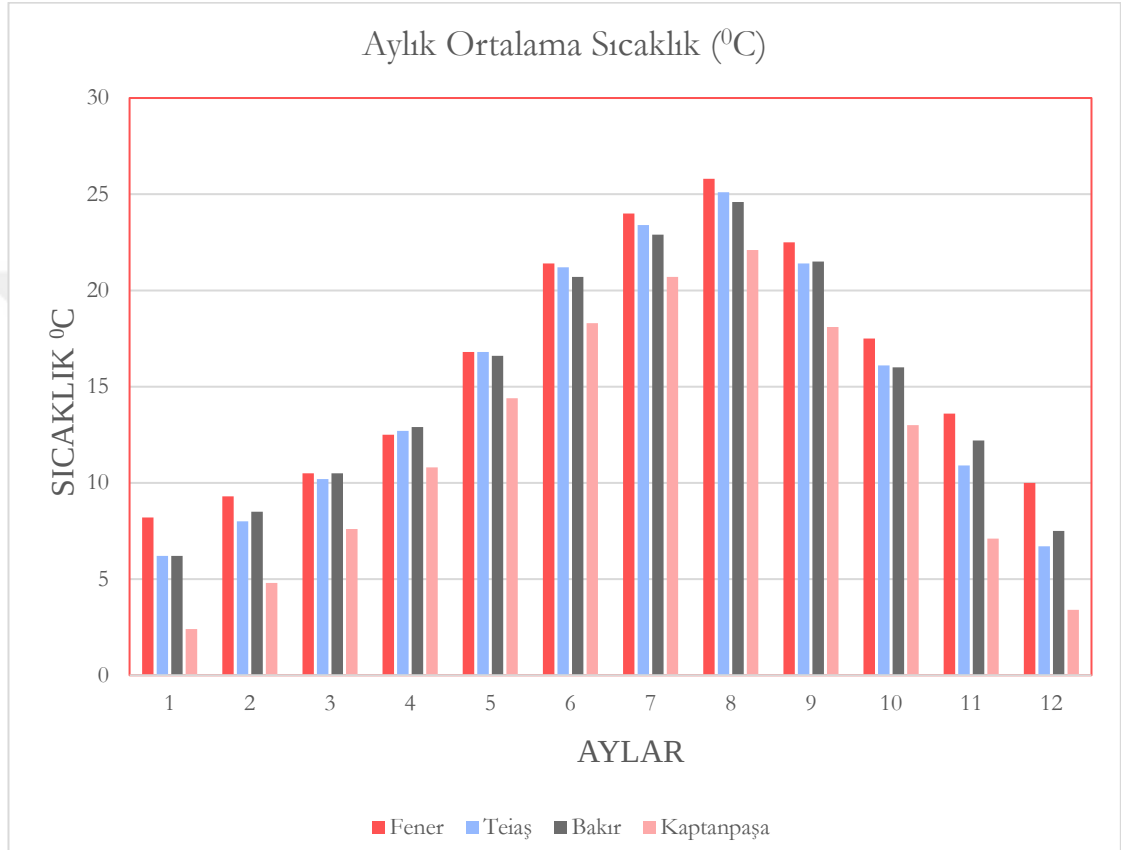
İstasyon	Aylar												
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Ort.
Fener	8.2	9.3	10.5	12.5	16.8	21.4	24	25.8	22.5	17.5	13.6	10	16
TEİAŞ	6.2	8	10.2	12.7	16.8	21.2	23.4	25.1	21.4	16.1	10.9	6.7	14.9
Bakır	6.2	8.5	10.5	12.9	16.6	20.7	22.9	24.6	21.5	16	12.2	7.5	15
Kaptanpaşa	2.4	4.8	7.6	10.8	14.4	18.3	20.7	22.1	18.1	13	7.1	3.4	11.9

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Çalışma sahasında en yüksek ortalama sıcaklık değeri 25.8 °C olarak Fener istasyonunda ağustos ayında ölçülmüştür. Bu değeri yine ağustos ayında 25.1 °C TEİAŞ, 24.6 °C Bakır ve 22.1 °C ile Kaptanpaşa istasyonları takip etmektedir. Çayeli'nin en düşük sıcaklık ortalamaları dört istasyonda da ocak ayında görülmektedir ve sırasıyla Kaptanpaşa 2.4 °C, TEİAŞ ve Bakır 6.2 °C, Fener 8.2 °C'dir. Sıcaklığın en fazla olduğu ay ağustos en düşük olduğu ay ise ocak ayıdır. Tüm istasyonların aylık ortalama sıcaklık değerleri incelendiğinde Çayeli'nde ekstrem ortalama sıcaklık değeri olarak anılabilecek herhangi bir değer gözlenmemektedir.

İstasyonların yıllık sıcaklık ortalaması 14.45 °C olup bu durum ilçenin Karadeniz iklimi etkisi altında olduğunun göstergesidir (Tablo1).

Grafik 1: Çayeli Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri °C (2014-2017)

Tablo 2: Çayeli Balıkçı Barınağı Ana Mendirek Fener İstasyonu Aylık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklık Değerleri °C (2014-2017)

Fener İstasyonu Deniz Suyu Sıcaklığı												
Aylar ve Değerler												
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Ort.
10.3	9.2	9.4	11.2	15.9	21.2	24.4	27.0	25.3	20.4	15.8	12.5	16.9

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Karadeniz kıyısında bulunan çalışma sahasında deniz suyu sıcaklığı iklimsel koşullarla paralellik göstererek ekstrem değer göstermemektedir (Tablo 2). Karada olduğu gibi denizde de biyoçeşitlilik iklimsel koşullara göre gelişmiştir. Deniz suyu sıcaklığının fazla yüksek olmaması buharlaşma oranını da düşürerek denizde tuzluluk oranını azaltmış, ılıman iklim koşullarına uyumlu deniz canlılarının yaşamasına olanak sağlamıştır. Bunun yanında, yaz aylarında dalga durumu ve ılıman değerlerde olan deniz suyu sıcaklığı nedeniyle plaj turizmi gelişme gösterememiştir.

Tablo 3: Çayeli’nde Bulunan İstasyonların Bağıl (Nispi) Nem Değerleri (%) (2014-2017)

İstasyon	Aylar												
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Ort.
Fener	68.1	68.2	71.8	71.3	76.7	78.8	80.4	80.9	77.5	84.2	70.2	72.0	75.0
TEİAŞ	79.3	76.2	75.9	76.5	82.9	82.1	82.9	84.6	83.6	86.8	82.5	86.1	81.6
Bakır	74.7	71.6	72.2	71.5	81.9	82.8	82.4	85.3	80.3	86.2	71.5	74.5	77.9
Kaptanpaşa	93.1	87.8	84.2	82.2	88.3	89.8	91.2	93.0	93.0	95.8	94.3	96.0	90.7

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Bağıl nem, belli sıcaklıkta bir hava kütleinde bulunan nem ve aynı koşullarda havanın doymun duruma erişebilmesi için alabileceği nemin oranı olarak ifade edilmektedir. Çalışma sahasında bağıl nem oranı tüm aylarda %65 üzerinde dağılım göstermekte ve çoğunlukla doymunluk açığının az olduğu gözlenmektedir (Tablo3). Bağıl nem sıcaklıkla ters orantılıdır. Yıllık bağıl nem oranları incelendiğinde, denizel etkiden uzak, dağlık alanda bulunan ve sıcaklık değerleri diğer üç istasyondan daha düşük olan Kaptanpaşa istasyonunun en yüksek bağıl nem oranına sahip olduğu görülmektedir. Bitkilerin terleme ve buharlaşmasında, iklimsel koşulların oluşmasında etkili olan bağıl nem yüksekliği çalışma sahasının zengin bitki örtüsüyle kaplanmasına

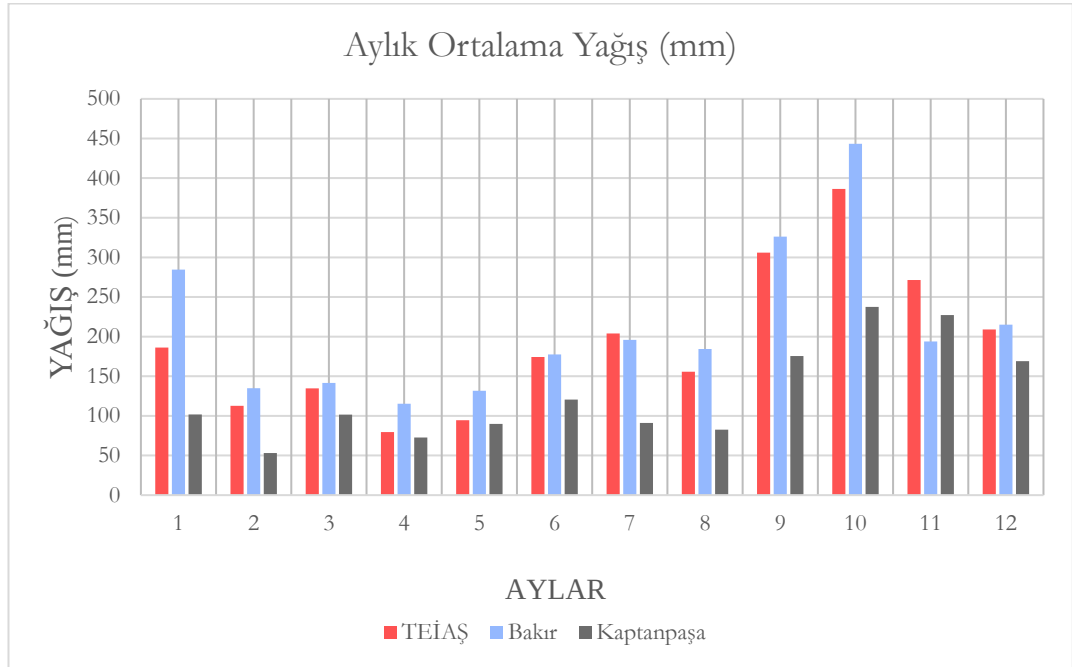
ve nemli koşullara uygun tarım ürünlerinin özellikle de çay bitkisinin yetiştirilmesine olanak sağlamıştır.

Tablo 4: Çayeli'nin Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (2014-2017)

	Aylar ve Değerler												
İstasyon	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Fener	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TEİAş	186.3	112.7	134.8	79.5	94.4	174.3	203.9	155.7	306.	386.2	271.4	209	2314.5
Bakır	284.6	134.8	141.6	115.2	131.7	177.5	195.8	184.3	326.1	443.3	193.9	215.0	2544.3
Kaptanpaşa	101.8	53.2	101.5	72.6	89.7	120.6	91	82.6	175.5	237.5	227.2	168.9	1522.4

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Grafik 2: Çayeli'nin Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (2014-2017)

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Çalışma sahasında yağış durumu aylara göre farklılık göstermekle beraber yağış rejimi kararlılık göstermekte, kurak geçen ay bulunmamaktadır. Fener istasyonunun denize sıfır konumda bulunması nedeniyle bu istasyonun yağış verileri bulunmamaktadır. TEİAŞ, Bakır ve Kaptanpaşa istasyonlarının verileri göz önüne alınarak ortalama yağış durumları incelenmiştir. Buna göre; Çayeli’nde en az yağış ilkbaharda en fazla yağış sonbaharda düşmüştür. En fazla yağış tüm istasyonlarda ekim ayında, en az yağış TEİAŞ ve Bakır istasyonlarında nisan ayında, Kaptanpaşa istasyonunda şubat ayında ölçülmüştür. İstasyonların yıllık yağış toplamalarının ortalaması 2127.12 mm’dir (Tablo 4). Çayeli’nde yağışlar sahilde genel olarak yağmur, güneye doğru yükselti artışıyla beraber yazın yağmur kışın kar şeklinde görülmektedir.

Tablo 5: Çayeli Balıkçı Barınağı Ana Mendirek Fener İstasyonu Rüzgârın Esme Yönleri, Esme Sayıları, Frekansları ve Yönlere Göre Ortalama Hızları

Fener İstasyonu			
Esme Yönü	Esme Sayısı	Frekans (%)	Ortalama Hız (m/sn)
K	404	3,55	1,7
KD	649	5,52	2,3
D	146	1,22	2,3
GD	228	1,88	1,7
G	1368	12,04	2,0
GB	597	5,01	2,0
B	604	4,80	2,9
KB	366	3,34	2,0

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 6: Çayeli TEİAŞ istasyonu Rüzgârın Esme Yönleri, Esme Sayıları, Frekansları ve Yönlere Göre Ortalama Hızları

TEİAŞ İstasyonu			
Esme Yönü	Esme Sayısı	Frekans (%)	Ortalama Hız (m/sn)
K	654	3,14	0,7
KD	648	3,20	0,7
D	2563	12,26	0,8
GD	1555	7,10	0,9
G	361	1,70	0,8
GB	302	1,37	0,9
B	2005	9,73	1,6
KB	1627	8,30	1,3

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 7: Çayeli Bakır İstasyonu Rüzgârın Esme Yönleri, Esme Sayıları, Frekansları ve Yönlere Göre Ortalama Hızları

Bakır İstasyonu			
Esme Yönü	Esme Sayısı	Frekans (%)	Ortalama Hız (m/sn)
K	4435	18,57	1,7
KD	783	3,28	0,9
D	370	1,55	0,7
GD	835	3,51	1,1
G	5022	20,95	1,7
GB	538	2,24	0,9
B	194	0,80	0,8
KB	309	1,28	1,1

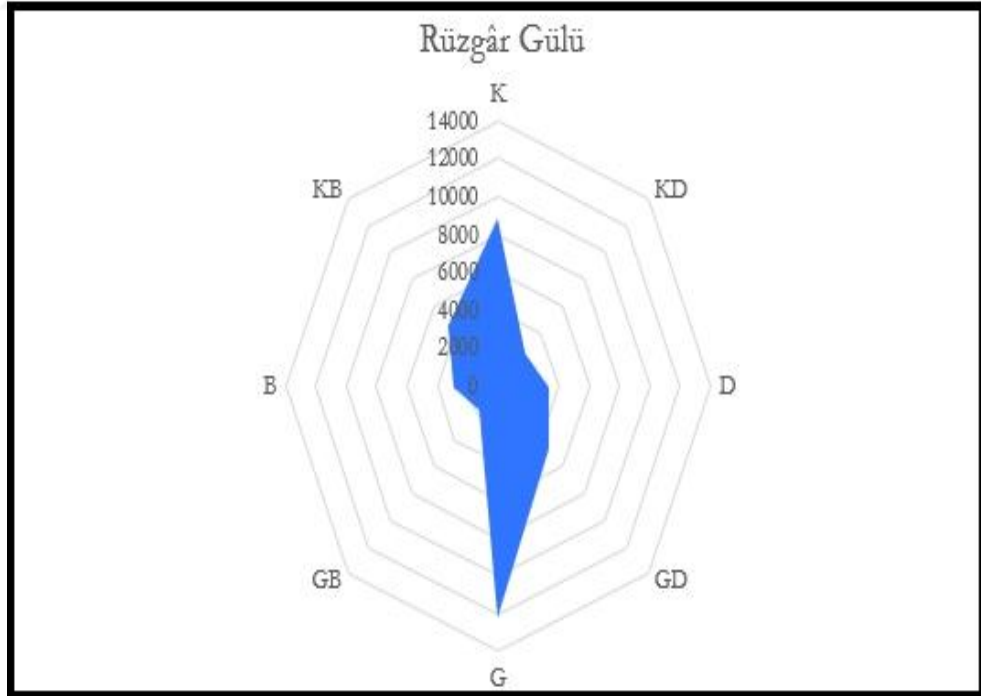
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 8: Çayeli Kaptanpaşa İstasyonu Rüzgârın Esme Yönleri, Esme Sayıları, Frekansları ve Yönlere Göre Ortalama Hızları

Kaptanpaşa İstasyonu				
Esme Yönü	Esme Sayısı	Frekans (%)	Ortalama Hız (m/sn)	
K	3323	15,62	1,1	
KD	384	1,80	0,60	
D	258	1,22	0,6	
GD	2068	9,25	0,6	
G	5511	23,69	0,7	
GB	294	1,33	0,8	
B	158	0,72	0,8	
KB	2287	11,70	1,7	

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Grafik 3: Çayeli’nde Yıllık Ortalama Rüzgâr Yönleri

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Sıcaklık ve yağış gibi rüzgâr da iklimsel özelliklerin şekillenmesinde rol oynamaktadır. Rüzgârın hızı ve yönü tarım alanları üzerinde etkili olduğu gibi insan yaşamını da etkilemektedir. Çalışma sahasının etkisi altına alan rüzgârlar güney kuzey yönlü esmektedir (Grafik 3). Bu durumda en büyük etken denize paralel olarak uzanan dağların arasında kuzey güney doğrultulu uzanan vadilerdir. Rüzgârın esiş yönü güneyden kuzeye doğru uzanan bu vadilerin konumuyla paralellik göstermektedir. Çalışma sahasında kuzeyden esen rüzgarlar denizel etkinin iç kısımlara sokulmasını sağlayarak ulaştıkları yerlerde iklimsel koşulların ılımanlaşmasını sağlamaktadır. Bunun yanında güneyden esen soğutucu etkili dağ rüzgarları olduğu gibi belirli zamanlarda esen sıcaklığı artırıcı fön rüzgarları da görülmektedir.

Kış aylarında Doğu Anadolu platoları üzerinden Karadeniz'e yönelen rüzgarlar Karadeniz dağları üzerinden alçalıp adyabatik olarak ısınarak fön rüzgarlarını oluşturmaktadır (Erinç, 1961: 15). Doğu Anadolu antisiklonunun Sibirya antisiklonuyla bileştiği yıllarda hava Doğu Karadeniz'deki siklon merkezine yönelmektedir. Yüksekliği 3000 metreyi geçen dağları aşan hava kütlesi kıyıya doğru ılımanlaşır böylelikle 2-3 yılda bir kasımdan nisana kadar aralıklarla esen fön rüzgârları kış sıcaklıklarının düşmesini önlemektedir (<https://rize.tarimorman.gov.tr/>). Meydana gelen rüzgarlar ulaştıkları bölgede hava sıcaklığının artmasına, buna bağlı olarak bağıl nemin düşmesine sebep olmakta böylelikle tropik ve yarı tropik iklim şartlarının oluşmasını sağlamaktadır. Topoğrafyanın uygunluğu ayrıca yağış, sıcaklık ve rüzgâr etkisiyle oluşan tropik iklim koşulları sayesinde bölgede turuncgiller ve çay gibi ılıman koşullara uygun tarım ürünleri yetiştirilebilmektedir.

Yaklaşık 4,5 milyar yıl yaşında olan yerkürede iklim doğal değişimler yaşamıştır ve bu değişimler klimatolojik ve jeomorfolojik değişimlere sebep olmuştur. İklimde son doğal değişim 4. Zaman'da (Kuvaterner) meydana gelmiştir. Doğal değişimlerin yanında 19. yüzyıl sonrasında meydana gelen teknolojik gelişmeler sonucu insan etkili değişim etkili olmaya başlamıştır (Türkeş, Sümer ve Çetiner, 2000: 1).

Türkiye'nin engebeli bölgelerinden biri olan Doğu Karadeniz bölgesi içinde yer alan çalışma sahasında yıllık yağış miktarı Türkiye ortalaması üzerinde gelişme göstermektedir. Meydana gelen yağışlar aynı zamanda aşırı ve şiddetli olmaktadır.

Heyelan oluşumuna sebep olan eğim, litoloji, yağış, akarsu ve yola yakınlık gibi faktörleri içinde bulunduran çalışma sahasında yağışlı mevsimlerde heyelan ve taşkın olaylarının yaşanmakta, heyelan ve taşkınlar can ve mal kayıplarına sebep olmaktadır. Oluşan taşkınlar, heyelanlar ve seyelanlar sonucu topografyada değişimler meydana gelmektedir. Köylerde ev, yol ve tarım arazileri kaybedilmekte, durumu iyileştirme adına dere ıslah çalışmaları sürmektedir.

İklim değişikliğinin sebep olduğu düzensiz yağışlar ve gelecek yüzyıl içerisinde meydana geleceği öngörülen deniz suyu yükselmesindeki artış durumu da göz önüne alındığında çalışma sahasının nüfusunun büyük kısmının yoğunlaştığı Çayeli sahil şeridi ileride yaşanacak taşkınlar sonucunda zarar görme tehlikesi altındadır. Sahilde bulunan delta ovaları üzerine deniz dolgusu ekleriyle yapılandırılan şehir merkezinde dolgu alanlarında korozyon sonucu zamanla aşınmaların olacağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

İklimsel koşullara bağlı olarak; ziraat, sanayi, turizm, ormancılık, yerleşim alanları, bitki örtüsü, toprak, akarsu ve kayaçların oluşumu ve bunlara bağlı olarak da yaşam tarzında değişiklik gözlenmektedir. Çalışma sahası ılıman iklim koşullarında bulunması nedeniyle bölgede yetiştirilen tarım ürünlerinden barınma için inşa edilen konutlara kadar her şey mevcut iklim koşullarına göre şekillenmiştir. İlçe merkezinde modern mimari ürünü olan beton evler görülmekteyken, merkezden güneye doğru gidildikçe kırsal alanda konut yapısı değişmektedir. Eski köy evleri bölgenin coğrafi koşullarının elverişliliği nedeniyle genel olarak ahşaptır. Yığma ya da kesme taş üzerine kurulu ahşaptan oluşan evler ‘‘hayat’’ ismi verilen ana salonun yanlarından açılan odalardan oluşmuş, geçmişte birkaç ailenin beraber yaşayabileceği şekilde tasarlanmıştır. Ahırlar evin alt kısmında bulunmakta, evin yakınında naliya (serender) adı verilen tahıl ambarı olarak kullanılan yapılar bulunmaktadır. Günümüzde kırsal alanda da artan nüfusa bağlı olarak yeni konutlar yapılmış, geleneksel mimariden uzaklaşarak beton kullanılmaya başlanmıştır.

Fotoğraf 5: Geleneksel Mimari Ahşap Ev- Ormancık Köyü Mahmutoğlu Mahallesi

Fotoğraf 6: Naliya (Serender) Örneği- Yeşiltepe Köyü

Türkiye'nin orta kuşakta yer alması iklim çeşitliği görülmesine neden olmaktadır. Çeşitli toprak tiplerine sahip olan ülke, kıtaların birleşim alanında yer alması ve Avrupa-Sibirya, İran-Turan, Akdeniz fitocoğrafya alanlarını barındırması nedeniyle de zengin bitki örtüsüne sahiptir. Çalışma sahasını içine alan Rize, Avrupa-Sibirya fitocoğrafya alanının Kolşik zonunda bulunmaktadır. Nadiren de olsa Akdeniz ve İran-Turan kökenli bitki çeşitliliğine de rastlanmaktadır. 2500 farklı bitki türüne rastlanan Rize'de, dünyanın başka bir yerinde yetişmeyen endemik türler de görülmekte, 300 endemik tür bulundurmaktadır (Demirel ve Edik Kayhan, 2014: 9-12). Çayeli kuzeyden güneye doğru uzanarak 473 km²'lik geniş bir alan kaplamaktadır. Kuzeyde Karadeniz sahilinden güneyde 3000 m'ye ulaşan dağ sıralarıyla çevrili ilçede farklı türlerde zengin bitki çeşitliliği bulunmaktadır.

Çalışma sahasının bulunduğu Karadeniz bölgesi Doğu Karadeniz bölümünün en önemli özelliği Doğu Ladin'i ormanlarının varoluşudur. Kayın, ladin, kızılâğaç, kestane, ıhlamur, göknar, karaâğaç, sapsız meşe, gürgen, porsuk, üvez, şimşir bölgede görülen ağaç türleridir (Atalay, 2015: 231-234). Çayeli'nde sahilden 750 metre yüksekliğe kadar geniş yapraklı kızılâğaç, kayın, kestane, ıhlamur, gürgen, karaâğaç, yabani Trabzon hurması, karayemiş, orman gülü görülürken; 750- 1500 metre arası doğu ladini ile beraber karışık orman görülmekte, orman alt sınırı olan 2100 metre sonrası ise alp çayırlarına rastlanmaktadır (Tandoğan, 1971; Tandoğan, 1974).

İlçede yüksek dağ sıralarının alt kesiminde karışık orman kuşağında yaban mersini, böğürtlen, frambuaz, dağ çileği de yer almaktadır. Bunların yanı sıra, bölge fundalıklar ve çay teraslarıyla da kaplanarak gür bir bitki örtüsüyle kaplanmıştır. Çalışma sahasında çay tarımı yaygınlaşmadan önce ormanlık alanlar sebze tarımı arazisi ve otlak alanı açmak için tahrip edilmiş, 1939 yılında çay bitkisinin ekimi başlayınca da ormanlık alanların uygun eğime sahip olan bölümleri çay tarımı için kesilerek çay bitkisine alan açılmıştır.

Fotoğraf 7: Karışık Orman- Kaptanpaşa Yolu

Fotoğraf 8: Karayemiş Ağacı- Eskipazar Mahallesi

Fotoğraf 9: Karışık Orman ve Orman Gülü (Komar)

Bölge halkı, yerleşim ve tarım alanı açmanın yanında; konut inşası, yol yapımı, yakacak ihtiyacı gibi nedenlerle de orman arazilerinden faydalanmıştır. Bu durum ormanların normal veriminin üzerinde kesim yapılmasına sebep olmuştur. Tüm bu nedenler bitki örtüsünde değişime sebep olmuş, tahrip edilen ormanlarda psödomaki örneği olan orman gülü (Komar) ve çeşitli bitki türleri yaygınlaşmıştır. Kayın, gürgen, kestane gibi ağaç türlerinin sayısında ise azalma meydana gelmiştir.

1.4. Toprak Yapısı ve Su Kaynakları

Çayeli’nde sahilden 900 metreye kadar olan alanda toprakta lateritleşme görülmektedir. Yağışın fazla olduğu iklim bölgelerinde topraktaki silislerin yıkanması sonucunda toprakta demir ve alüminyum oranı artmakta ve toprak sarımsı kırmızımsı bir renk almaktadır. 900 metre sonrası alanda ise podzollaşma görülmektedir. Soğuk ve nemli iklim bölgelerinde görülen podzollaşma yağış nedeniyle yıkanan toprakta A horizonunun yıkanması sonucu bu katmanda bulunan katyonların taşınması ve yerine hidrojen iyonlarının gelmesi ile oluşmaktadır. Silisler toprağın üst zonunda kalmakta, B horizonunda ise üst topraktan yıkanan demir ve alüminyum maddelerinin birikimi

meydana gelmektedir. Toprağın humus oranı 900 metre yükseklik sonrasında artmaktadır. Toprak kireçsiz ve PH olarak 4.5- 6.5 arasında bir değere sahiptir. İlçenin büyük bölümünde toprağın PH değeri 4.5- 5.5 arasındadır. PH değerlerine bakıldığında toprağın büyük bölümünün çok asitli karakterde olduğu görülmektedir. Arazinin bir bölümünde ise toprağın PH değeri 5.5-6.5 arasındadır. Toprakta var olan asit yüksekliği çay tarımı için uygun toprak koşullarını sağlamıştır. Yağış oranını yüksek olması nedeniyle toprakta yıkanma fazla olmuş ve bu durum toprağın azot, kireç, fosfor kaybetmesine sebep olmuştur. Toprak örtüsü yeterli miktarda potasyum içermektedir (Atalay, 2012: 332-333; Tandoğan,1971:256-257).

Çay tarımından fazla verim elde etme adına ilçenin toprakları yıllarca suni gübre ile gübrenmiştir. 2015 yılında çalışma sahasının güneyinde bulunan Senoz Vadisi'nin organik tarım faaliyetine geçmesiyle suni gübrelemeden vazgeçilmiş, çiftçiler çay arazilerini çay fabrikalarından temin ettikleri doğal çay atıklarıyla gübrelemeye başlamışlardır. Hayvancılığın yaygın olduğu dönemde hayvan gübresiyle gübrenen tarım arazilerinde hayvan gübresi kullanımı da nüfusun kentlere göçü nedeniyle azalan hayvancılıkla beraber düşüş göstermiştir.

Çalışma alanında çeşitli kollara ayrılmış akarsular bulunmaktadır, ilçenin başlıca yerüstü suyu Büyükdere'dir. Büyükdere'nin yüzey alanı 50 ha debisi 450 hm³/yıl'dır. Büyükdere Çayı'nın denize dökülme mevkiinde oluşan silt, kil, kum, çakıl birleşiminden oluşan alüvyon yeraltı suyu işletmesine uygun akifer özelliği olup Çayeli su ihtiyacını karşılamak için 6 adet sondaj kuyusu bulunmaktadır (Rize Çevre Durum Raporu, 2017: 28-31).

İlçenin köyleri su ihtiyaçlarını köylere yakın konumda bulunan su kaynakları çevresine kurulan su depolarından karşılamaktadır. Çalışma sahası yüksek dağ zirvelerindeki kar suları ve dört mevsim devam eden yağışlar ile beslenen birçok akarsuya sahiptir. Bu akarsuların bazıları; Çataklılıhoca, Aşıklar, Sabuncular, Büyükçay, Senoz, Altıntaş, Çukur, Gümüştas, Derecik, Pehlivanlı, Karaağaç, Büyükdere, Beyazsu, Büyükköy, Ortadere, Balat, Şairler, Yamaç dereleridir. Bölgede tarımda sulama ihtiyacı olmaması nedeniyle su; bölgede bulunan hidroelektrik santrallerinde enerji elde etmede, sanayide ve evlerde tarım dışı ihtiyaçlar için kullanılmaktadır.

Fotoğraf 10: Senoz Deresi I

Fotoğraf 11: Senoz Deresi II

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS GELİŞİMİNE ETKİ EDEN BEŞERİ FAKTÖRLER

2.1. YERLEŞMENİN TARİHİ

Çayeli’ni içine alan Doğu Karadeniz bölgesinin arazi yapısının engebeli ve yüksek olması, üzerinin gür orman ve bitki örtüsü ile kaplı olması nedeniyle bölgenin tarihini aydınlatacak herhangi bir kazı çalışmaları yapılamamıştır. Yeryüzünden ve bölgede bulunan mağaralardan, bölgede insan varlığının tarih öncesi dönemlerde olduğunu kanıtlayan buluntular elde edilmiştir. Bu buluntular sayesinde, geçmişte yörede avcı ve toplayıcı toplulukların yaşadıkları, taşları yontarak aletler yaptıkları (Yontma Taş Devri) ve bakır ile kalayı birleştirerek elde ettikleri tunçtan kap kakak yaptıkları (Eski Tunç Devri) anlaşılmıştır (Karpuz, 1993: 7-8). Yapılan çalışmalarda Trabzon sınırına yakın bir mağarada Kalkolitik ve Tunç çağına ait buluntular ve Çamlıhemşin’de Dikkaya köyü civarında dört adet tunç balta bulunmuştur. Bunun yanında aynı mevkide içi kül ve kemik dolu vazolar, mızrak ucu, kama, gem, kısa kılıç ve aslan heykelciği gibi eserler elde edilmiştir. Bu buluntular M.Ö 2-1 bin arasında bölgede Kolhis Krallığı’nın hüküm sürdüğüne kanıt olarak görülmektedir (Öztürk, 2012: 741- 742).

M.Ö 8. Yüzyılda İskitler Kimmerler’i Karadeniz’in kuzeyinde bulunan yaşama alanlarından sürünce, Kimmerler Rize ve çevresine yerleşmiş, daha sonra İskitler de aynı bölgeye gelerek yerleşim alanı kurmuşlardır. M.Ö 650-550 yıllarında bölgede Helen kolonileşme dönemi yaşanmış, Miletli Karadeniz kıyı kuşağında yüzlerce koloni kurmuşlardır. M.Ö 606 yılında Medler’in eline geçen bölge daha sonra el değiştirerek M.Ö 547’de Pers yönetimini altına girmiştir. Bölgede Pers hakimiyeti Büyük İskender’in Doğu Seferi (M.Ö 334) sonucu son bulmuştur. Pers hakimiyeti sonrası bölge Pont Satraplığı’nın (Perslere ait eyalet) devamı olan Pontus Devleti sınırları içine girmiştir. Ayrıca, bölge tarihi ile ilgili ilkçağa ait bilgilere deniz seyahatnamelerinden ulaşılmaktadır. Kayralı Skylax’a ait M.Ö 508 yılına tarihlenen seyahatnamede Rize çevresi özellikle batı kısmında Bechireler, Çayeli bölgesinden doğuya, Pazar İlçesi ve Fırtına Deresi’ne kadar olan bölgede ise Ekekeheirieler yaşadığından bahsedilir. Bir diğer kaynak olan M.S 131-32 tarihli Arrian’ın

seyahatnamesinde Fırtına Deresi'ne kadar olan bölgede Machelonlar ve Henoikler'in yaşadığı bilgisi yer almaktadır (Karpuz, 1993: 7-8; Bilgin, 2002: 52-53).

M.Ö 298'de kurulup M.Ö 63'te Pompeius'un Pontus Kralı Mithridates'i yenmesi ile bölgeye hâkim olan Pontus Devleti Roma orduları tarafından yıkılmış, oluşan idari boşlukta bölgeye bir dönem Part krallığı hâkim olmuştur (Karpuz, 1993: 8). M.Ö 53 yılında Romalı General Marcus Licinius Crassus ordunun altın ihtiyacını karşılamak adına Part ülkesini işgal etmiş, kendilerine bağlı Arsak hanedanından uydu devletler kurmuştur. Bölgeyi içine alan, Kaçkar dağlarından Artvin'e dek uzanan Ermeni Arşakuni hanedanı da bu uydu devletlerden biridir (Öztürk, 2012: 742).

Rize bölgesi Roma İmparatorluğu döneminde Pontus Polemoniacus vilayeti içerisinde yer almaktaydı. I. Theodosius zamanında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'na bağlanmış ve Lazika (Lezki) vilayeti olmuştur. Bizans döneminde yerel halk Part, Gürcü, Ermeni oymakları ve Kafkas topluluklarından oluşmaktaydı. M.S 4. Yüzyılda başlayan Kavimler Göçü ile Türk kavimleri Orta Asya'dan göçe başlamış Karadeniz'in kuzeyini geçiş alanı olarak kullanmışlardır. Bizans bölgeye yerleşen Türk kavimlerinden bölgenin güvenliğini sağlamak için faydalanmış, Kavimler Göçü ve sonrası bölgeye Hunlar, Sabirler, Hazarlar, Avarlar, Bulgarlar, Karluklar ve bu toplulukların alt kolu olan Macarlar, Çikler, Uzlar, Kumanlar/Kıpçaklar ve Peçenekler yerleştirilmiştir. Çayeli'nde bulunan Çikaron (Yamaçköy) Çiklerden kalma bir isimdir. Bunun yanında Çayeli'nde, Macaristan'da yaşayan Kaliz Türklerine işaret eden Kasar adlı aileler ve Çeçeva (Haremtepe) Köyü'nde Avar boyu olan Kandış adını taşıyan aileler yaşamaktadır. Ayrıca, Peçenek boyu olan Maklara ait yer ismine Makrebudam (Marbudam-İncesu) köyünde rastlanmaktadır. Bölge Bizans yönetimi altındayken Arap devletlerinin saldırına uğramıştır. Rize, Halife Osman döneminde işgal edilmiş ve vergiye bağlanmıştır. 653 yılında Bizans İmparatoru II. Konstans toprakları geri almıştır. İstanbul'un Emeviler tarafından kuşatıldığı dönemde Abbasi halifesi Hişam'ın ordusu Rize ve çevresini ele geçirmiş, Bizans'a bağlı olan Hazarlar bölgeyi Arap ordusundan geri almıştır. Bizans bu dönemde bölgeye yerleştirilen Türk topluluklarından yardım almış böylelikle Türk akınlarından kurtulup Doğu sınırında tampon bölge oluşturmuştur (Albayrak, 2010: 70-71; Bilgin, 2002; Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6354-6364).

Rize ve çevresinin Karadeniz- İran ticaret yolu üzerinde olması Bizans-Sasani çekişmelerine sahne olmasına sebep olmuştur. Bölge Laz ve Canayarlar istilalarına uğramış ve daha sonra bu topluluklar yeniden Bizans yönetimi altına girmişlerdir. Rize çevresi, 1071 Malazgirt savaşı ile Türkler'in eline geçse de 1075 yılında I. Aleksios Komnenos'un kendisine rakip görüp Doğu Karadeniz'e gönderdiği Theodoros Gabras bölgeyi Türk hakimiyetinden alarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Danişmentli saldırıları sonucu Danişmentli yönetimine giren yörenin denetimi kısa süre sonra yeniden Bizans egemenliğine girmiştir. Bizans, Selçuklu ve Danişmentliler arasında bölgeyi elde etme mücadelesi 1184'ten sonra yeniden Bizans'a kalmıştır ve I. Aleksios Komnenos bölgeye Gregoros Taronites'i vali olarak atamıştır. Meydana gelen güvenlik sorunları nedeniyle Bizans örgütlenme sistemini değiştirerek Rize ve çevresini Lazia temasına bağlı bandon (sancak) bölge yapmıştır. 1204 yılında İstanbul'un Latinler tarafından işgali sırasında Kafkasya'ya kaçan I. Alexios Komnenos Gürcü kraliçesi Tamara'nın yardımlarıyla Trabzon Rum Devleti'ni kurmuş, Rize'de bu devlete bağlanmıştır. Bu dönemde Kumanlar/Kıpçaklar ve İlhanlılara bağlı bazı gruplar bölgeye yerleştirilmiştir. Bu gruplardan biri olan Moğol boylarından Babuk/Babik (Gürpınar köyü) ismi Çayeli'nde köy ismi olarak varlığını devam ettirmektedir. Gürcistan Kralı David 12. Yüzyılda nizami bir ordu kurmak için Kumandanlardan faydalanmıştır, III. Giorgi zamanında ordunun başına Kuman olan Kubasar Bey getirilmiştir. Anne tarafından Kuman olan Kraliçe Tamara döneminde de Kuman gruplar Gürcistan'a yerleştirilmiştir, bu durum Kumanlar'ın zamanla Karadeniz kıyalarına Rize ve çevresine yayılmalarına olanak sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Trabzon'u fethi ile beraber bölge Osmanlı İmparatorluğu yönetimine geçmiştir. Bizans Dönemi'nde olduğu gibi Osmanlı fethi sonrası Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde Osmanlı iskân politikası ile bölgeye Türk toplulukları yerleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Karamanoğulları Beyliğini almasıyla beyliğe bağlı aileler Konya'dan Trabzon Sancağına getirilmiş, aynı dönemde Rum aileler batıya gönderilirken Balkanlardan Arnavut ve Boşnak aileler getirilerek bölgeye yerleştirilmiştir. Akkoyunlu Devleti'nin Safeviler tarafından ortadan kaldırılması sonucu Yavuz Sultan Selim Trabzon valisi olduğu dönemde Akkoyunlu'ları Trabzon Sancağına yerleştirmiştir. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in Padişahlığı döneminde gerçekleşen Turnadağ Savaşı (1515) ile Dulkadiroğlu Beyliği

alınarak aileler bölgeye iskân edilmişlerdir. Karadan işgallerin yanında denizden de tehlike yaşayan Çayeli, 1622 yılında Abhaz korsanlar tarafından yağmalanmıştır. (Albayrak, 2010: 61-66; Bilgin, 2002; Karpuz, 1993: 8-13; Rize Doğa Turizm Master Planı 2014-2023, 2014: 26-28; Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6353-6356; <http://www.cayeli.gov.tr/>).

29 Ekim 1914'te Osmanlı bandıralı Alman savaş gemileri Goben ve Breslau'nun Rusya'nın Sivastopol limanını topa tutmasıyla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girdiği kabul edilir. İstanbul'da oluşturulan gönüllüler tugayı Rize'ye ve oradan da Mapavri'ye (Çayeli) getirilerek Teşkilat-ı Mahsusa üyeleriyle Rus cephesine gönderilmiştir. Çanakkale cephesinden askerlerin bölgeye getirileceğini öğrenen Rusya Kafkas cephesine ilerleme emri vermiş ve 1916'da Ardeşen'e sonrasında Atina (Pazar) ve Çayeli'ne ulaşmışlardır, ilerleyerek Trabzon'a ulaşan Rus ordusu 1917'de Rus Çarlığı'nın yıkılması ve Ekim Devrimi sonrası Bolşevikler'in savaşa son verme isteğiyle Osmanlı ve Rus temsilcilerin Erzincan'da 18 Aralık 1917'de imzaladığı Erzincan Mütarekesi sonucu Doğu cephesinden çekilmeye başlamışlardır. Çayeli 9 Mart 1918'de Rus işgalinden kurtulmuş, Türk idaresine girmiştir (Albayrak, 2010: 61-66; Öztürk, 2012: 748-763; Karpuz, 1993: 8 13; Rize Doğa Turizm Master Planı 2014-2023, 2014: 26-28; <http://www.cayeli.gov.tr/>).

Fotoğraf 12: 1955 Yılı Çayeli Şehir Merkezi Görüntüsü

Kaynak: (www.cayeli.gov.tr)

Osmanlı taşra yönetiminde topraklar eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara ayrılmaktaydı. Kazalar da mahalle ve karye (köy) yerleşimlerine ayrılmıştı. Nahiye coğrafi bölge anlamında kullanılmaktaydı. Nahiye'nin bir yönetim biçimi olması 1867 Vilayet Nizamnamesiyle olmuştur (Ak, 2008: 13-16). 1846'da Trabzon Eyaleti, Liva-i Trabzon ve Liva-i Gönve isimli iki yönetsel bölge ve Merkez, Karahisar-ı Şarki, Canik, Gönve, Batum sancaklarından oluşmaktaydı. Rize bu dönemde Merkez sancağına bağı nahiye konumundaydı. 1867'de sancak sayısı beşten dörde (Merkez, Batum, Canik ve Gümüşhane) düşürülmüştür. Bu dönemde, Mapavri'nin (Çayeli) bağı olduğu Rize, Trabzon Merkez sancağına bağı altı (Trabzon Merkez, Giresun, Bucak, Rize, Tirebolu, Of) kazadan biriydi. 1876 Trabzon Salnamesinde 16 karyesi bulunan Çayeli'nin, 1916 tarihli mahalle ve köy isimlerini Türkçeleştirilmesi ile ilgili belgede 38 köyü bulunmaktadır. Büyükköy ve Hemşin'e bağı nahiye olan Eskanos (Senoz) bölgesi Çayeli'ne bağlanmış böylelikle karye sayısında artış meydana gelmiştir (Ak, 2008: 70-71; Öztürk, 2012: 737-763).

1877 yılında yeniden nahiye olan Rize'de, 1877-78 Osmanlı Rus savaşı sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile Batum ve Artvin'in Ruslara terk edilmesiyle yönetsel değışiklik yapılmak zorunda kalınmış ve Lazistan sancağı kurulmuştur. Böylelikle Rize kurulan yeni vilayetin merkezi ve kazası olmuştur. 1880'de Trabzon vilayeti üç sancaktan (Trabzon Merkez, Gümüşhane ve Lazistan) oluşmaktaydı, 1888'de Canik sancak yapılıncı Trabzon vilayeti sancak sayısı dörde çıkmıştır. Lazistan sancağına bağı Rize kazası bu dönem Mapavri, Karadere ve Kuraiseba adlı üç nahiyeden oluşmaktaydı. 1903'te Lazistan sancağına bağı olan Of, Merkez sancağına bağlanmış Lazistan sancağına bağı kaza sayısı üçe düşürölerek geriye Rize Merkez, Atina ve Hopa kalmıştır. 1908'de II.Meşrutiyet ilanı sonrasında Canik bağımsız sancak olarak ayrılıncı Trabzon vilayeti sancak sayısı üç (Merkez, Gümüşhane, Lazistan) olmuştur. Mapavri bu dönemde de Trabzon vilayeti Lazistan Sancağı Rize kazasına bağı nahiyedir. 1923 yılında Lazistan adı Rize olarak değıştirilmiştir (Öztürk, 2012: 737-763; Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6356-6357).

21 Şubat 1916'ya dek Trabzon'a bağlı sancak olan Rize 1916-1918 yılları arasında Rus işgaline uğramış, 1920 yılında Milli Hükümet'e bağlanmıştır. 23 Nisan 1923'te TBMM'ye bağlanmış, 20 Nisan 1924'te il olmuştur (Topaloğlu, 1998: 53).

20 Mayıs 1933'te Rize ve Artvin illeri birleştirilerek merkezi Rize olan Çoruh ili oluşturulmuş fakat 1936 yılında yeniden ikiye bölünerek Artvin ve Rize iki ayrı il olmuştur. 1864 Vilayet Nizamnamesiyle taşra idaresi kabul edilmiş, iller ilçelere, ilçeler bucaklara, bucaklar köylere ayrılmıştır. 1870 yılından itibaren nahiye olan Mapavri, 1944 yılında ismi Çaybaşı olarak değiştirilerek ilçe olmuş aynı yıl ismi Çayeli olarak değiştirilmiştir (Ak, 2008:59-66). 1930 yılında nahiye yapılarak Merkez kazaya bağlanan Gündoğdu, 1944 yılında Çayeli'ne bağlanmış, 1950 sayımı sonrasında Çayeli'nden ayrılmıştır. Büyükköy 1953 yılında belde konumuna getirilmiştir, sekiz mahallesi bulunmaktadır. 1973 yılında belde konumuna getirilen Madenli'nin on mahallesi bulunmaktadır. Çayeli, 54 köy, iki belde (toplam 18 mahalle) ve merkeze bağlı 17 mahalleden oluşmaktadır.

2.2. NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Nüfus, sınırları tanımlı bir yerde belli zamanda bulunan insan sayısıdır. “Nüfus hareket halinde, her an ve durmadan değişen bir olaydır. Doğum, ölüm, göç gibi olaylar sonucunda dünyada yaşayan insanların sayısı her an değiştiği gibi, bu insanların yeryüzünde dağılışı da durmadan değişmektedir.” (Tanoğlu, 1963: 31).

“Elverişli iklim şartları, morfolojik ünitelerin farklılığı, toprak ve su kaynaklarının insanların sedanter hayata geçmeleri için optimum şartlar arz etmesi ve belirtilen doğal çevre şartlarının hazırladığı imkânlar çerçevesinde çok çeşitli beşerî faaliyetlerin ortaya çıkması, Anadolu Yarımadası’nın, insanoğlunun var olduğu tarihin ilk dönemlerinden itibaren nüfuslanmasına ve dolayısıyla yerleşime açılmasına olanak sağlamıştır” (Sertkaya Doğan, 2015a:175).

Doğal çevre özellikleri bölümünde belirtildiği gibi çalışma sahası jeomorfolojik ve iklimsel koşulları nedeniyle yerleşime çok uygun bir alan değildir. Buna rağmen gerek sahil alanı gerekse dağlık kesiminde ilk çağlardan itibaren insan varlığının görüldüğü bilinmektedir. Çalışma sahasında doğal çevre koşullarının sunduğu imkanlar ölçüsünde yaşamını şekillendiren nüfus zamanla atış göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethine kadar çeşitli yönetimlere dahil olan çalışma sahasının Osmanlı öncesi ve Osmanlı yönetimi dönemine ait sağlıklı nüfus verileri bulunmamaktadır. Çalışma sahasının etnik ve kültürel yapısında geçirdiği yönetsel değişimler sonucu değişimler meydana gelmiş, nüfus yapısı da bu duruma göre şekillenmiştir.

19. yüzyılın önde gelen iki hükümdarı olan Sultan II. Mahmut ve II. Abdülhamit nüfusun araştırılması konusunda her mevzu ile yakından ilgilenip nüfus kayıtlarının tutulması için emir verip, sayımların yürütülmesini denetlemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nun tüm kazaları sayılmamış olsa da modern anlamda ilk sayım 1828/29 yılının başında Avrupa ve Anadolu’da yapılan sayımdır (Karpas, 2003: 62). 1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla yeni bir orduya ihtiyaç duyulmuş bunun için askerlik yapabilecek durumda kişi sayısı belirlenmesi için 1831 yılında nüfus sayımı yapılmıştır. İlk genel nüfus sayımı olan 1831 sayımında sadece erkek nüfus sayıldığı için veriler toplam nüfusu göstermemektedir (Karal, 2010: 10-22) Bu sayıma göre Trabzon’un Rize ve Hemşin kazalarında toplam 30547 erkek nüfus bulunmaktadır (Karal, 2010: 177). Lazistan sancağı Müslüman, Rum Ortodoks, Ermeni Gregoryen, Ermeni Katolik, Latin Katolik ve Yahudi etnik ve dini gruplardan

oluşmaktaydı (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6356). 1872 Trabzon vilayeti Salnamesine göre Mapavri’de 22 köy, 590 hane 3800 erkek nüfus bulunmakta olup, 1878 Salnamesine göre ise 4792 kişi yaşamaktaydı (Öztürk, 2012: 738-763).

1927 yılında yapılan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk nüfus sayımından sonra ikinci sayım 1935 yılında yapılmış, bu yılı takip eden her beş yılda bir sayım yapılmaya devam edilmiştir. 2000 yılı nüfus sayımı sonrasında 2007 yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’ne (ADNKS) geçilerek; nüfus, yerleşim yeri bilgilerine göre tespit edilmiştir.

2.2.1 Toplam Nüfus Değişimi

1944 yılında ilçe olan Çayeli’nin daha önceki yıllara ait nüfus bilgileri geçmişte bağlı bulunduğu Rize Merkez kapsamından incelenebilir. 1927 yılında Rize Merkez’de şehir, nahiye ve köy nüfusunda kadın nüfusu erkek nüfusundan fazladır. Bu duruma neden olarak, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında cephede hayatını kaybeden erkek nüfus gösterilebilir. Dönemin koşullarına bağlı olarak kentleşmenin düşük olduğu, köy ve nahiye nüfuslarının şehir nüfusundan çok daha fazla olduğu görülmektedir. Şehre bağlı köyler ve diğer nahiye ve köylerin toplam nüfusu 86.023 iken şehir nüfusu 13.701’dir (Tablo 9).

Tablo 9: 1927 Nüfus Sayımı Rize Nüfusu

Rize vilayet ve kaza	Cinsiyet	Rize Merkez
Şehir	Kadın	6.889
	Erkek	6.812
	Toplam	13.701
Şehre Bağlı Köyler	Kadın	27.711
	Erkek	18.759
	Toplam	46.470
Diğer Nahiye ve Köyler	Kadın	23.559
	Erkek	15.994
	Toplam	39.553
Genel Toplam	Kadın	58.159
	Erkek	41.565
	Toplam	99.724

Kaynak: (Hürata, 2011: 64)

Yerleşme tarihi bölümünde bahsedildiği gibi 1944 yılında ilçe olan Çayeli, 1927, 1935 ve 1940 yıllarında yapılan nüfus sayımlarında Rize'nin Merkez kazasına bağlı nahiye konumundaydı. 1930 yılında nahiye yapılarak Merkez kazaya bağlanan Gündoğdu, 1944'te Çayeli'ne bağlanmıştır. 1945-1950 nüfus sayımlarında Çayeli'ne bağlı olan Gündoğdu köyleri bu yılların nüfus sayım değişimine dahil edilmiştir.

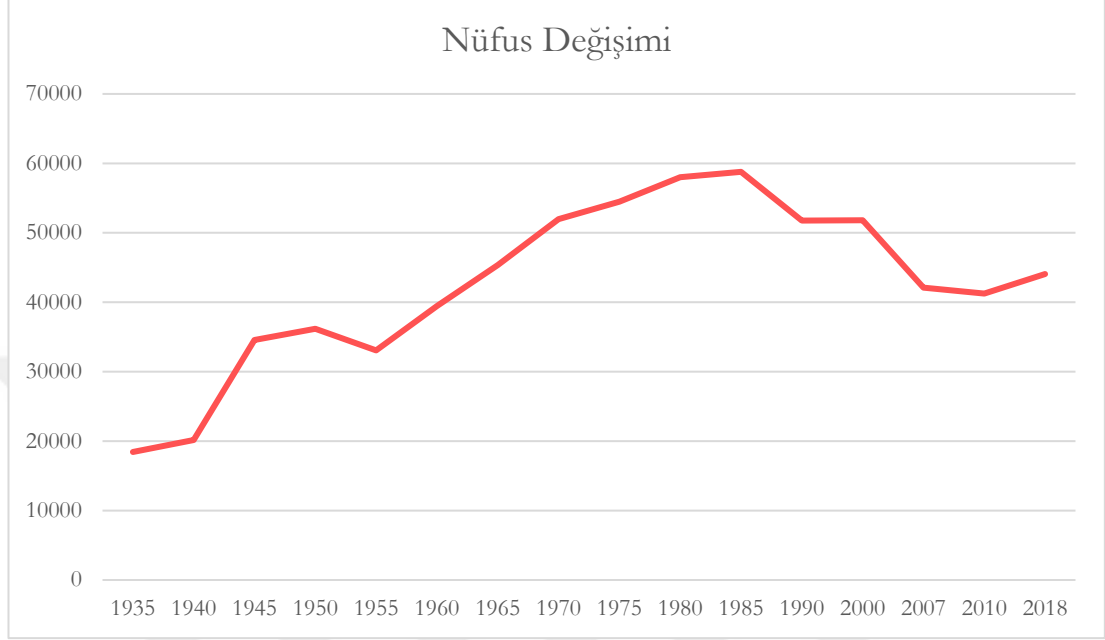

Tablo 10: Çayeli'nin Toplam Nüfus Değişimi (1935-2018)

		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2007	2010	2018
K ı r	Toplam	18437	20105	28480	29822	25692	29722	33848	39046	41000	43088	42221	36804	29270	16904	18255	22968
	E r k e k	7571	8259	11637	-	11107	13411	15514	18247	19875	20204	19654	16871	14110	8346	8983	11770
	K a d ı n	10866	11846	16843	-	14585	16311	18334	20799	21125	22884	22567	19933	15160	8558	9272	11198
Ş e h i r	Toplam	-	-	6084	6348	7569	9724	11496	12915	13480	14926	16561	14947	22546	25205	22995	21336
	E r k e k	-	-	2508	-	3247	4571	5460	6419	6108	7500	9076	7220	11409	12505	11309	10293
	K a d ı n	-	-	3576	-	4122	5153	6036	6496	6679	7426	7485	7727	11137	12700	11686	11043
Toplam	Toplam	18437	20150	34564	36170	33061	39446	45344	51961	54480	58014	58782	51751	51816	42109	41250	44304
	E r k e k	7571	8259	14145	-	14354	17982	20974	24666	26676	27704	28730	24091	25519	20851	20292	22063
	K a d ı n	10866	11846	20419	-	18707	21464	24370	27295	27804	30310	30052	27660	26297	21258	20958	22241

Kaynak: TÜİK, Nüfus Sayım Sonuçları derlenerek hazırlanmıştır.

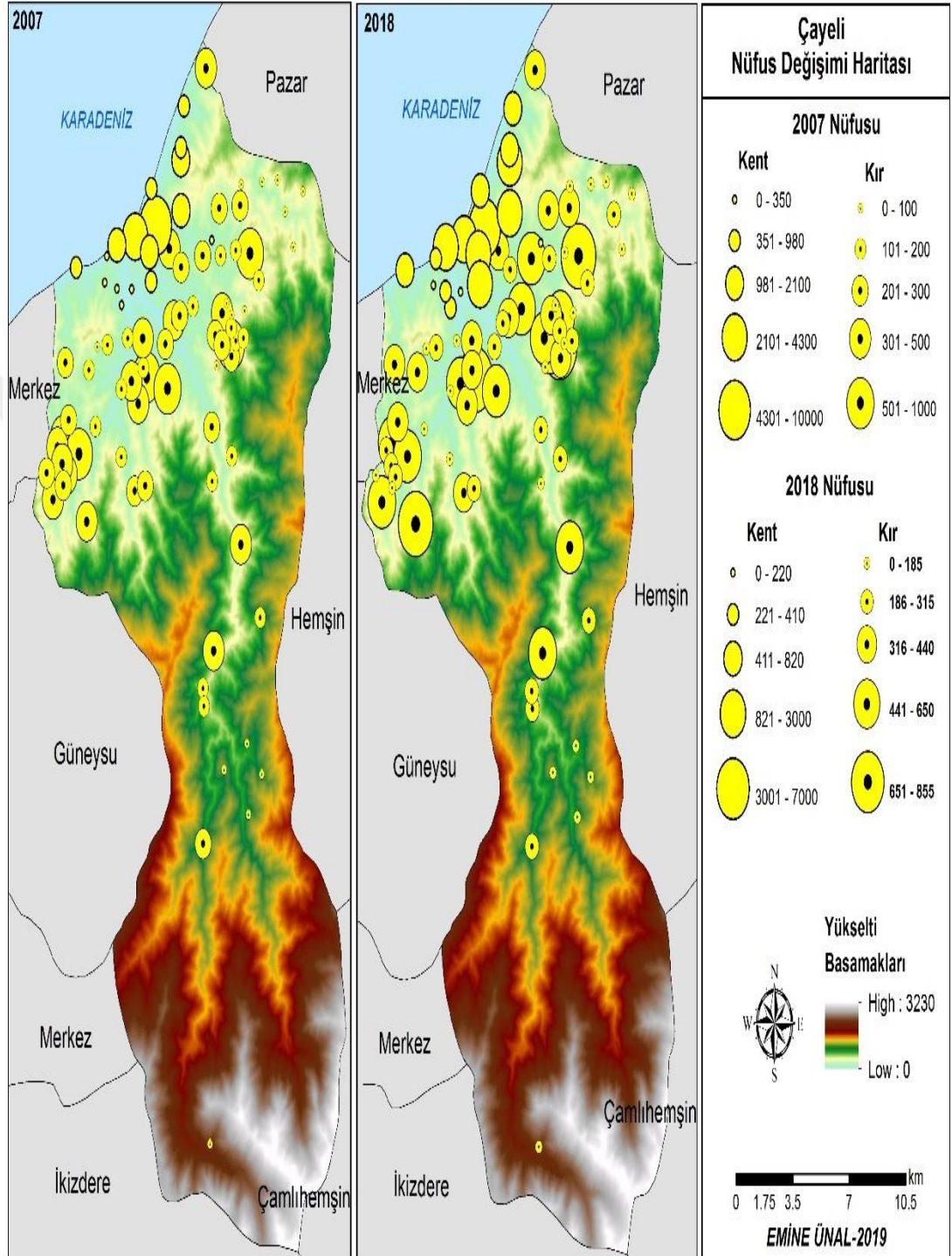
Grafik 4: Çayeli'nin Yıllara Göre Nüfus Değişimi (1935-2018)

TÜİK 2018 verilerine göre 44.304 nüfuslu çalışama sahası Rize'nin en fazla nüfuslu ikinci ilçesidir. Birinci sırada 141.143 nüfuslu Merkez yer almaktadır. Çayeli nüfusu 2018 verilerine göre 82.003.882 olan Türkiye nüfusunun %0.054'ünü, 348.608 olan Rize nüfusunun %12,7' sini oluşturmaktadır.

1935 sayımıyla 2018 sayımı arasında geçen 83 yılda Çayeli nüfusu %140 artış göstermiştir (Tablo 10). Nüfustaki artış 1955, 1990, 2007 ve 2010 yılları dışında süreklilik göstermiştir. Nüfusun cinsiyet oranı erkek nüfusunun kadın nüfusuna bölünüp 100 ile çarpılmasıyla bulunmaktadır. Elde edilen sayı 100'e eşitse nüfus oranın eşit, 100'den büyükse erkek nüfusun fazla, küçükse kadın nüfusun fazlalığını göstermektedir. TÜİK 2018 verilerinde 22063 olan erkek nüfusu ve 22241 olan kadın nüfusuna göre nüfusun cinsiyet oranı 99.2'dir, kadın oranı erkek oranından fazladır. Nüfusun %50,2'sini kadın %49,7'sini ise erkek nüfus oluşturmaktadır.

Harita 3: Çayeli Toplam Nüfus Değişimi (2007-2018)

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle silah altındaki askerlerin terhis edilmesi ve savaş etkisi azalması nedeniyle nüfusta artış meydana gelmiştir. Sağlık ve ekonomi gibi koşulların iyileşmesi de ölüm oranlarını azaltmış doğum oranlarını artmasına sebep olarak nüfus artışını hızlandırmıştır (Tandoğan, 1989: 2). Çalışma sahasında toplam nüfus İkinci Dünya Savaşı yılları ve sonrasında, 1935- 1950 yılları arasında %96 artış göstererek 18.437 kişiden 36.170 kişiye yükselmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'li yıllara kadar devletin yaptığı yatırımlar kent nüfusunun büyümesine uygun hızda istihdam sağlayacak durumdaydı ve kırsal alanda tarım arazilerinin büyümeye devam etmesi nedeniyle kırdan kente çok fazla göç olmamaktaydı. Fakat 1950 sonrası, nüfusun artışına bağlı olarak kır alanlarının yetersiz hale gelmesi; makineleşme sonucu kırsal alanda işgücü ihtiyacının azalması ve kentlerde oluşan istihdam alanlarının artışı; kente dayalı ekonomi politikaları, eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerin kent alanlarında gelişme göstermesi gibi nedenlerle kırsal nüfus kentlere yönelmiştir. Bu durum kırdan kente göç olgusunun başlangıcı olmuştur. 1970'e kadar erkek nüfus ağırlıklı olan göç dalgası bu tarih sonrasında kadınların da kentlere göçmeye başlamasıyla beraber değişiklik göstermiştir (DİE, 1995: 43). Yurt genelinde meydana gelen göç hareketi çalışma sahasında da etkili olmuş, toplam nüfus 1950-55 arasında %8,6 düşmüştür.

Çok fazla göç vermesi nedeniyle erkek nüfusunun kadın nüfusundan daha az olduğu il sıralamasında önceden beri Rize, Trabzon, Giresun, Gümüşhane, Kars ve Artvin yer almaktadır (Doğanay, 1994: 167). Çalışma sahasında, I. ve II. Dünya Savaşı yıllarında azalan erkek nüfusun yanında 1950 ve sonrasında farklı illere ve yurtdışına işçi göçleri nedeniyle toplam nüfusta kadın nüfusu tüm yıllarda erkek nüfusundan daha fazladır. Ayrıca, kadınlarda doğuştan beklenen yaşam süresinin erkeklerden daha fazla olması da kadın nüfusun fazla olmasında etkili olmuştur.

Türkiye'de 1927-1965 yıllarında pronatalist, 1965-2014 yılları arasında antinatalist, 2014'ten günümüze gelinen süreçte yeniden nüfusu artırma yönünde planlamalar yapılarak, II. pronatalist nüfus politikası uygulanmıştır (Özdemir, 2017). 1927- 1990 arasında en fazla nüfus artışı 1955- 1960 yılları arasında görülmektedir. Bu dönemde meydana gelen kalkınma hamleleri sosyal yaşamdaki iyileşmeye paralel olarak nüfus artışını beraberinde getirmiştir (Doğanay, 1994: 149-150). Ülke içi göçlere bağlı olarak çalışma sahasında 1950-55 yıllarında düşüş görülen toplam nüfus

1960 sonrasında tekrar yükselmeye başlamış, ikinci düşüş 1990 yılında olmuştur. 1985 yılında 58.782 olan toplam nüfus 1990 sayımında %12 düşerek 51.751'e gerilemiştir. 2007 yılında 2000 yılı sayımına göre %18,7 düşüş olmuş, 2010 sayımında 2000 sayımına göre %2'lik düşüş yaşanmış fakat 2018 yılında 2010 sayımına göre %7,4 artış meydana gelmiştir.

Kır nüfusu 1955,1985,1990,2000 ve 2007 yıllarında azalma göstermiştir. Cinsiyet oranlarına bakıldığında 2018 yılı haricinde kadın nüfusunun erkek nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir. 2018 yılı cinsiyet oranı 105'tir, erkek nüfusu kadın nüfusunun önüne geçerek %51 paya sahip olmuş, kadın nüfusu ise %49 olmuştur.

Şehir nüfusu 1990, 2010 ve 2018 yılları haricinde artış göstermiştir. Şehir nüfusunda kadın oranı erkek oranından 1980, 1985 ve 2000 yılları dışında yüksektir. 1980 yılında nüfusun %50,2 si erkek %49,8'i kadındır. 1985'te Erkek oranı %54,8 kadın oranı 45,1 2000 yılında ise nüfusun erkek oranı %50,6 kadın oranı %49,4 olmuştur. 2018 verilerine göre şehrsel nüfusta kadın nüfus erkek nüfustan fazladır, Cinsiyet oranı 93.2'dir, nüfusun %51,8'ini kadınlar %48,2'si erkekler oluşturmaktadır.

2.2.1.1 Nüfus Yoğunluğu:

2.2.1.1.1 Aritmetik Nüfus Yoğunluğu:

Tablo 11: Çayeli'nde Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Değişimi (1945-2018)

Yıl	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Nüfus/ Km ²	72	76	73	83	96	109	115
Yıl	1980	1985	1990	2000	2007	2010	2018
Nüfus/ Km ²	123	124	109	113	89	87	93

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayım Sonuçları verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Aritmetik nüfus yoğunluğu, toplam nüfusun alanın yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilmektedir. 473 km²'lik alana sahip olan çalışma sahasının 1945 ve 1950 nüfus sayımlarında yüzölçümü 478 km², 1955 sayımında ise 454 km² görülmektedir. Nüfus

yoğunluğu çalışma sahasında meydana gelen yönetsel değişikliklere bağlı olarak değişen yüzölçümü ve nüfusu verilerine göre hesaplanmıştır.

“Nüfus yoğunluğunun coğrafi mânâsı ve önemi yanında ayrıca demografik, ekonomik, sosyolojik, sosyal antropolojik ve politik önemi ve yer yüzünde ülke ve bölgeye göre, nüfus miktarına bağlı olmayarak değişen bu olayın nüfus miktarından ayrı olarak, kendine has bir anlam ve aksiyon olduğu unutulmamalıdır” (Tanoğlu, 1969: 54).

Nüfusun yerleşme ve dağılışı üzerinde doğal koşulların etkisi sürmektedir. Enleme göre değişim göstermekle beraber nüfus dağılışı etkileyen doğal faktörlerin başında yükselti gelmektedir (Balcı Akova, 2009). Nüfusunun yıllar içinde geçirdiği değişime göre nüfus yoğunluğunda da değişim meydana gelmiştir. Çalışma sahasında şehir nüfusu Karadeniz sahil şeridine, kırsal nüfusun büyük çoğunluğu ise sahanın şehir nüfusunun yayılımını takip ederek kuzeyden güneye doğru dağılım göstermiştir. Kuzey güney uzantılı çalışma sahasının güney kısmında bulunan yüksek dağlık alan nedeniyle yoğunlaşma bu kısma doğru seyrilmektedir.

Nüfus yoğunluğunun en az olduğu yıl 1945, en fazla olduğu yıl 1975’tir. 1945 Nüfus sayımıyla 2018 nüfus sayımında ortaya çıkan nüfus yoğunlukları kıyaslandığında yoğunluğun %29 oranında artış gösterdiği gözlenmektedir. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu 1975 verisiyle 2018 nüfusu yoğunluğu kıyaslandığında %19’luk düşüş yaşandığı görölmektedir (Tablo11). 2018 nüfus verilerine göre 783,562 km² alana ve 82.003.882 nüfusa sahip Türkiye’nin nüfus yoğunluğu 107 kişi, 3,920 km² yüzölçümü ve 348,608 nüfuslu Rize’nin ise 89 kişidir. Buna göre Çayeli nüfus yoğunluğu Rize nüfus yoğunluğundan %4,5 daha fazla Türkiye nüfus yoğunluğundan %13 daha azdır.

2.2.1.1.2 Tarımsal Nüfus Yoğunluğu:

Tarımsal nüfus yoğunluğu, tarım ve hayvancılıkla geçinen nüfusun tarımsal alanın yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilmektedir. Çalışma sahasının engebeli arazisi tarımsal nüfus yoğunluğunun fazla olmasına sebep olmuştur. Yıllar içinde özellikle çay tarımı için açılan yeni tarım alanlarının artması ve kırdan kentlere göçün artışıyla kır nüfusunun azalmasına bağlı olarak tarımsal nüfus yoğunluğu değişim göstermiştir. 2007 ve 2018 yılları arasındaki 11 yıllık dönemde tarımsal nüfus yoğunluğunda dalgalanmalar görölmektedir.

Tablo 12: Çayeli’nde Yıllara Göre Tarımsal Nüfus Yoğunluğu Değişimi (2007-2018)

Tarımsal Nüfus Yoğunluğu				
Yıllar	2007	2010	2015	2018
Kırsal Nüfus/ Tarım Alanı	56	219	219	266

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayım Sonuçları verileri derlenerek hazırlanmıştır.

2007 ve 2018 yılları arasında tarımsal nüfus yoğunluğunda %375 artış olmuştur (Tablo 12). Bu artışta, özellikle emekli olduktan sonra memlekete dönen nüfusun geriye göçünün etkisi ve ikametgâhını doğduğu ilçeye aldırıp kayıtlarda kırsal nüfusun artışına sebep olan nüfusun etkisi olmaktadır. Aynı zamanda belde nüfuslarının kır nüfusuna eklenmesi de etkili olmuştur.

2.2.1.1.3 Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu:

Tablo 13: Çayeli’nde Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu Değişimi (2007-2018)

Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu				
Yıllar	2007	2010	2015	2018
Toplam Nüfus/ Tarım Alanı	140	495	502	513

Kaynak: TÜİK Nüfus Sayım Sonuçları verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Fizyolojik nüfus yoğunluğu, toplam nüfusun tarımsal alanın yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilmektedir. 2010 yılı sonrasında fazla değişime uğramayan fizyolojik yoğunluk nüfus ve ekili dikili alan değişimine göre farklılık göstermektedir. Fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunluklarının kıyasıyla nüfusun kır ve kent dağılımını görebilmek mümkündür. 2018 yılında artış gösteren tarımsal nüfus yoğunluğu 266, fizyolojik nüfus yoğunluğuysa 513’tür (Tablo 12), (Tablo 13). Buna göre kırsal nüfus %51,8 oranla şehir nüfusunun önüne geçmiştir sonucuna varılabilmektedir.

2.2.1.2 Doğum Oranları:

Gelecekte nüfusun devamlılığını sağlayacak olan bireyler bugünün gençleridir. Gençlerin evlenip çocuk sahibi olmasıyla nüfusun devamlılığı sürecektir. Nüfusun gelecekteki yapısına dair fikir edinmek için doğum ve ölüm oranlarına bakılması gerekir (Shorter ve Macura, 1982: 25-26).

Cumhuriyet döneminde Türkiye’de izlenen nüfus politikaları nüfus yapısı üzerinde etkili olmuştur. Bu politikalar 1927-1965 arası pronatalist dönem, 1965-2014 arası antinatalist dönem ve 2014 sonrası II. Pronatalist dönem olarak incelenebilir. İlk dönem olarak nitelenebilecek 1927- 1965 arası dönemde aileler çocuk sahibi olmaya teşvik edilmiştir. 1926’da çıkarılan Türk Ceza Kanunu’na bilerek çocuk düşürme ve düşürtmenin yasaklığı konusunda maddeler eklenerek 1936’da Türk Ceza Kanunu’nda bu maddeler ırkın sağlığı ve devamlılığı tehlikeye düşürücü suçlar kapsamına alınmıştır. Doğum teşvikleri ve sağlık koruyucu tedbirlerle bu dönemde nüfus artışı sağlanmıştır. İlk dönemde meydana gelen hızlı artışın sonrasında 1965- 2014 yıllarında nüfus artış hızını düşürmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. 1962’de Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulmasıyla Beş Yıllık Kalkınma Planları hazırlanmaya başlanmış ve 1965 yılında nüfus planlama kanunu çıkarılmış aynı yıl Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu dönemde nüfusta gerileme olmamış artış devam etmiştir. Gebeliğin sonlandırılması 1983 yılında devlet denetimi altında serbest bırakılmıştır. Dördüncü Kalkınma planının yürürlükte olduğu (1979-1983) dönemde 1983 yılında Nüfus Planlaması Hakkında Kanun yürürlüğe girerek, kişilerin istedikleri zamanda istedikleri kadar çocuk sahibi olabilmesi tanımıyla nüfus planlaması tanımlanmıştır. Gebeliğin 10. Haftası dolana dek, istek doğrultusunda sonlandırılması uygulamasına devam edilmiştir. (Doğanay, 1994: 198-201; Özdemir, 2017).

2014 yılında Onuncu Kalkınma Planıyla nüfus planlamasında yeni bir döneme girilmiş, 1965’ten itibaren uygulanan antinatalist nüfus politikası sonucunda doğum oranlarının azaldığı, buna bağlı olarak genç nüfusun toplam nüfus içindeki payının ve nüfus artış hızının da azaldığı, yaşlı nüfusun payının arttığı vurgusuyla pronatalist politikaya geçiş öngörülmüştür. Doğurganlık hızı 2012 yılında nüfusun kendini yenileme seviyesi olan 2.10’dan 2.08’e düşmüş, eğitim ve gelir seviyesi yüksek kesimlerde bu hız 1.02’ye kadar gerilemiştir. Bu nedenlerle nüfus artış hızı arttırılmalı,

yaşlanan nüfusa yönelik politikalar geliştirilmelidir (DPT, X. Kalkınma Planı, 2014:49).

Nüfusta meydana gelen ve gelecekte oluşması beklenen değişimler demografik geçiş kuramı adı verilen bir model üzerinden aşamalar halinde açıklanmaktadır. Demografik geçiş her ülkenin sosyal, politik, ekonomik koşullarına göre farklılık göstermektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası verilen şehitler nedeniyle nüfusta azalma meydana gelmiş, sonraki dönemde aile hayatının yeniden oluşturulması ve özellikle tarım alanında işgücü ihtiyacı nedeniyle hem aileler hem de devlet politikaları yüksek doğurganlığın gerekliliğini düşünmüştür. Savaşın bitip barış ortamının sağlanması yeni ailelerin kurulmasını evlilik yaşının da düşmesini sağlamıştır. Böylelikle demografik geçişin birinci aşaması olan 1923-1950 yılları arasında yaşam koşullarının iyileşmesine bağlı olarak ölümlülük azalmaya başlamış doğum oranlarında artış gözlenmiştir. 1955-1985 arası ikinci döneminde doğurganlık azalmaya başlamış fakat ölüm hızından fazla olduğu için nüfus artışı bu dönemde de devam etmiştir. Kentleşmenin artışına bağlı olarak kırsal nüfus kentlere göç etmeye başlamış, doğurganlık kentsel alanda azalma göstermiştir. Geçişin üçüncü aşaması olan 1980 sonrasında doğum ve ölüm oranlarının azalmasına bağlı olarak nüfus artış hızında keskin biçimde azalma etkili olmuştur. Üçüncü aşamanın doğumların ebeveynlerin nesliyle yer değiştireceği düzeyde azalması ve nüfus büyümesinin durmasıyla tamamlanacağı öngörülmektedir. Yüksek doğum oranları nedeniyle şu anki genç nüfus önceki kuşakta hayatta olanlardan daha fazladır. Böylelikle günümüzde nüfusun genç kısmını oluşturan nüfus gelecekte yaşlı nüfusun artışına sebep olacaktır. Bu sayede doğurganlık yenilenme düzeyine ulaştıktan sonra da nüfus artışı devam edecektir. Türkiye'nin içinde bulunduğu üçüncü dönemin 21. Yüzyılın ortalarında tamamlanıp nüfus artışının sabit kalması öngörülmektedir. Gelişmiş ülkeler demografik dönüşümün dördüncü aşamasındadır. (DİE, 1995:3-6).

Doğurganlık geçişine 1970-80 yıllarında giren iller 2000 yılında toplam doğum hızlarındaki değişimle demografik geçişin orta-geç evresine ulaşmışlardır. Bu illerin arasında bulunan Rize'de toplam doğum hızı daha da düşmüş böylelikle son evreye geçiş meydana gelmiştir (Yüceşahin, 2009: 16).

Tablo 14: Çayeli’nde Doğum Sayısı ve Kaba Doğum Hızı Değişimi (2007-2017)

Doğum Oranları				
Yıllar	2007	2010	2015	2017
Doğum Sayısı	385	538	494	435
Kaba Doğum Hızı ‰	9.1	13	11.7	10.3

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Her bin nüfusa düşen canlı doğum sayısını gösteren kaba doğum hızı (KDH), TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2010 yılında 17,2 iken 2017’de 16,1’e, Rize’de 2010 yılında 13,6 iken 2017’de 12,3’e, gerilemiştir. Çalışma sahasında 2007-2010 yıllarında artış gösteren kaba doğum hızı, 2010 yılı sonrasında düşüşe geçmiştir. 2017 yılında Çayeli’nde 10.3 olan KDH, Türkiye’nin %36, Rize’nin %16,3 gerisinde kalmıştır.

2.2.1.3. Ölüm Oranları:

Tablo 15: Çayeli’nde Ölüm Sayısı ve Kaba Ölüm Hızı Değişimi (2007-2017)

Ölüm Oranları				
Yıllar	2007	2010	2015	2017
Ölüm Sayısı	58	275	306	341
Kaba Ölüm Hızı ‰	1.3	6.6	7.3	8.1

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Kaba ölüm hızı (KÖH) yıl içinde ölen kişi sayısının toplam nüfusa bölünüp 1000 ile çarpılmasıyla elde edilir. Çalışma sahasında meydana gelen ölüm sayısı değişimlerine bağlı olarak kaba ölüm hızları (KÖH) da değişim göstermiş bu değişime ölüm sayısının yanı sıra toplam nüfus değişimi de etki etmiştir. Türkiye’de KÖH 2010’da 5, 2017’de 5.3’tür. Rize’de 2010’da 6.3, 2017’de 7.3’tür. Yıllara göre Türkiye ve Rize’de KÖH artış göstermiştir.

2017 verilerine göre çalışma sahasının kaba ölüm hızı Türkiye kaba ölüm hızından %34,5 Rize kaba ölüm hızından %9,4 daha fazladır. Nüfusun yaşlanma

eğiliminde olması, emeklilik dönemini memleketinde geçirme isteğiyle çalışma sahasına yaşlı nüfus göçünün olması, yaşlı nüfus içinde yaşı 90 üzerinde olan nüfusun bulunması ölüm sayısı ve oranının fazla olmasını etkilemiştir.

2.2.1.4 Nüfus Artış Hızı

Doğum ve ölümler bir yerde nüfusun değişimini etkileyen önemli iki unsurdur. Yıllık doğum ve ölüm oranları arasındaki fark bir yerin nüfusunun nüfus artış hızının tespit edilmesinin sağlamaktadır. Böylelikle nüfusta meydana gelen gelişim gözlemlenebilmektedir (Doğanay, 1994: 152).

Nüfus artış hızının düşmesi ve çalışma çağındaki nüfusun artmaya devam etmesi demografik fırsat olarak değerlendirilmektedir (UNDP, 2008: 6). Ülkelerin tarihleri boyunca 20-25 yıllık bir süreç olan demografik fırsat dönemine Türkiye 2000 yılında girmiştir. 2025'e dek sürmesi beklenen bu dönem bir fırsat olarak değerlendirildiği takdirde ülkeye kazanç sağlayacaktır, bunun için genç nüfusa yönelik yatırımların geliştirilmesi gerekmektedir (Rittersberger Tılıç ve Çelik, 2016: 7-8).

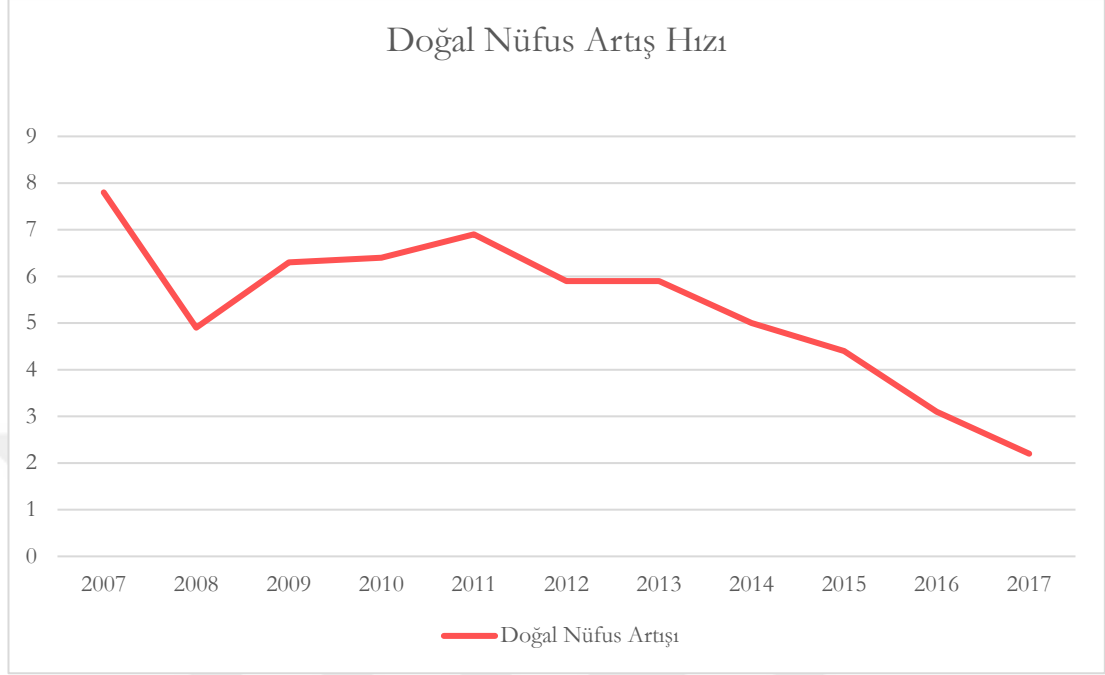
Tablo 16: Çayeli Doğal Nüfus Artış Hızı Değişimi (2007-2017)

Doğal Nüfus Artışı (‰)										
2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
7,8	4,9	6,3	6,4	6,9	5,9	5,9	5	4,4	3,1	2,2

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Nüfusun doğal artış hızı hesaplamaları göç verileri kullanılmadan doğum ve ölüm hızı verileri kullanılarak yapılmaktadır. Çalışma sahasında nüfusun doğal artış hızı 2007-2017 arası 10 yıllık periyotta 2009, 2010, 2011 yılları dışında azalma göstermiştir (Tablo 16). Doğum sayısının zaman içinde azalmasının yanında nüfusun bağımlılık oranları bölümünde değinileceği nüfusta yaşlı bağımlı oranının artması sonucu ölüm sayılarındaki artış doğal artış hızının da değişim göstermesine sebep olmuştur.

Grafik 5: Çayeli Doğal Nüfus Artış Hızı Değişimi (2007-2017)

“Nüfus artış hızı, işgücü artış hızını belirleyen temel değişkendir. Ancak nüfus artış hızında ortaya çıkan değişmelerin, işgücü, artış hızını 15 yıllık bir gecikme ile etkilediği söylenebilir. Zira çalışma çağı genel olarak 15 yaşından sonra başlar” (DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nüfus, Demografi ve Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2012: 7).

Doğal artış hızına net göç hızındaki değişimin eklenmesi ve yıl ortası toplam nüfusa bölümünün 100 veya 1000 ile çarpılmasıyla elde edilen nüfus artış hızı 2017 verilerine göre Çayeli’nde %7,46 Türkiye’de %12,4’tür. Çalışma sahası nüfus artış hızı Türkiye nüfus artış hızının gerisindedir.

Nüfus artış hızı değişimleri göz önünde bulundurularak bir yerde meydana gelecek genç nüfus değişimi hesaplanarak demografik yatırım planlaması yapılabilmektedir.

Genç nüfus varlığıyla uluslararası bir avantaja sahip ülke konumunda olan Türkiye nüfus yapısında meydana gelen değişim nedeniyle zaman içerisinde bu avantajını kaybedecektir (Günsoy ve Tekeli, 2015: 54).

TÜİK 2018 nüfus verilerine göre çalışma sahasında toplam nüfusun %14’ünü yaşlı bağımlı, %17’sini genç bağımlı, %69’unu faal nüfus oluşturmaktadır (TÜİK, 2018). Çayeli’nde nüfus artış hızının Türkiye nüfus artış hızının de gerisinde olması,

gelecekte genç nüfus oranının azalmasının bunun yanında yaşlı nüfus oranının artış göstereceğinin ve Çayeli'nin yaşlı bağımlı nüfus oranı yüksek yerleşim birimleri arasında yer alacağının habercisidir.

2.2.1.5 Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı:

Nüfus yaş gurupları halinde incelenmesi, nüfusun beklentilerine yönelik yatırımlar yapılması açısından çok önemlidir. Nüfusun niceliğinin yanında niteliğinin de önemi gözetilerek yaş grupları ve bu grupların toplam nüfus içerisindeki oranına göre sosyoekonomik planlamalar yapılabilmekte, gelecekte meydana gelecek nüfus değişiminin getirilerine karşı demografik yatırımların yönü belirlenmektedir.

Tablo 17: Çayeli'nde Kadın ve Erkek Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2018)

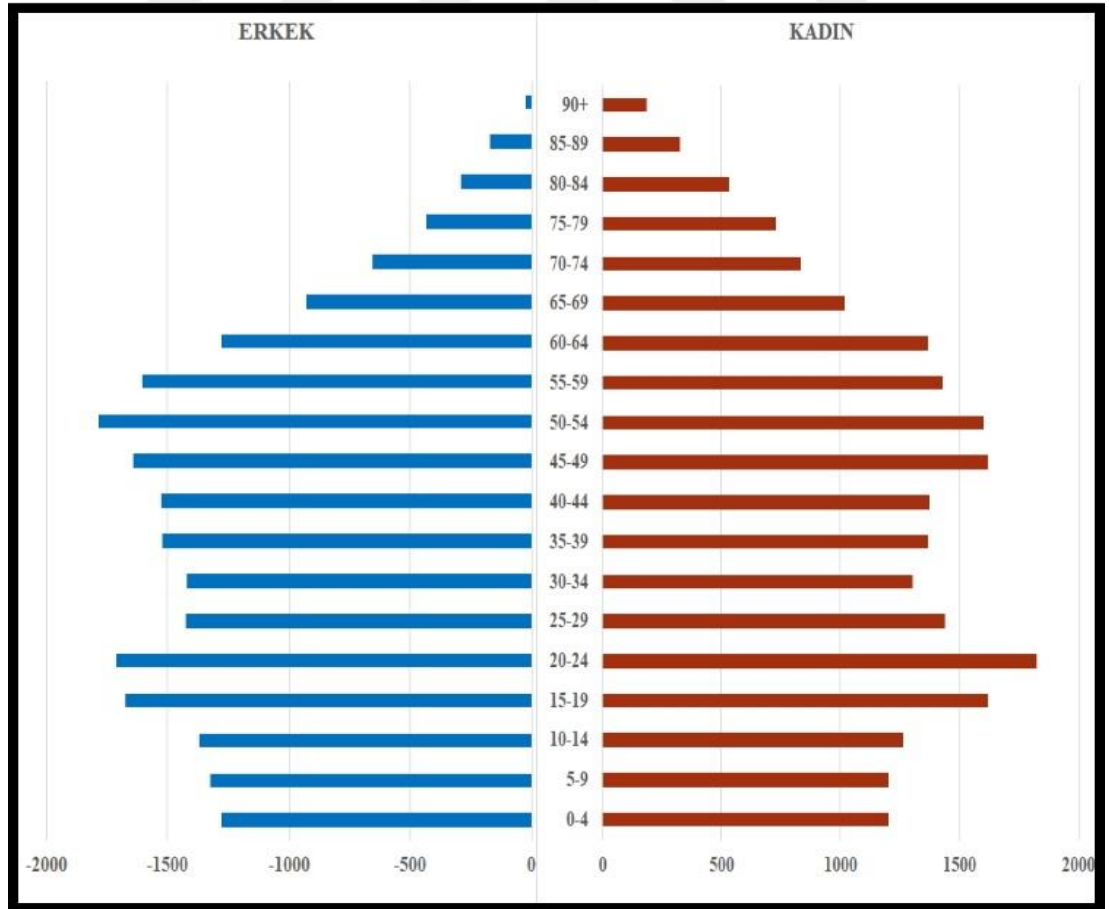
Çayeli'nde Kadın ve Erkek Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı- 2018			
Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	2480	1279	1201
5-9	2526	1325	1201
10-14	2636	1371	1265
Bağımlı Nüfus	7.642	3.975	3667
15-19	3294	1675	1619
20-24	3538	1712	1826
25-29	2863	1426	1437
30-34	2724	1421	1303
35-39	2893	1522	1371
40-44	2900	1526	1374
45-49	3262	1643	1619
50-54	3386	1784	1602
55-59	3034	1603	1431
60-64	2649	1279	1370
Faal Nüfus	30.543	15.591	14.952
65-69	1945	928	1017
70-74	1486	653	833
75-79	1160	432	728
80-84	819	289	530
85-89	498	171	327
90+	211	24	187
Bağımlı Nüfus	6.119	2.497	3.622
Toplam	44.304	22.063	22.241

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde tüm gruplar içinde nüfus en fazla 3538 kişiyle ve toplam nüfus içinde %8’lik oranla 20-24 yaş grubundadır. 20-24 yaş grubu genç nüfusun fazla olmasında, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Çayeli Jandarma Komutanlığı’nın çalışma sahasında bulunması etkilidir. Toplam nüfus içinde en az orana %0.5’lik payla 90+ nüfus grubu yer almaktadır.

Genç bağımlı nüfusun içinde 0-4 ve 5-9 yaş grupları %33 paya sahipken, 10-14 yaş grubu 2636 kişiyle %34’lük oranla daha fazla paya sahiptir. Faal nüfusta 15-19, 45-49 ve 50-54 yaş grupları %11, 20-24 yaş grubu %12, , 25-29, 30-34,35-39, 40-44 ve 60-64 yaş grupları % 9 ve 55-59 yaş grubu %10 oranında paya sahiptir. Yaşlı bağımlı nüfusta 1945 kişi ve %32’lik payla en kalabalık nüfus 65-69 yaş aralığındadır. Yaşlı bağımlı nüfusun %24’ü 70-74, %19’u 75-79, %13’ü 80-84, %8’i 85-89 ve %4’ü 90 yaş üstü gruptadır (Tablo 17).

Grafik 6: Çayeli’nin 2018 Nüfus Piramidi

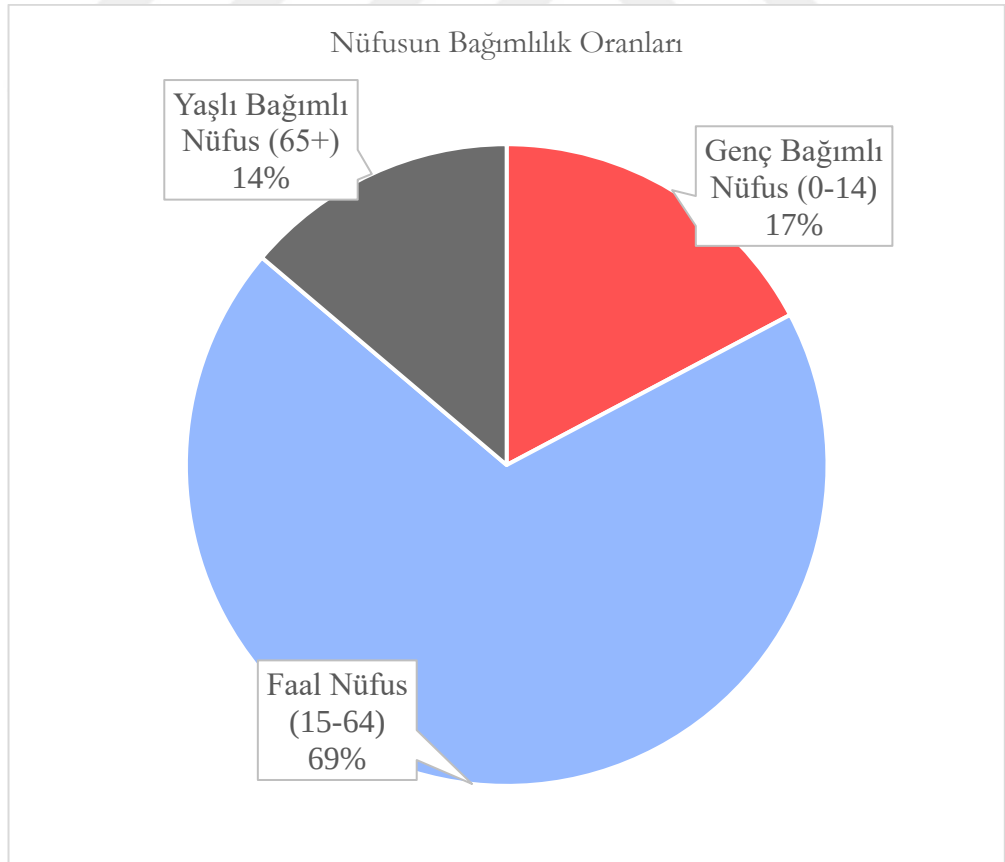

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Nüfus piramidine bakıldığında 1970 sonrasında temsil eden 50-54 yaş aralığında nüfusun azalmaya başladığı, bu yıla kadar piramidin geniş tabanlı bir piramit olduğu görülmektedir. Şehirleşmenin hızlandığı 1980 yılı sonrasında nüfus azalma eğilimine girmiş, 1995 yılını simgeleyen 20-24 yaş sonrasında artışa geçmiş fakat 10-14 yaş aralığında yani 2000 yılı sonrasında yeniden düşüşe geçerek piramit tabanı tekrar daralmaya başlamıştır.

Türkiye’de yaşlı nüfus diğer yaş gruplarının nüfusuna göre daha fazla artış göstermektedir. Genç nüfus yapısına sahip olmasına rağmen ülkede yaşlı nüfusu da fazladır. Doğum ve ölüm oranları azalmakta yaşam süresi artmakta buna bağlı olarak nüfusun yaş grupları oransal değişim göstermektedir. Demografik dönüşüm sürecinde olan ülkenin gelecekte genç nüfusu azalacak yaşlı nüfusu daha da artış gösterecektir. (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2014: 1).

Grafik 7: Çayeli Nüfusunun Bağımlılık Oranları (2018)

Nüfus artış hızı bölümünde de üzerinde durulduğu gibi Çayeli’nde nüfus artış hızı Türkiye nüfus artış hızının gerisindedir. Çalışma sahasında toplam nüfusun %14’ünü yaşlı bağımlı, %17’sini genç bağımlı, %65’ini faal nüfus oluşturmaktadır. Doğum oranlarının düşük olması, doğuşta beklenen yaşam süresinin yüksek olması nedeniyle yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı artış göstermektedir. Doğum oranlarının düşük seyretmesi nüfusun kendini yenileme düzeyinin altında kalmasına sebep olmaktadır. Nüfusun %69’unu oluşturan faal nüfusun ilerleyen zamanda yaşlı nüfus konumuna geçeceği göz önüne alındığında gelecekte yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının artacağı ve doğum oranları günümüzdeki seyirde devam edecek olursa nüfusun yenilenmesini ve sürekliliğini sağlayan genç nüfusun daha da azalacağı görülmektedir.

“Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi: Yeni doğmuş bireylerin tüm yaşamı boyunca doğum anındaki mortalite koşullarının aynı olduğu varsayımı altında beklenen ortalama yaşam süresidir”(Mandıracıoğlu,2010:41).

Türkiye İstatistik Kurumu 2017 verilerine göre doğuşta beklenen yaşam süresi; 28 AB ülkesinde erkeklerde 78,2, kadınlarda 83,6, toplamda 81’dir. Türkiye’de erkeklerde 75,3, kadınlarda 80,7, toplamda 78’dir. Rize’de erkeklerde 75,3, kadınlarda 80,3, toplamda 78’dir (TÜİK, İstatistiksel Tablolar).

Çalışma sahasında yaşlı nüfusun %6’sı doğuşta beklenen yaşam süresi üzerinde yaşa sahiptir. Gelişmiş ülke nüfus piramitlerinde rastlanan 90 yaş ve üstü nüfus grubu çalışma sahasında da bulunmaktadır. Çalışma sahasında 90 yaş ve üstü grubu, toplam nüfusun %0,5’ini, yaşlı nüfusun %4’ünü oluşturmaktadır. Genç bağımlı ve faal nüfus içinde erkek sayısı kadın sayısından daha fazladır fakat bu durum yaşlı bağımlı nüfus sayısında değişmiş, kadınlardan beklenen ortalama yaşam süresinin erkeklerden fazla olması etkili olmuş ve kadın nüfus erkek nüfusun önüne geçmiştir.

2.2.1.6 Nüfusun Bağımlılık Oranı

Nüfusun 0-14 yaş aralığı ve 65 yaş üstünde bulunan işgücüne katılmayan kısmının, çalışma çağında 15-64 yaş aralığındaki nüfusa bölünmesiyle nüfusun bağımlılık oranı bulunmaktadır. Doğurganlık oranının düşmesi gelecekte çalışma çağındaki nüfusu oluşturacak kesimin azalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca yaşam süresinin uzaması ve yaşlı oranının artması da bağımlılık oranını arttıran etkenlerdir.

Bağımlılık oranı artması sonucu nüfus yaşlanmakta, nüfusa yönelik demografik yatırımlarda farklılıklar oluşmakta yaşlılara yönelik sağlık hizmetlerinde sosyal güvenlik kurumlarına yeni görevler yüklemektedir (Duru, 2012: 171).

“1980’lere kadar, ailede her küçüğe veya 15 yaşından küçük gence bir yetişkin üretici (genelde baba veya anne) düşmekteydi. Bu ilişki, demografik gelişmedeki iki nokta nedeniyle çarpıcı biçimde değişmektedir: Yakında, 15 yaşından küçük her kişiye iki yetişkin üretici düşecektir. Doğurganlıktaki düşüş alt yaş gruplarının aşağı yukarı durgunlaştığı noktaya ulaşmıştır; bu yaş grupları yenilenmekte, ama sayıları aynı kalmaktadır. Halbuki üretici yaştakiler hızla artmaktadır” (Güvenç 1997: 71).

Tablo 18: Çayeli Nüfusunun Yaş Bağımlılık Değişimi (2007-2018)

	2007			2018		
Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0-14	9810	5078	4732	7642	3975	3667
15-64	27940	14066	13874	30543	15591	14952
65+	4359	1707	2.652	6119	2497	3622
Toplam	42.109	20.851	21.258	44.304	22.063	22.241

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

2007 ve 2018 yılları kıyasladığında toplam nüfus %5,2 artmasına karşın, 0-14 yaş aralığındaki genç nüfusun 11 yıllık süreçte azaldığı, aktif (faal) nüfus olarak tabir edilen 15-64 yaş aralığındaki nüfusun artış gösterdiği gözlenmektedir. 65 yaş üstü nüfusun 2018 yılında artış göstererek toplam nüfus içindeki payını artırması nüfusun yaşlanma eğiliminde olduğunun göstergesidir.

Tablo 19: Çayeli Nüfusunun Toplam, Genç ve Yaşlı Bağımlılık Oranı (2007-2018)

	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı			Genç Bağımlılık Oranı			Yaşlı Bağımlılık Oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2007	50.7	48.2	53.2	35.1	36.1	34.1	15.6	12.1	19.1
2018	45.1	41.5	48.7	25.0	25.5	24.5	20.0	16.0	24.2

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Bağımlılık oranı sadece nüfusun yaş yapısı hakkında fikir vermemekte aynı zamanda bağımlı nüfusun topluma olan ekonomik yükünü de göstermektedir. TÜİK

2017 verilerine göre genç bağımlılık oranı Türkiye’de 34,68 Rize’de 27,39’dur. Yaşlı bağımlılık oranı Türkiye’de 12,56 Rize’de 17,24’tür. Çalışma sahasında 2018 verilerine göre genç bağımlılık oranı Türkiye ve Rize verilerinin gerisindedir. Yaşlı bağımlılık oranı ise Türkiye ve Rize verilerinin ilerisindedir. Genç bağımlılık oranı 2007’de 35.1’iken 2018’de 25.0 düşmüştür buna karşılık yaşlı bağımlılık oranı 2007’de 15.6’dan 2018’de 20.0’a yükselmiştir. Bu durumun oluşmasında doğum sayılarındaki düşüşe bağlı olarak azalan genç nüfusa karşılık, geçmişte fazla olan doğum sayısına bağlı olarak oluşan yaşlı nüfus sayısındaki artış etkili olmuştur. Yaşlı bağımlı oranının artması, demografik yatırımlar planlanırken yaşlı nüfusa yönelik planlamalara geçmişe nazaran daha fazla önem verilmesini gerektirmektedir. 2007 yılında 50.7 olan toplam bağımlılık oranı 2018 yılında 45.1’e gerilemiştir. Bu veriler çalışma çağındaki her 100 kişi başına 45 bağımlı kişinin varlığına işaret etmektedir. Bağımlı nüfusun %44,5’i yaşlı nüfus %55,5’ini genç nüfus oluşturmaktadır. Toplam bağımlılık oranındaki düşüş çalışma çağındaki nüfusa yönelik pozitif bir gelişmedir fakat ileride faal nüfus konumuna geçecek olan bugünün genç nüfusu, nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak artış gösteren yaşlı bağımlılık durumundan negatif etkilenecektir.

2.2.1.7 Medyan Yaş

Medyan yaş, nüfusu oluşturan kişiler yaş büyüklüğüne göre sıralandığında, en ortadan kalan kişinin yaşı veya ortadaki iki kişinin yaşlarının aritmetik ortalamasıdır. Buna göre ortanca yaşı üzerindeki nüfus yaşı daha büyük, altındaki nüfus daha küçük yaş grubu içerisinde yer alır. Medyan yaş nüfusun geçmiş ve günümüz yapısı hakkında karşılaştırma yapma olanağı sağlamaktadır. Medyan yaş Türkiye’de 2007 yılında 28.3 iken 2018 yılında 34’e yükselmiştir. Çalışma sahasında 2007 yılında 31.7 olan medyan yaş 2018 yılında 38.6’ya yükselmiştir (Tablo 20).

Tablo 20: Çayeli Nüfusu Medyan Yaş Değişimi (2007-2018)

2007			2018		
Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
31.7	30.9	32.4	38.6	37.7	39.6

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Her iki yılda da kadın medyan yaşı erkek medyan yaştan daha yüksek olduğu görülmektedir, 2018 yılında bu durumun oluşmasında nüfusun 65 yaş üstü yaşlı bağımlılık oranında kadın nüfusunun daha fazla olması etkilidir. Ülke genelinde olduğu gibi çalışma sahasında da medyan yaşta artış olmuştur. Bu artış nüfusun yaşlanma eğiliminde olduğunun kanıtlarından biridir. Nüfusun bağımlılık oranları bölümünde de değinildiği gibi Çayeli’nde genç nüfus oranı azalma, yaşlı nüfus oranı artış göstermektedir.

2.2.2 Kırsal Nüfus Değişimi

Tablo 21: Kırsal Nüfus Değişimi (1935-2018)

K ö y l e r	Y ı l l a r														
	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010	2018
Abdullahoca	-	-	-	-	-	-	-	3 8 4	4 5 5	4 4 8	4 6 2	3 8 8	2 8 8	1 5 6	223
A k p ı n a r	-	-	9 3 7	9 8 6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A l t ı n t a ş	-	-	8 1 3	8 4 6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A r m u t l u	-	-	3 9 2	3 8 7	3 8 3	5 5 7	6 4 4	7 0 6	7 1 6	7 5 3	7 9 1	6 9 7	2 8 9	2 1 2	344
A ş ı k l a r	6 2 7	7 0 5	6 5 3	7 0 0	7 8 9	1008	1173	1247	1326	1448	1670	1575	1026	7 6 5	713
Balıkçılar	-	-	5 6 9	6 0 0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B a ş k ö y	-	-	-	-	-	-	-	-	2 9 7	2 7 8	2 6 8	2 2 4	9 1	7 9	110
Beşikçiler	-	-	1 8 5	2 4 0	2 6 4	3 0 8	3 9 6	3 9 4	3 9 5	4 0 0	3 8 9	2 5 9	2 0 2	1 3 9	185
B e y a z s u	3 6 8	3 8 3	3 8 3	4 3 2	4 9 8	5 9 2	7 9 2	8 4 1	8 5 2	9 5 5	7 8 9	6 7 5	5 4 3	3 8 3	429
Bozukkale	-	-	6 6 1	6 9 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Buzlupınar	7 6 8	8 4 7	8 6 5	8 9 2	1076	1276	1463	1118	1276	1282	1218	9 9 9	6 8 8	4 2 7	537
B ü y ü k k ö y	-	-	1179	1272	2593	2967	3321	3785	3976	4571	4434	4045	5867	-	-
Büyüktaşhane	8 2 8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Caferpaşa	8 6 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çataklıhoca	8 8 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çataldere	4 6 8	5 3 0	5 6 0	5 8 0	6 2 3	6 7 3	6 5 6	6 7 3	6 7 0	6 9 2	5 8 0	4 6 5	3 3 0	2 6 3	3 0 5
Ç e ş m e l i	-	-	-	-	-	7 3 4	8 0 1	9 2 9	7 7 3	7 8 6	7 7 8	5 5 4	3 6 5	2 3 9	2 8 6
Çınartepe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 5 2	9 4	8 5	1 1 4
Ç i l i n g i r	3 2 5	3 7 0	3 9 7	4 3 0	4 2 7	5 1 8	6 1 8	7 4 2	7 8 7	8 6 2	8 3 9	7 4 0	5 3 7	3 7 0	3 8 4
Çukurluhoca	5 9 9	6 4 0	6 4 6	6 6 3	7 2 1	7 4 8	7 9 7	8 7 2	5 7 4	5 7 8	5 7 6	4 1 6	2 8 7	2 2 4	2 6 1
Dağınıksu	-	-	7 2 9	7 6 8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Demirhisar	-	-	1115	1151	1135	7 9 6	8 9 0	1056	1095	1139	1075	9 1 1	6 1 0	3 2 2	4 3 6
D e r e c i k	-	-	3 6 4	4 1 8	5 1 0	5 9 8	5 4 1	7 4 7	7 6 3	9 0 3	9 9 9	9 4 0	7 2 7	4 1 1	8 5 4
D ü z g e ç i t	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 1 5	1 2 9	1 8 2
E r d e m l i	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5 9	6 3	1 6 3
E r e n l e r	-	-	-	-	6 8 0	7 9 4	8 9 3	1083	9 0 8	9 5 2	9 3 1	4 3 2	2 3 5	2 5 5	2 5 6
E s e n d a ğ	-	-	-	-	-	-	-	-	7 4 7	8 0 9	8 2 8	7 1 4	4 3 3	2 6 5	4 5 9
Eskipazar	1 8 9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gemiciler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7 9	1 0 8
Gürgenli	-	-	5 1 6	4 5 3	5 6 5	6 8 6	8 8 7	9 9 1	9 2 7	9 9 3	8 8 1	7 3 3	5 5 9	3 4 7	3 6 8
Gürpınar	-	-	-	-	-	-	-	-	3 5 6	3 5 0	3 3 4	3 2 0	3 0 5	1 6 3	2 0 8
Güzeltepe	-	-	-	-	7 5 6	8 7 6	1070	1309	1327	1406	1210	1031	6 3 7	6 3 2	5 5 9

Hamidiye	-	-	8 1 5	8 1 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haremtepe	1331	1484	1461	1453	1060	1381	1554	1859	1625	1684	1711	1553	1136	7 3 0	8 1 4
İ n c e s ı r t	7 1 0	7 6 2	7 9 0	8 2 7	1025	1237	1450	1194	1143	1195	1145	9 4 2	5 5 6	2 6 0	2 8 4
İ n c e s u	1 2 2	1 0 2	1 0 8	8 5	1 2 7	1 3 7	1 4 3	1 6 9	1 4 0	1 5 6	1 7 9	1 4 3	9 1	3 3	3 4
K a ç k a r	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 0 5	9 5	1 5 6
Kaptanpaşa	5 8 0	6 0 7	6 6 7	6 6 8	7 8 3	1068	8 7 5	1020	1113	1271	1100	9 3 0	5 8 1	3 9 4	4 6 7
K a r a a ğ a ç	-	-	1451	1454	1811	8 1 3	8 6 2	8 7 1	9 6 7	1024	9 3 8	6 7 4	4 9 1	2 8 2	3 6 6
Kemerköy	-	-	-	-	5 5 8	5 8 7	6 3 0	7 3 6	6 2 6	7 2 4	6 8 0	5 7 5	5 3 0	4 7 0	3 8 9
Kesmetaş	4 7 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K e t e n l i	-	-	3 7 2	3 9 8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kestanelik	-	-	-	-	-	2 2 4	2 7 6	3 1 4	4 3 1	4 1 8	4 4 3	4 3 0	1 9 1	1 0 7	1 7 0
Köprübaşı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 9 3	1 2 6	2 3 4
Küçüктаşhane	2 6 4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L a t i f l i	-	-	-	-	-	-	-	7 5 0	7 7 5	8 2 9	7 4 2	6 4 2	4 1 5	2 3 1	3 7 8
Limanköy	9 2 7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M a d e n	8 9 6	9 8 5	-	-	1318	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Madenköy	-	-	1093	1147	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M a d e n l i	-	-	-	-	-	1579	1775	2292	2902	2637	3368	3500	3580	-	-

M a l t e p e	-	-	-	-	-	-	-	6 4 6	6 6 7	6 9 2	6 4 6	5 5 4	3 7 4	3 3 5	2 8 7
Musadağı	7 3 0	7 8 5	7 9 6	8 7 3	9 3 2	7 2 5	9 4 6	7 7 2	7 5 6	6 9 3	5 9 4	5 6 9	4 5 9	1 4 4	2 4 1
Ormancık	3 5 3	3 7 6	3 9 2	3 9 0	4 5 5	4 8 7	5 2 5	5 5 5	4 0 8	4 1 2	3 8 5	3 2 6	1 7 2	7 5	1 1 7
O r t a k ö y	-	-	-	-	-	4 9 2	5 9 0	6 4 9	6 4 0	7 4 3	6 2 3	5 6 8	4 5 8	3 9 7	4 7 5
Pekmezli	-	-	8 9 6	8 7 7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sabuncular	4 9 2	5 7 9	5 8 2	6 0 3	6 6 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S a r ı s u	6 3 6	7 6 4	7 8 3	8 5 8	9 4 3	1160	1460	9 5 6	1027	1095	1154	1046	4 7 5	2 6 0	4 8 6
S e f a l ı	4 4 5	4 4 0	4 5 8	5 0 3	5 7 0	4 3 8	5 7 0	6 7 1	7 5 5	7 9 1	7 3 9	6 8 9	4 2 7	3 4 7	4 2 3
Selimiye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3 2 8	1 9 7	2 9 7
Seslidere	-	-	-	-	-	-	-	4 0 1	4 3 9	4 0 4	4 0 9	3 6 1	3 0 0	2 1 4	2 2 2
S ı r t	7 3 4	7 0 4	8 1 2	8 9 7	1035	1312	1562	1844	1970	-	-	-	-	-	-
S ı r t k ö y	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2105	2081	1528	5 4 8	3 3 1	4 0 6
S ö ğ ü t l ü	-	-	3 7 3	3 4 8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ş a i r l e r	4 9 7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şirinköy	-	-	-	-	-	-	-	3 1 5	3 1 4	5 0 0	3 5 7	3 3 6	2 5 9	1 7 3	1 8 2
Taşlıdere	-	-	3 9 9	4 1 5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
T a ş l ı k	-	-	8 7 9	8 8 4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taşpınar	-	-	6 2 4	6 4 8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Uzundere	3 3 9	3 4 1	3 1 4	3 2 0	3 7 2	4 2 4	4 4 3	4 5 6	3 3 8	2 8 2	2 8 4	2 1 9	1 1 4	6 0	8 3
Veliköprü	-	-	9 4 4	1131	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Y a k a	2 2 7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Y a m a ç	8 9 7	9 5 6	8 8 6	9 5 8	1129	1419	1730	1854	1176	1157	1110	9 8 9	5 8 9	4 0 4	5 1 5
Yanıkdağ	6 5 8	7 9 1	7 7 1	8 7 7	9 5 9	1169	1334	1522	1470	1569	1560	1329	3 9 4	3 1 4	3 9 6
Yavuzlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 8 1	1 0 8	8 6	1 3 2
Y e n i c e	3 3 0	3 9 3	3 9 6	4 1 7	4 0 8	4 3 4	4 4 5	4 9 1	5 0 7	4 6 4	4 4 2	3 6 4	1 9 4	1 1 7	1 3 8
Yenihisar	-	-	-	-	-	5 2 7	6 1 5	6 8 4	7 5 7	7 6 1	7 4 2	6 5 6	4 8 5	3 4 1	3 5 4
Yenitepe	-	-	-	-	-	-	-	-	3 6 2	3 5 5	3 4 1	2 4 2	2 0 1	1 6 2	3 4 7
Yeşilirmak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 5 4	1 5 6	8 7	1 1 2
Yeşilköy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 6 7	1 2 4	1 2 2
Yeşiltepe	4 0 6	4 2 3	4 5 4	4 6 9	5 2 5	5 5 7	6 2 1	6 2 9	7 2 4	7 5 6	7 1 4	5 2 7	3 4 6	1 7 6	3 1 6
Yenipazar	4 7 3	6138	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yıldızeli	-	-	-	-	-	4 2 1	5 0 0	5 1 9	5 1 1	4 9 7	4 3 6	3 1 1	2 1 1	1 1 1	1 8 0
Z a f e r	-	-	-	-	-	-	-	-	2 3 7	2 6 9	2 4 6	1 9 6	1 4 9	1 0 7	1 4 9
T o p l a m	18.437	21.105	28.480	29.822	25.692	29.722	33.848	39.046	41.000	43.088	42.221	36.804	29.270	13.298	16.756

Kaynak: 1935-2000 GNS ve 2010-2018 ADNKS verileri derlenerek hazırlanmıştır.

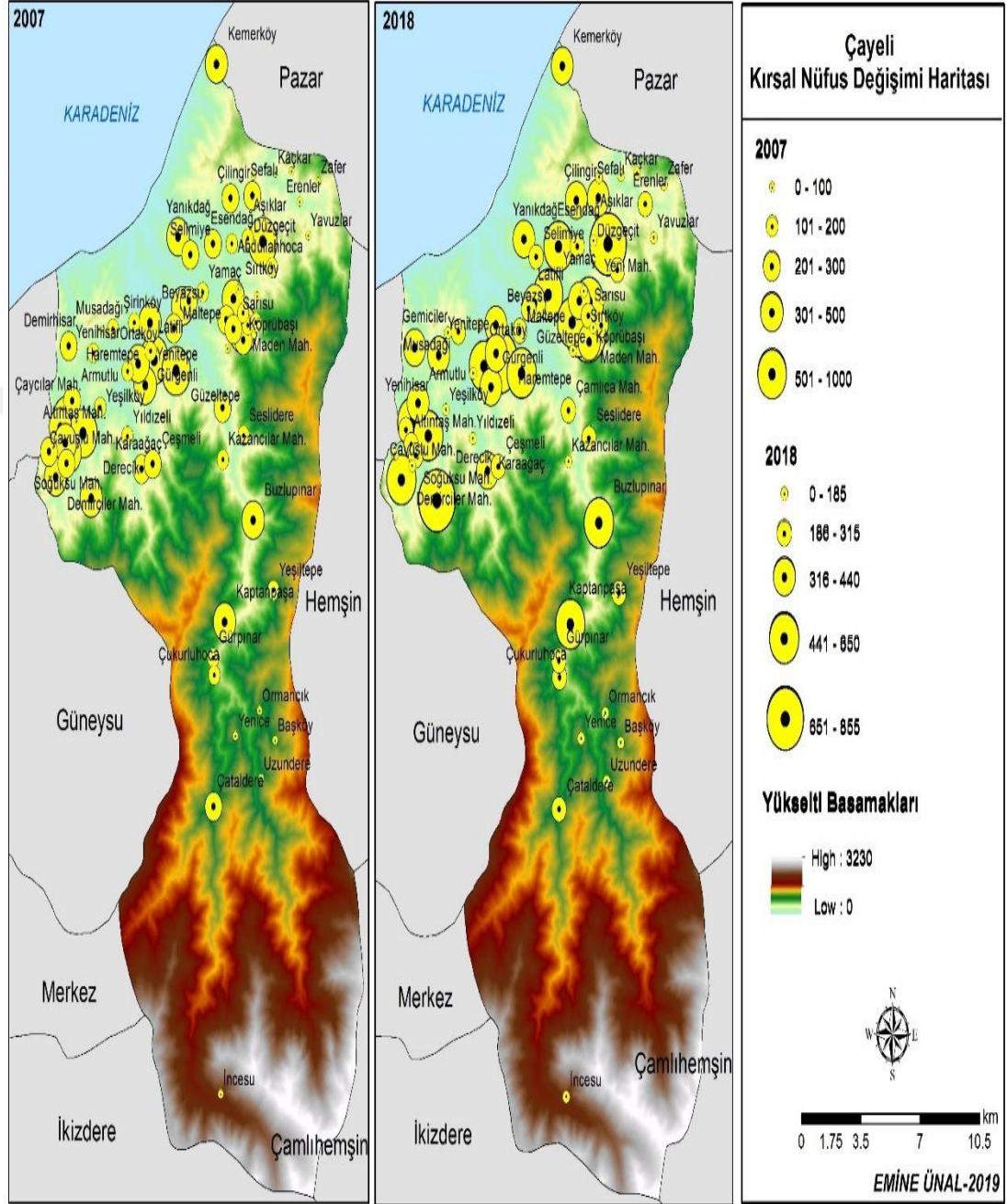
Büyüктаşhane, Caferpaşa, Çataklılıhoca, Eskipazar, Kesmetaş, Küçüктаşhane, Limanköy, Şairler, Yaka köylerine ait nüfus verileri 1935 yılı sonrasında, Yenipazar köyü nüfus verileri 1940 yılı sonrasında kırsal nüfusta bulunmamaktadır. Bahsedilen köyler günümüzde Çayeli belediyesine bağlı mahalle konumundadır.

Akpınar, Altıntaş, Balıkçılar, Bozukkale, Dağınksu, Hamidiye, Ketenli, Pekmezli, Söğütlü, Taşlıdere, Taşlık, Taşpınar, Veliköprü köylerine ait nüfus verileri Gündoğdu nahiyesinin Çayeli'ne bağlı olduğu 1945-1950 nüfus sayım tarihlerinde kırsal nüfus içinde görülmektedir.

1945-1950 nüfus sayımı yıllarında Çayeli'ne bağlı nahiye olan Gündoğdu köylerinden Armutlu, Beşikçiler, Büyükköy, Derecik, Gürgenli ve Karaağaç köyleri Gündoğdu nahiyesinin Rize Merkez'e bağlanması sonrasında, nahiye konumuna getirilen Büyükköy'e bağlanarak, Çayeli sınırlarında yer almaya devam etmiştir. Demirhisar köyü direkt olarak Çayeli'ne bağlanmıştır. 1944 yılında ilçe olan çalışma sahasının kırsal nüfusu incelenirken bahsedilen köylerin 1935- 1940 nüfusları da dikkate alınarak meydana gelen değişim göz önünde bulundurulmuştur. 1935-1940 ve 1955 yıllarında Maden olarak adlandırılan köy 1945-1950 yıllarında Madenköy, 1960 sonrası Madenli olarak isimlendirilmiştir.

TÜİK 2018 nüfus verilerine göre toplam nüfusun %1,9'unu, kır nüfusunun %3,7'sini oluşturan Derecik köyü köy nüfusları içinde en fazla nüfuslu olan köydür. Köy nüfusunda en az paya toplam nüfusta %0,07, kır nüfusunda %0,15 oranla çalışma sahasının en yüksek rakımlı (2280 m) yerleşim yeri olan İncesu köyü sahiptir (Tablo 21).

Harita 4: Çayeli Kırsal Nüfus Değişim Haritası (2007-2018)

Fotoğraf 13: İncesu (Marbudam) Köyü

Kaynak: (www.visitrize.com)

Fotoğraf 14: Kaptanpaşa Köyü

Fotoğraf 15: Buzlupınar Köyü Mahalleleri

1930 tarihli 1580 sayılı belediyeler kanunuyla nüfusu 2000 üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilmekteydi. Bu durum 2005 tarihli 5393 sayılı kanunla değiştirilerek belediye kurulma şartını sağlayan nüfus 5000 olarak belirlenmiştir (www.mevzuat.gov.tr, 2019; <https://yds.gov.tr/>, 2019). Kır nüfusu verilerinde 1973 yılında belde olan, Çayeli'nin 7 km güneyinde bulunan Madenli Belediyesi ve 1953 yılında belde olan, Çayeli'ne 11 km uzaklıktaki Büyükköy Belediyesi'ne ait mahalle nüfusları da incelenmiştir. Belde belediyesi olmalarına rağmen Büyükköy ve Madenli nüfusları 2005 yılı kanuna göre 2010 ve 2018 nüfus sayımı verilerinde kırsal nüfus olarak görülmektedir. 2010 yılında 13.298 köy nüfuslu Çayeli kırsal nüfusuna, 2462 Büyükköy nüfusu ve 2495 Madenli nüfusu eklenerek toplam kırsal nüfus 18.255 olmuştur. 2018 yılında köylerin toplam nüfusu 16.756, Büyükköy nüfusu 2670, Madenli nüfusu 3542'dir ve toplamda kırsal nüfus 22.968'e yükselmiştir.

Tablo 22: Belde Mahalleleri Nüfus Değişimi

Büyükköy Belediyesi	Mahalle Adı	2007	2010	2015	2018
	Altıntaş	323	193	246	241
	Arkadere	346	235	238	245
	Çavuşlu	242	106	156	124
	Çaycılar	707	635	654	647
	Demirciler	514	379	410	487
	Gümüştaş	195	137	128	136
	Merkez	630	492	515	579
	Soğuksu	332	285	239	211
	Toplam	3.289	2.462	2.586	2.670
Madenli Belediyesi	Aloğlu	278	249	340	480
	Çamlıca	212	207	223	316
	Gürçam	-	-	109	154
	Habiboğlu	144	151	172	174
	Kazancılar	157	137	113	160
	Maden	278	353	272	414
	Merkez	979	814	709	821
	Topkaya	126	169	159	267
	Yazıcılar	178	209	217	253
	Yeni Mahalle	-	206	356	503
	Toplam	2.352	2.495	2.670	3.542
	Genel Toplam	5.641	4.957	5.256	6.212

Kaynak: TÜİK ADNKS verileri derlenerek hazırlanmıştır.

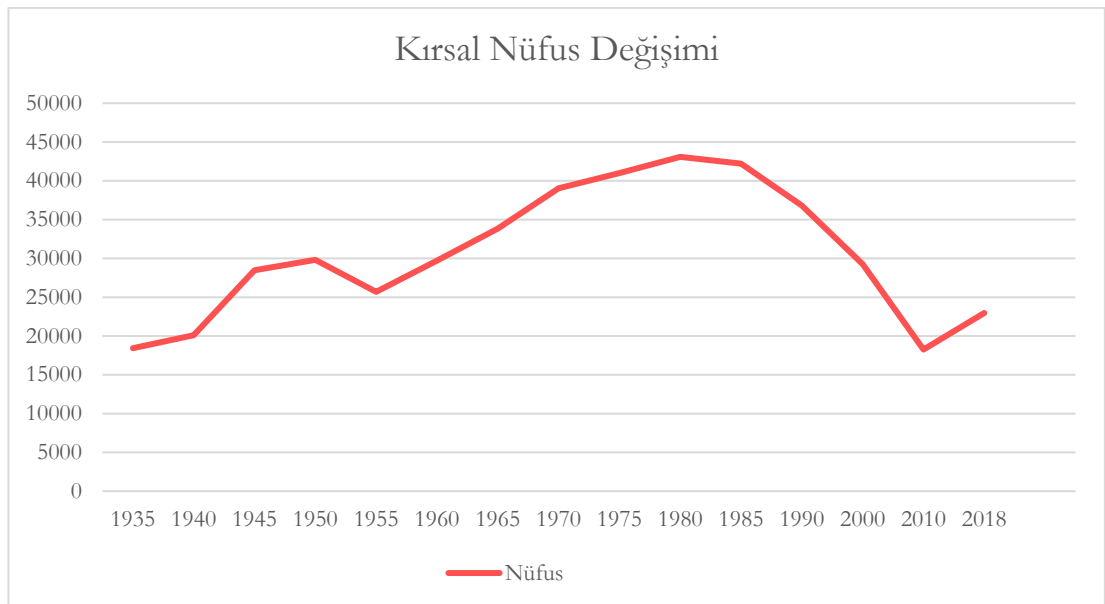
Büyükköy ve Madenli belediyelerine bağlı mahalle nüfusları 2007,2010,2015 ve 2018 yıllarında sürekli artış göstermiştir. Belde mahalleleri nüfusunda Madenli Belediyesi %57, Büyükköy Belediyesi %43 paya sahiptir. TÜİK 2018 nüfus verilerine göre belde mahalleleri arasında en fazla nüfusa, toplam nüfusun %1,8’ini, Kır nüfusunun %3,5’ini, belde nüfusları toplamının %13,2’sini oluşturan Madenli beldesi Merkez mahallesi sahiptir. Çayeli sahil alanında yerleşme alanı kısıtlılığı nüfusun güneyde bulunan Madenli’ye doğru yönelmesine sebep olmuştur. Madenli’nin Büyükdere vadisi üzerindeki birçok köyün yolu üzerinde olması, merkeze ulaşımın daha kısa olması, bakır maden ocağı ve sanayi bölgesi barındırması Büyükköy’den daha fazla nüfuslanmasında etkili olmuştur. Belde mahallelerinde en az nüfusa toplam nüfusun %0,2’sini, kır nüfusunun %0,5’ini, belde nüfusları toplamının %2’sini oluşturan Büyükköy beldesine bağlı Çavuşlu mahallesi sahiptir.

Fotoğraf 16: Büyükköy Beldesi Merkez Mahallesi

Kaynak: (www.buyukkoy.bel.tr)

Grafik 8: Kırsal Nüfus Değişimi (1935-2018)

1935-2018 arasında 83 yıllık periyotta kırsal nüfus %5,5 artış göstermiştir. 1935-2018 yılları arasında kır nüfusu en yüksek 43088 kişiyle 1980 sayımındadır. 1980 sonrası azalışa geçen kırsal nüfus verilerinde 2018 yılında artış görülmektedir. Kır nüfusunun en düşük olduğu yıl 2010'dur. Kırsal nüfusun yıllara göre farklılık göstermesi ve 2010 yılından 2018'e %26 artış göstermesinde kırsal nüfusun ikinci konut kullanımı etkili olmuştur. İlkbahar ve yaz aylarını köylerinde geçiren halk havaların soğumasıyla şehir merkezinde ya da farklı şehirlerde bulunan ikinci konutlarına gitmektedir. İkametgâh olarak köyleri tercih etmeleri kırsal nüfusta artışa sebep olmaktadır.

2.2.3. Şehirsel Nüfus Değişimi

Tablo 23: Şehirsel Nüfus Değişimi

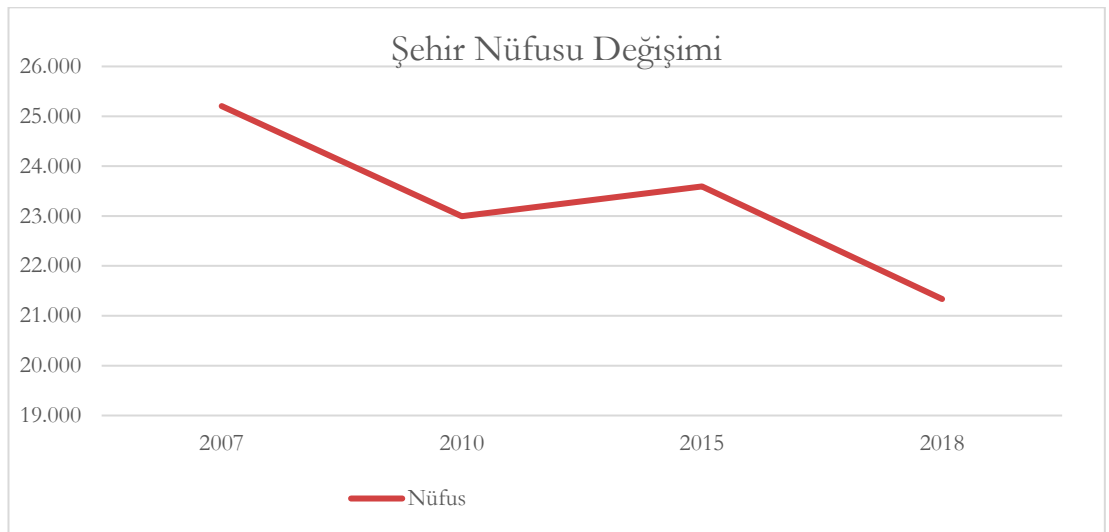
	Mahalle Adı	2007	2010	2015	2018
Çayeli Belediyesi	Adalar	109	110	114	119
	Büyükcaferpaşa	265	303	278	283
	Büyüktaşhane	1372	1129	1289	1506
	Çataklılıhoca	203	265	248	220
	Eskipazar	4378	3673	3920	3075
	Hassadıklar	185	225	238	279
	Kesmetaş	568	457	520	583
	Küçükcaferpaşa	228	271	283	276
	Küçüktaşhane	681	630	692	615
	Limanköy	705	786	777	798
	Sabuncular	940	1391	1402	1342
	Şairler	1335	1258	1644	1393
	Taşhane	360	388	461	573
	Yaka	2163	1897	1838	1740
	Yalı	1438	1449	1649	1517
	Yenicami	254	252	223	197
	Yenipazar	10021	8511	8106	6820
	Toplam	25.205	22.995	23.592	21.336

Kaynak: ADNKS verileri derlenerek hazırlanmıştır.

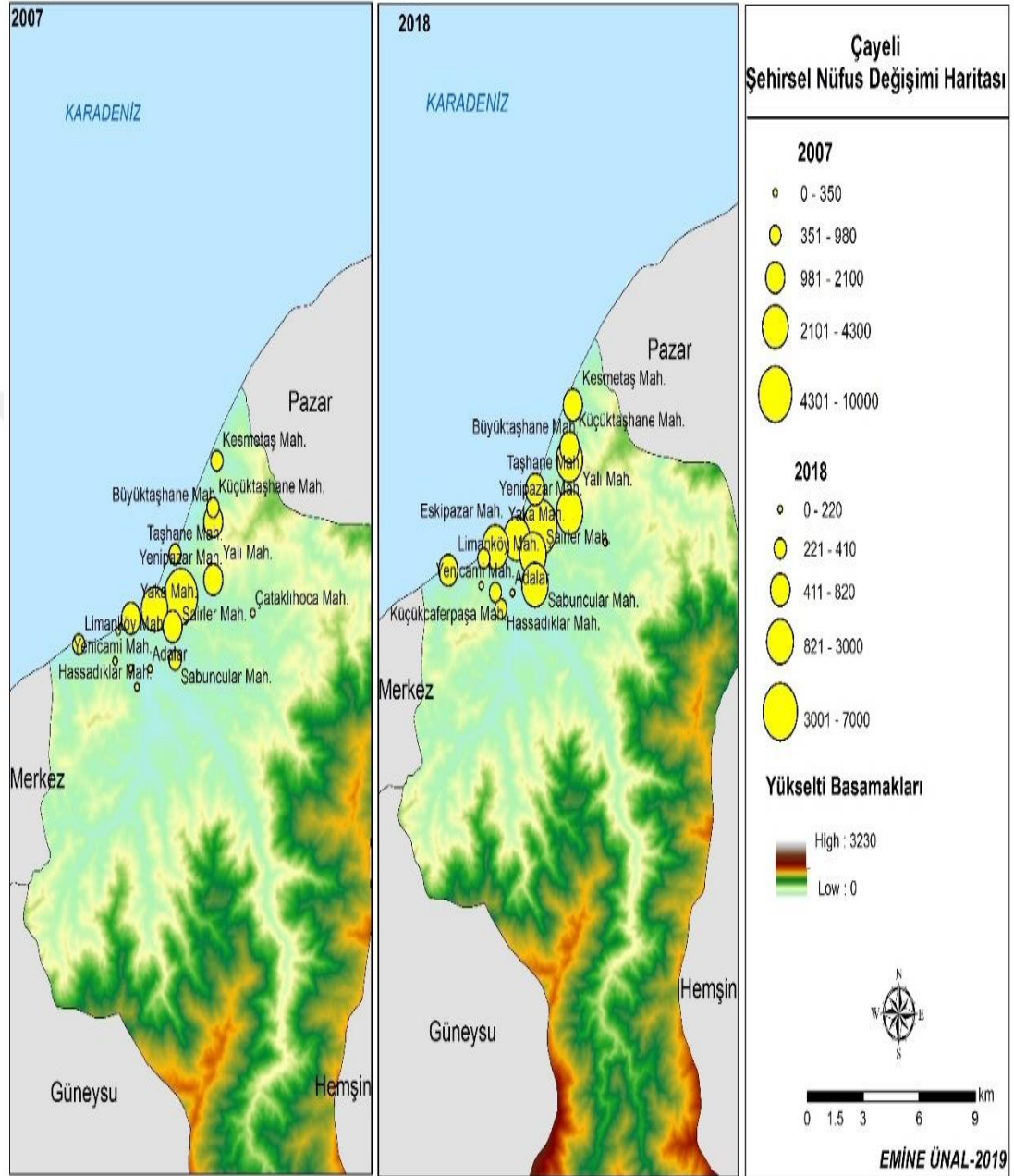
Türkiye’de 1950 öncesinde kent nüfusun büyüme hızı kır nüfusu büyüme hızından farklı değildir fakat bu durum 1950 sonrasında değişim göstermiştir. 1950 sonrasında kentleşmenin artmasına bağlı olarak doğum oranlarında azalma meydana gelmiştir. Kırdan kente göç eden nesil, kendilerinden önceki kuşağa göre daha az çocuk sahibi olmuştur. Genç kuşağın kentlere göç etmesi nedeniyle önceleri kentte doğumlar artmaya başlamış, kırsal alanda da azalan genç nüfusa bağlı olarak doğum oranları azalma göstermiştir (Shorter ve Macura, 1982: 19-22).

Şehir nüfusu 2007, 2010, 2015 ve 2018 yıllarında düzenli olarak düşüş göstermiştir, 2007 ve 2018 yılları arasında şehir nüfusunda %15,3 azalma meydana gelmiştir. Azalma görülmesindeki en önemli faktör doğum oranlarının düşmesi buna bağlı olarak nüfus artış hızının azalması ve dışa göçtür. Ayrıca kırsal nüfus bölümünde de değinildiği gibi ikinci konut kullanımı nedeniyle yılın bir bölümünü kentte geçiren nüfusun ikametgâhlarının kır nüfusunda kayıtlı olması da şehir nüfusunun daha az olmasında etkilidir. En fazla nüfusa sahip mahalle, şehir merkezinde Karadeniz sahilinde bulunan 6820 nüfuslu Yenipazar mahallesidir. Yenipazar mahallesi nüfusu toplam nüfusun %15,3’ünü, şehir nüfusunun %32’sini oluşturmaktadır. Yenipazar Mahallesi bulunduğu merkezi konum itibariyle ilçenin kuruluşundan itibaren nüfus barındırmıştır. En az nüfuslu mahalle, toplam nüfusun %0,3’ünü, şehir nüfusunun %0,5’ini oluşturan şehir merkezinin güneyinde bulunan Adalar mahallesidir.

Grafik 9: Şehir Nüfusu Değişimi (2007-2018)

Harita 5: Çayeli Şehirsel Nüfus Değişimi Haritası (2007-2018)

Fotoğraf 17: Çayeli Şehir Merkezi Genel Görünüm

Fotoğraf 18: Çayeli Şehir Merkezi

Kaynak: (www.cayeli.gov.tr)

Fotoğraf 19: Yenipazar Mahallesi Genel Görünüm

Fotoğraf 20 :Çayeli Kaymakamlık Binası

2.2.4 Nüfusun Eğitim Durumu

Tablo 24: Çayeli Nüfusunun Okur Yazarlık Durumu (2017)

2017	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma Yazma Bilen	19.257	18.178	37.435
Okuma Yazma Bilmeyen	172	1623	1794
Durumu Bilinmeyen	79	80	139
Toplam	19.508	19.881	39.389

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

TÜİK 2017 verilerine göre okuma yazma bilenlerin oranı Türkiye’de %96,6, Rize’de %95,8’dir. Bu oran çalışma sahasında Türkiye ve Rize oranına yakın olarak %95’tir. Okuma yazma bilen nüfusun %51’i erkek %49’u kadındır. Toplam nüfusta kadın oranının erkek oranına göre daha fazla olmasına rağmen okuma yazma oranlarında kadın nüfus daha geridedir. Geçmişte erkek çocuk eğitime önem verilip kızların geri plana itilmesi sonucu özellikle 65 yaş üstü nüfusta okuma yazma bilmeyen kadın sayısı erkek sayısından çok daha fazladır. 65 yaş üstü nüfusta 1192 kadın okuma yazma bilmezken, erkeklerde 93 kişi bilmemektedir.

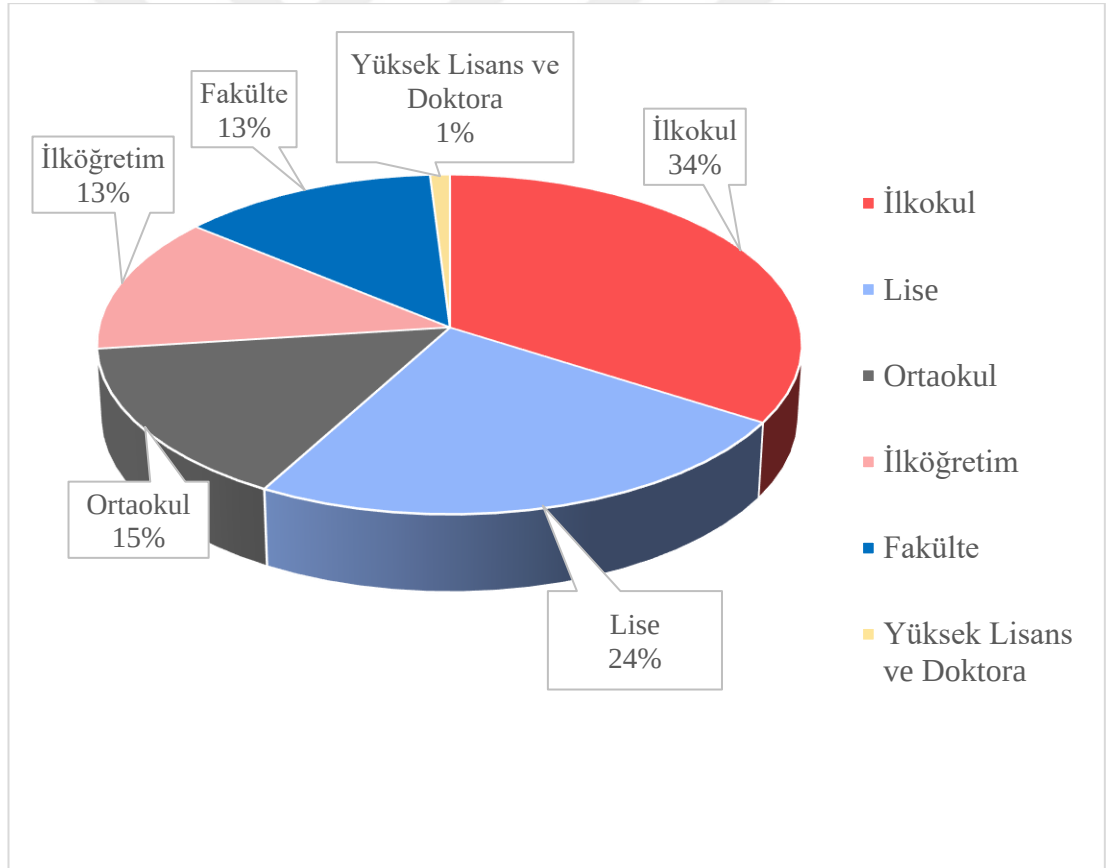
Tablo 25: Çayeli’nde Nüfusun Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Dağılışı (2017)

2017	Erkek	Kadın	Toplam
Bilinmeyen	79	80	159
Okuma yazma Bilmeyen	172	1.623	1.795
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	1.250	2.914	4.164
İlkokul	5.437	5.971	11.408
İlköğretim	2.706	1.748	4.454
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	2.713	2.230	4.943
Lise	4.704	3.307	8.011
Fakülte	2.255	1.877	4.132
Yüksek Lisans	154	105	259
Doktora	38	26	64
Toplam	19.508	19.881	39.389

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Çalışma sahasında iki anaokulu, 10 ilkokul, 10 ortaokul, 8 lise bulunmaktadır. Tüm okulların derslik sayısı toplamı 426'dır. Anaokullarında 151, ilkokullarda 2133, ortaokullarda 2302, liselerde ise 2062 öğrenci eğitim görmektedir (www.cayeli.meb.gov.tr). Kaptanpaşa köyünde bulunan İzzet Akçal İlk ve Ortaokulu yatılı bölge okulu olarak hizmet vermekte, çalışma sahası dışından da öğrencilere eğitim vermektedir. Ayrıca, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi çalışma sahasında bulunmaktadır. Fakülte, 1997'de Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı olarak açılmış, 2006'da Rize Üniversitesi'ne bağlanmış ve 2012'de Rize Üniversitesi'nin ismi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

Grafik 10: Çayeli'nde Nüfusun Eğitim Düzeyi (2017)

Nüfusun nitelik olarak iyi durumda olmaması nicelik olarak iyi durumda olsa dahi bir anlam ifade etmemektedir. Nüfusa nitelik kazandıran en önemli unsur ise eğitimidir. Çalışma sahasında herhangi bir okul bitiren nüfusun eğitim almış toplam nüfusa oranları incelendiğinde en fazla pay %34'le ilkokul mezunlarındadır. İlkokul mezunlarını %24 payla lise, %15'le ortaokul, %13'şerlik payla ilköğretim ve fakülte mezunları takip etmektedir. Yüksek lisans ve doktora mezunları Nüfusun sadece %1'inin oluşturmaktadır.

Fotoğraf 21: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Kaynak: (eğitim.erdogan.edu.tr)

Geçmişte ulaşım ve ekonomik sorunlar nedeniyle ilkokul ve sonrası eğitim alma olanağı kısıtlı olan kırsal nüfus, günümüzde taşınmalı ve yatılı eğitim sistemi sayesinde ilkokul sonrasında eğitim alma olanağı elde edebilmiştir. Geçmişte uygulanan kız çocuklarının okutulmaması tutumundan vazgeçilmiştir. Tüm bireyler sahip oldukları eğitim hakkından faydalanabilmektedir.

Nüfusun yaşlanma eğiliminde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, 65 yaş üstü nüfus fazlalığı ilkökul ve üstü eğitim alma olanağına sahip olamamış nüfusun varlığına işaretler. Genç nüfustaki azalma eğilimi; fakülte, yüksek lisans ve doktora mezunlarının toplam nüfusta daha az paya sahip olmasına sebep olmuştur.

Fotoğraf 22: Kaptanpaşa İzzet Akçal Yatılı Bölge Okulu

2.2.5 Nüfusun Evlenme ve Boşanma İstatistikleri

Tablo 26: Çayeli’nde Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı (Evlenme yerine göre) (2007-2017)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Evlenme Sayısı	332	296	308	279	299	271	255	243	226	218	215
KEH ‰	7.8	7	7.4	6.7	7.1	6.4	6	5.7	5.4	5.1	5

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Çalışma sahasında evlenme sayıları 2009 ve 2011 yılları haricinde düşüş göstermiştir. Nüfus artış hızındaki düşüşe bağlı olarak evlenme çağındaki nüfusun azalışı, evlilik yaşının geçmişe kıyasla geciktirilmesi gibi nedenlerle evlilik sayılarında düşüş yaşanmaktadır. Mülkiyet sahibi olma isteği, eğitim seviyesi gibi nedenler aile kurumlarını etkilemiştir. Geçmişte kırsal alanda geniş ve çok odalı geleneksel yapılı Karadeniz ahşap evlerinde birkaç ailenin bir arada yaşadığı geniş aile formu zamanla yerini çekirdek aile formuna bırakmıştır. Bu durum evlenecek gençler üzerinde maddi sorumluluğu da arttırmış, kendi hayatlarını kuracakları yeterli maddi olanağa sahip olma adına evlilik yaşını ertelemek durumunda kalmışlardır. Çalışma sahasında artan eğitim durumu da evlilik yaşı üzerinde etkili olmuş, geçmişte kırsal alanda erken yaşta evlendirilen genç nüfusun kentlere göç etmesi ve eğitim olanaklarının artması evlilik yaşının büyümesine ve evlilik sayılarının düşüşüne sebep olmuştur. Meydana gelen tüm sosyoekonomik değişimler, her bin kişilik nüfusa karşılık gelen evlenme sayısı olarak adlandırılan kaba evlenme hızında da etkili olmuştur. Türkiye’de kaba evlenme hızı (KEH) 2009’da 8.2, 2013’te 7.8 ve 2017’de 7.09’dur. Rize’de 2009’da 7, 2013’te 6.5, 2017’de 6.1’dir. Türkiye genelinde olduğu gibi Rize ve çalışma sahasında da KEH oranları düşüş eğilimindedir. Yıllar arası karşılaştırmalarda neredeyse tüm yıllarda Çayeli KEH oranların Türkiye ve Rize ortalamaları altındadır.

Tablo 27: Çayeli’nde Boşanma sayısı ve Kaba Boşanma Hızı (Erkeğin ikametgâh yerine göre) (2013-2017)

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017
Boşanma sayısı	35	28	34	30	34
KBH ‰	0,8	0,6	0,8	0,7	0,8

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

1950’ler sonrasında ülkede meydana gelen ekonomik, sosyal, teknolojik, siyasi ve kültürel değişimler ataerkil aile yapısı üzerinde etkili olmuştur. Şehirleşmeyle beraber kadınların ekonomik bağımsızlığındaki artış, evliliğe dair beklentilerin artması, erkeklerin kazançlarındaki düşüş gibi nedenler evlilik kurumunu etkilemiştir. 1950’lerde insanlar erken evlenme eğilimindeyken, 1960 sonrası evlenme yaşı büyümeye başlamış ve boşanma sayılarında da artış görülmeye başlamıştır (Meder ve Gültekin, 2012: 151-152).

Boşanma sayılarına bağlı olarak, her bin kişilik nüfusa karşılık gelen boşanma sayısı olarak adlandırılan kaba boşanma hızı (KBH) da yıllara göre değişim göstermiştir. 2014 ve 2016 yıllarında bir önceki yıllara göre düşmüş, 2013,2015 ve 2017 yıllarında 0.8’de sabit kalmıştır. Türkiye ve Rize’de de KBH oranları artış ve azalış göstererek dalgalanma meydana getirmektedir. Türkiye KBH 2013’te 1.65, 2015’te 1.69 2017’de 1.6’dır. Rize’de KBH 2013’te 0.88, 2015’te 1.05, 2017’de 0.95’tir. Türkiye, Rize ve Çayeli’nde kaba boşanma hızları 2017 yılında bir önceki yıla göre artış göstermiştir, çalışma sahası KBH oranları Türkiye ve Rize ortalamaları altındadır.

2.3 NÜFUSUN SOSYO EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

2.3.1 Nüfusu Etkileyen Ekonomik Etkenler

2.3.1.1 Tarımsal Faaliyetler

Yerleşik hayatla başlayan tarımsal faaliyetler beslenme ihtiyacı devam ettiği sürece önemini korumaya devam edecektir. Tarım sektörü sadece besin temin etmekle kalmayıp aynı zamanda sanayi faaliyetleri için hammadde de sağlamakta, sektörler içindeki konumunu korumaktadır. Bu açıdan bakıldığında insanların istihdam edilmesini de sağlamakta ikincil ve üçüncül sektörlerin de oluşumuna destek sunmaktadır. Aynı zamanda, ihraç edilen tarımsal ürünler sayesinde ülke ekonomisine de katkı sağlanmaktadır (Balcı Akova, 2002: 1).

Yerleşme tarihi bölümünde üzerinde durulduğu gibi çalışma sahasında yontma taş devrinden itibaren insan izleri bulunmaktadır. Geçen yüzyıllar boyunca yönetim değişikliği yaşayan ve nüfus yapısı değişen Çayeli’nde tarım faaliyetleri iklim ve topografya koşullarına bağlı olarak sınırlılık göstermektedir. İlçenin yükseltisi fazla olan dağlarla çevrili olması tarıma uygun arazilerin küçük ve dağınık olmasına sebep olmuştur. Nüfusun artışına bağlı olarak tarım arazileri miras yoluyla bölünmüştür. Büyükşehirlere göç eden kırsal nüfus nedeniyle tarımla uğraşan kişi sayısının azalması üretimi etkilemiştir.

Tablo 28: Çayeli’nde Toplam Tarım Alanı Miktarı (2010-2018)

Yıl	Tarım Alanı (Dekar)
2010	83.313
2012	83.370.5
2014	83.370.5
2016	83.680.5
2018	86.279.5

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

Toplam tarım alanında yıllara göre dalgalanmalar olmuştur, 2018 yılında geçmiş yıllara göre artış meydana gelerek tarım alanlarının 86.279.5 dekar olduğu görülmektedir (Tablo 28). Tarım alanları türlerine göre incelendiğinde en fazla alanı meyve, içecek ve baharat bitkilerinin kapladığı görülür (86.104 dekar). Bu alanı Süs bitkileri (35.5 dekar), sebze alanı (132 dekar) ve tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı (4 dekar) takip eder (Tablo 29). Kurak ve yarı kurak bölgelerde toprağa ekim yapılmayarak su birikimi sağlanan nadas usulü, bol ve düzenli yağış alması nedeniyle çalışma sahasında uygulanmamaktadır.

Tablo 29: Çayeli’nde Bitkisel Üretim Alanlarının Kullanım Amacı ve Miktarı (2018)

Tarım Alanı Türü	Alan (Dekar)
Meyveler ve İçecek Bitkileri Alanı	86.104
Nadas Alanı	0
Sebze Alanı	136
Süs Bitkileri	35.5
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı	4
Toplam	86.279.5

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

2.3.1.1.1 Meyveler ve İçecek Bitkileri Yetiştiriciliği

Toplam tarım alanlarında meydana gelen yıllık değişimlere paralel olarak meyveler ve içecek bitkileri tarım alanlarında da değişim meydana gelmiştir. Yıllar içinde değişim gösteren ekim alanı, 2018 yılında 86.104 dekar alana yükselmiştir.

Tablo 30: Çayeli'nin Meyveler ve İçecek Bitkileri Tarım Alanı (2010-2018)

Yıl	Dekar
2010	83.167
2011	83.155
2012	83.188
2013	83.857
2014	83.189
2015	83.203
2016	83.498
2017	86.098
2018	86.104

Kaynak: TÜİK, Bitkisel retim İstatistikleri, 2018

Meyveler ve içecek bitkileri tarım alanları toplamında yıllık değişimler meydana gelmiştir. Tarım alanı artışında en önemli etken çalışma sahasında bulunan Senoz vadisi köylerinde organik çay tarımına geçilmesi olmuştur. Organik ay tarımıyla kilogram fiyatı artış gösteren çay tarlalarında suni gübre kullanımı yasaklanması sonucu çay üretiminde azalma meydana gelmiştir. Bu durum çay ziraatıyla uğraşan aileleri yeni çay alanları amaya teşvik etmiş, tarıma uygun alanlara çay fidanları dikerek tarım alanlar kısmen de olsa genişletilmiştir.

Tablo 31: Çayeli’nde Üretilen Meyve ve İçecek Bitkilerinin Ağaç Sayısı ve Üretim Miktarı (2018)

Tarım Ürünü	Ağaç Sayısı	Üretim Miktarı (Ton)
Sofralık Üzüm, Çekirdekli	-	15
Portakal (Washington)	2600	33
Mandalina (Satsuma)	4700	62
Elma (Golden)	1430	13
Elma (Starking)	836	8
Elma (Amasya)	1290	10
Elma (Granny Smith)	500	5
Diğer Elmalar	1430	14
Armut	2010	20
Ayva	750	5
Kiraz	3060	24
Vişne	580	3
Şeftali	1260	6
Erik	1800	13
Yeni Dünya (Malta Eriği)	770	8
Kivi	14000	490
Maviyemiş	-	7
Dut	700	4
Kestane	3050	31
Ceviz	1520	15
Muşmula	250	2
Trabzon Hurması	1030	14
Çay Yaprakları	-	145888

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

Çayeli’nde iklim koşullarına uyum sağlayan farklı türlerde meyve ve içecek bitkisi üretilmektedir. Ağaç sayısı fazlalığına göre; kivi, mandalina, kiraz, kestane, portakal, armut, erik, ceviz, elma (Golden), diğer elmalar, elma (Amasya), şeftali, Trabzon hurması, elma (Starking), yeni dünya (Malta Eriği), ayva, dut, vişne, elma (Granny Smith) ve muşmula olarak sıralanmaktadır. Ağaç formunda olmayışı nedeniyle çay, maviyemiş ve üzüm sırlamaya dahil edilmemiştir.

Üretim miktarı fazlalığına göre sırlama; çay, kivi, mandalina, portakal, kestane, kiraz, armut, ceviz, üzüm, Trabzon Hurması, diğer elmalar, elma (golden), erik, elma (Amasya), elma (Starking), yeni dünya (Malta Eriği), maviyemiş, şeftali, ayva, elma

(Granny Smith), dut, vişne ve muşmuladır. Çayeli’nde, çay ve kivi en fazla üretim miktarına sahip bitkiler olup, ilçenin ekonomisine katkıları diğer ürünlerden daha fazladır.

Çevresine farklı iklim özellikleri gösteren Rize mikroklima özellikleri yansıtmaktadır. İklim bölümünde üzerinde durulduğu gibi kışlar ılık geçmekte ve fön rüzgarları etkili olmaktadır. Bu durum Rize’de mikroklima ortamının oluşmasını sağlayarak Akdeniz iklimi meyveleri olan portakal ve mandalina üretimine olanak sağlamıştır. Çalışma sahasında da portakal ve mandalina üretimi ılıman iklimin hâkim olduğu denize yakın alanlarda yapılabilmektedir.

Fotoğraf 23: Mandalina Ağacı- Eskipazar Mahallesi

Doğada yabani olarak yetişen çay bitkisinin ana vatanı Çin ve Hindistan olarak bilinmektedir. Günümüzde 42⁰ kuzey ve 27⁰ güney enlemleri arasında bulunan alanda yetişebilen çay bitkisinin dünyada ekonomik olarak yetiştirildiği alanlar kısıtlıdır. Çin, Sri Lanka, Japonya, Kenya, Endonezya çay bitkisinin yaygın olarak yetiştirildiği yerlerdir. Yetiştirilebilmesi için uygun iklim ve toprak şartlarına sahip olması gereken çay bitkisi bol yağışlı ve yağışın aylara göre dağılımı düzenli olan, ortalama sıcaklığı 14 ⁰C derecenin altına düşmeyen ve toprak yapısı asit tepkimeli olan Doğu Karadeniz bölgesinde Rize ili başta olmak üzere Trabzon, Artvin Giresun ve Ordu’da

yetiştirilebilmektedir. Türkiye’de çay üretimi için ilk adım 1888 yılında atılmıştır. Ticaret Nazırı Esbak-ı İsmail Paşa aracılığı ile Çin’den getirilen tohum ve fidanlar Bursa’da denenmiş fakat olumsuz sonuç alınmıştır. 1892 yılında yeniden deneme yapılmış ilk denemede olduğu gibi olumlu sonuç alınamamıştır. 1927 yılında Batum ve çevresine gönderilen heyetin yaptığı incelemeler sonucunda Doğu Karadeniz bölgesinde çay üretimi yapılabileceği kanaatine varılmıştır. 1. Dünya savaşı sonrası bölgede oluşan ekonomik sorunlar ve göç gibi nedenlerle çay üretimi gündeme alınmış 1924 yılında TBMM tarafından Rize ili ve Borçka kazasında portakal, limon, mandalina, fındık ve çay yetiştirilmeye başlanması adına kanun çıkarılmıştır. Çay üretimi çalışmaları için Ziraat Umum Müfettişi Zihni Derin görevlendirilmiştir. 1940 yılında çıkarılan 3788 çay kanunu ile çay üretimi desteklenmiş ve üretimde artış gözlenmiştir. İlk olarak Rize Merkez’de ekimi yapılan çay 1935-1940 yılları arasında Gündoğdu beldesi, Derepazarı, İyidere ve Çayeli ilçelerinde de yetiştirilmeye başlanmıştır. Çayeli’nde ilk çay bahçesi 1939 yılında tahsis edilmiştir. O dönemde kıydan 7,5 km içeriye kadar sokulabilen çay bahçeleri Aşıklar ve Şairler deresi vadilerinde tüm köylerde, Büyükdere Vadisi’nde Madenli ve Güzeltepe köyüne kadar, Karaağaç Vadisi’nde ise Musadağı köyüne kadar alanda üretime başlanmıştır. 1939 yılında Çayeli’nde çay bahçeleri 659 dekarlık alan kaplarken, 1940 yılında çıkan çay kanunu ile 30.000 dekarlık saha Rize’ye tahsis edilmiş bu sahaya ek olarak 1951 yılında çıkarılan bir kanun ile Doğu Karadeniz’e 35.000 dekarlık bir saha daha tahsis edilmiştir. Böylelikle yüksek rakımdaki köylere de çay tarımı yayılım göstermiştir. (Çaykur, 2017; 1-4; Tandoğan, 1978: 87-93; X. Kalkınma Planı 2014-2018, Bitkisel Üretim: 20).

Tropikal ve subtropikal bölgelerde vadi tabanlarında meydana gelen sıcaklık terslemelerinin etkisini en aza indirme adına çay bitkisi taraçalandırılan yamaçlarda ekilmektedir. Uzun süren sıcaklar ve soğuk esen rüzgarlar bitkinin yapraklarını sertleşip kalınlaştırmakta, gelişimini durdurup verimini azaltmaktadır. Bu nedenle çay bitkisi fazla rüzgârlı alanlar yerine zaman zaman esen sıcak ve serin rüzgârlı alanlar ve sıcaklık etkilerinin azaldığı yamaçlara dikilir. Ayrıca, toprak erozyonuna rağmen çay bitkisi meyilli arazilere dikilmektedir, teraslanan yamaçlar toprak erozyonuna da engel olmaktadır (Göney ve Sertkaya Doğan, 2014: 176-185).

Çay ilçenin tarım arazilerinde en fazla alan kaplayan bitkisidir. Günümüzde yayla sahası olarak adlandırılabilcek bir alanda bulunan İncesu köyü dışında kalan köylerin tümünde sıcaklık ve topografya koşullarına bağlı olarak üretim yapılmaktadır. Fazla bakım gerektirmeyen çay bitkisinin dikildiği sene ve ürün alınmaya başladıktan sonra 2-3 yılda bir budaması yapılmaktadır. Budama sayesinde bitkinin çok fazla gelişmesi engellenip ağaç formu yerine yaprak üretimi yapmaya devam etmesi sağlanmaktadır. Suni gübreleme yapılan çay bitkisinin organik tarım yapılan arazilerde suni gübre kullanımı yasaklanmıştır. Çay yaprakları mayıs ve ekim ayları arasında birkaç sürgün halinde toplanmaktadır. Denize yakın araziler yılda 3-4 sürgün verebilirken, yükselti artıkça sürgün sayısı ikiye düşmektedir. Toplanan çay yaprakları, bahçelerden çay alım yerlerine, çay alım yerlerinde ayıklanma ve üretim miktarı tespiti için tartılma işlemleri sonrasında da işlenmek üzere fabrikalara götürülmektedir.

Tablo 32: Çayeli’nde Yıllara Göre Çay Üretimi

Üretim Yılı	Üretim Alanı (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
2010	82578	114.881
2011	82566	157.175
2012	82591	149.325
2013	83255	121.382
2014	82591	105.378
2015	82591	108.426
2016	82891	145.474
2017	85491	128.951
2018	85491	145.888

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

1983 yılında ilk kez Sri Lanka’da uygulanmaya başlanan organik çay üretimi, 2003 yılında ÇAYKUR tarafından başlatılan çalışmalarla Türkiye üretim gündemine girmiştir. 2008 yılında ilk üretim gerçekleştirilen organik çay tarımına Hemşin ilçesinin tamamı ile başlanarak sonrasında yeni organik tarım arazileri eklenmiş, Çayeli ilçesi Senoz Vadisi (Buzlupınar, Başköy, Uzundere, Yenice, Çataldere, Çukurluhoca, Kaptanpaşa, Ormancık, Gürpınar, Seslidere, Yeşiltepe köyleri) de dahil edilmiştir (ÇAYKUR İstatistik Bülten, 2017: 37-38).

Senoz Vadisi'nde organik çay tarımına geçilmesi sonrasında suni gübreleme yapılmadan doğal yoldan elde edilen çayın üretim miktarında düşüş olsa da kalitesi artmıştır. Sıcaklık, yağış, nem, toprak, gübreleme gibi koşullardan etkilenen çay üretimi yıllar içinde değişim göstermektedir. 2016 yılında artan çay üretimi 2017 verilerine göre düşmüş, 2018'de yeniden yükselmiştir. Organik tarıma geçilmesi çay tarım alanlarının da artışına sebep olmuştur. 2010 yılıyla 2018 yılları arasında çay tarım alanında %3,5 büyüme meydana gelmiştir.

Fotoğraf 24: Organik ay Tarım Arazisi -Kaptanpaşı Köyü Şen Mahallesi

Fotoğraf 25: Mısır, Fasulye ve Organik Çay Tarım Arazisi- Kaptanpaşa Köyü
Şen Mahallesi

Fotoğraf 26: Toplanan Çayların Çay Alım Yerine Taşınması

Çalışma sahasında çay üretiminin ekonomideki payı çok yüksektir. Faal nüfus, gıda sanayisinde büyük payı olan çayın; üretim, işlenme, paketlenme ve pazarlama süreçlerinde çalışmaktadır. Çay üretimi nüfusun istihdam edilmesine büyük katkı sunmakla beraber üretimin belli aylarda olması, çay bitkisinin fazla bakım istememesi, çay arazisi olan kırsal nüfusun şehirlere yönelmesine sebep olmuştur. Çay arazisi olan şehir nüfusu çayın toplanma zamanında (mayıs-ekim) kırsala dönmektedir.

Fotoğraf 27: Çay Alım Yeri- Kaptanpaşa Köyü Şen Mahallesi

Fotoğraf 28: Çayeli Çay Fabrikası

Kaynak: (www.caykur.gov.tr)

Anavatanı Çin olan kivi Güneydoğu Asya yerli bitkisidir. 1900’lü yılların başında ilk kez Yeni Zelenda’da üretilerek öncelikle İngiltere ve A.B.D’ye, 1970 sonrası ise diğer ülkelere yayılmıştır. 12-16 °C sıcaklık isteyen kivi kışın ılık, yazın ise sıcak ve nemli bir iklime ihtiyaç duymaktadır. Rüzgâra karşı duyarlı bir meyvedir. Ekimi yapıldığı alanın hâkim rüzgâr yönü önemlidir. Sıcak esen rüzgarlar bitkide su kaybına neden olmaktadır, ayrıca 8-9 ay süren vejetasyon döneminde 800-1400 mm su ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye’de kivi üretimi 1988 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın İtalya’dan temin ettiği kivi fidanlarıyla Yalova ve Rize’de başlamıştır. Rize’de ilk ürün 1991 yılında alınmıştır (Tanrıvermiş, 2006: 125-130).

Tablo 33: Çayeli’nde Yıllara Göre Kivi Üretimi (2010-2018)

Üretim Yılı	Üretim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
2010	520	548
2011	520	473
2012	528	473
2013	532	473
2014	528	405
2015	540	560
2016	528	510
2017	528	491
2018	528	490

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

Çayeli’nde kivi üretimi yıllara göre değişim göstermekte olup 2010 yılı sonrasında en fazla üretim 2015 yılında gerçekleşmiştir. “T” şeklinde direkler üzerinde yetiştirilen kivi için çaya nispeten daha düzgün arazi gerekmektedir. Kivi üretimi çay tarımına alternatif olarak gelişme göstermiştir. Meydana gelen gelişime paralel olarak üretim alanı ve miktarında değişimler meydana gelmiştir.

2.3.1.1.2 Sebze Yetiştiriciliği

Tablo 34: Çayeli’nde Yıllara Göre Sebze Üretim Alanı (2004-2018)

Yıllar	Dekar
2004	180
2006	180
2008	142
2010	142
2012	142
2014	142
2016	142
2018	136

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

2004 yılında 180 dekar olan sebze üretim alanı 2008 sonrası sabit kalarak 142 dekar olmuş 2018’de %4,2 küçülerek 136 dekara düşmüştür (Tablo 34). Üretilen sebzeler; taze fasulye, kara lahana, pazı, dolmalık biber, hıyardır (sofralık). Ekilen alan büyüklüğüne göre kara lahana ilk sırada, hıyar ve taze fasulye ikinci sırada yer almaktadır. Üretim miktarı ekilen alanla paralellik göstermeyip ilk sırada taze fasulye yer almakta, taze fasulyeyi kara lahana ve hıyar takip etmektedir (Tablo 35). Taze fasulyenin sırtık üzerinde sarılarak üretilmesi kara lahana ve hıyara göre daha küçük alanda daha fazla üretim yapılmasına olanak sağlamıştır.

Tablo 35: Çayeli’nde Sebze Üretimi (2018)

Tarım Ürünü	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Taze Fasulye	43	37
Kara Lahana	50	25
Hıyar (Sofralık)	43	22

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

Çalışma sahasında, 2006 yılında 30 dekarlık alandan 7 ton pazı elde edilmiştir. 2004 yılında 20 dekarlık alandan 8 ton dolmalık biber elde edilmiştir. Bu yıllardan sonra pazı ve dolmalık biber üretimi yapılmamıştır (TÜİK, Bitkisel Üretim, 2018).

2.3.1.1.3. Dış Mekân Süs Bitkileri Yetiştiriciliği

TÜİK verilerine göre 2013-2018 arasında değişmeyen dış mekân süs bitkilerinin üretim alanı 35.500 dekar olarak sabit kalmıştır. Üretim Miktarı da üretim alanı gibi değişmeyip 2013-2018 arasında 38.340 ton olmuştur.

2.3.1.1.4 Tarla Bitkileri Yetiştiriciliği

Tablo 36: Çayeli’nde Mısır Üretimi (2004-2018)

Yıllar	Ekilen Alan (Dekar)	Ton
2004	30	7
2005	30	10
2006	3	1
2007	4	1
2008	4	1
2009	46	11
2010	4	1
2011	4	1
2012	5	1
2013	4	1
2014	4	1
2015	4	1
2016	5	1
2017	5	1
2018	4	1

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

Çalışma sahasında üretilen tek tahıl sahanın iklim koşullarına uygunluğu nedeniyle mısırdır. 2004-2009 yılları arasında ekim alanı ve üretim miktarında dalgalanma meydana gelen mısırın, 2010 yılı ve sonrasında ekim alanında değişim olsa da üretim miktarı 1 ton olarak sabit kalmıştır. Geçmişte kırsal nüfusun yiyecek ihtiyacını karşılayan mısırın üretimi çay ziraatinin yaygınlaşmasıyla azalma göstermiştir.

2.3.1.2 Hayvancılık Faaliyetleri:

Dünya nüfusunun sürekli artış göstermesi nedeniyle, nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanması için daha fazla üretim yapılması gereksinimi doğmuştur. Bu nedenle tarım ve hayvancılığın önemi artmış, ülkeler ekstansif üretimin yanında yüksek verim amaçlı entansif üretim metotları denemeye başlamışlardır. Ekonomik değeri olan hayvanların yetiştirilmesi, ürün elde edilmesi ve pazarlanmasıyla gelişen hayvancılık faaliyeti, yüksek verim alınabilme adına bölgenin koşulları göz önüne alınarak yapılmaktadır. Üretimi yapılan hayvan türü; coğrafi konum, bakım, beslenme ve barınma gibi koşullara göre değişiklik göstermektedir. Çalışma sahasında tarım faaliyetleri gibi hayvancılık faaliyetleri de, üretimi kolaylaştırma ve yüksek verim alabilme amacıyla doğal koşullara göre şekillenmiştir.

Ekonomik getirisi hayvancılık ve diğer tarım ürünlerinden daha fazla olan çay ziraatinin yaygınlaşması sosyoekonomik yapının değişmesindeki en önemli unsurlardan biridir. Geçmişte büyük oranda hayvancılık ve tarımla geçinen kırsal nüfus, Çayeli’nde 1939 yılında çay tarımının yaygınlaşmasıyla beraber çay bitkisi ekimine önem vermiş bu nedenle de hayvancılık faaliyetleri ikincil duruma geçmiştir. İktisadi bakımdan yüksek değere sahip çay tarımının gelişmesi, uygun mera, çayır ve ormanlık alanlarının tarıcalandırılarak ekim alanına dönüştürülmesine sebep olmuştur. Bu durum hayvancılık için yeterli alana sahip olmayan çalışma sahasında mevcut durumu daha da güçlendirerek, mera alanlarını kısıtlamıştır.

Nüfusun kentlere yönelmesi yılın belli döneminde (mayıs-ekim) yapılan yaylacılık faaliyetlerinin de sona ermesine sebep olmuştur. Yaylanın geniş mera alanından mahrum kalan yöre halkı köylerde yer alan otlakların da tarım arazisine dönüştürülmesi sebebiyle hayvancılık faaliyetlerini azaltmıştır. Günümüzde iktisadi olarak hayvancılıkla ilgilenen aileler hayvancılık faaliyetlerine ekstansif olarak devam etmektedir.

Çayeli’nde tek tırnaklı hayvan olarak sadece üç ve daha yukarı yaşta üç damızlık aygır bulunmaktadır. İlçenin Karadeniz’e olan kıyısı nedeniyle balıkçılık faaliyetleri sürmekte ayrıca Karaağaç köyünde bulunan Karaağaç Alabalık Çiftliği’nde yılda 25 ton, Raşot Alabalık Çiftliği’nde ise yılda 3 ton alabalık üretimi yapılmaktadır. Çalışma sahasında büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra

arıcılık ve kümes hayvancılığı faaliyetleri de yapılmaktadır (Rize ili 2017 yılı Çevre Durum Raporu, 2017: 28; TÜİK, 2017).

2.3.1.2.1 Büyükbaş Hayvancılık:

Çalışma sahası yüksek dağlarla çevrili olması nedeniyle büyükbaş hayvancılığa daha uygun durumdadır. Meydana gelen göçler nedeniyle azalan köy nüfuslarına paralel olarak hayvan sayısı da geçmişe göre azalma göstermiştir. Çalışma sahasında büyükbaş hayvanlar daha çok süt ve süt ürünleri elde etmek amacıyla yetiştirilmektedir. Elde edilen süt; saf kültür, kültür melezi ve yerli türden oluşan üç farklı sığır türünden elde edilmektedir.

Tablo 37: Çayeli’nde Yetiştirilen Bir Yaşından Küçük Buzağı ve Dana Sayıları

Buzağı ve Dana								
Saf Kültür			Kültür Melezi			Yerli		
Erkek	Dişi	Toplam	Erkek	Dişi	Toplam	Erkek	Dişi	Toplam
45	45	90	150	150	300	60	85	145

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

TÜİK verilerine göre 2018 yılında Çayeli’nde toplam 535 buzağı ve dana yetiştirilmektedir. Kültür melezi toplam payın %56’sını oluşturmaktadır. Kültür melezinin %27 payla yerli, %17’lik payla saf kültür takip etmektedir (Tablo 37). Bunun yanında süt sığırları yetiştiriciliğinde; saf kültür, kültür melezi ve yerli türlerde iki ve daha yüksek yaşta ve 1-2 yaş arası yetiştirilen büyükbaş hayvan sayısı 1730’dur. Kültür melezi %83’lük payla en fazla orana sahiptir. Kültür melezini %12 payla yerli ırk ve %5’lik payla saf kültür takip etmektedir (Tablo38).

Tablo 38: Çayeli’nde Yetiştirilen Süt Sığırını Sayıları (2018)

Süt Sığırları								
Saf Kültür			Kültür Melezi			Yerli		
İki ve daha yüksek yaşta inek	1-2 yaş arası dişi düve	Toplam	İki ve daha yüksek yaşta inek	1-2 yaş arası dişi düve	Toplam	İki ve daha yüksek yaşta inek	1-2 yaş arası dişi düve	Toplam
35	55	90	1150	280	1430	150	60	210

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

Fotoğraf 29: Yayla Yolunda Büyükbaş Hayvanlar

Tablo 39: Çayeli’nde Yetiştirilen Sağlamayan Büyükbaş Hayvan (İki ve daha yüksek yaşta boğa ve 1-2 yaş arası tosun) Sayısı (2018)

Sağlamayan Büyükbaş								
Saf Kültür Sığırları			Melez Sığırlar			Yerli Sığırlar		
İki ve daha yüksek yaşta (Boğa)	1-2 yaş arası (Tosun)	Toplam	İki ve daha yüksek yaşta (Boğa)	1-2 Yaş arası (Tosun)	Toplam	İki ve daha yüksek yaşta (Boğa)	1-2 Yaş arası (Tosun)	Toplam
35	15	50	50	45	95	35	45	80

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

Süt sığırı yetiştiriciliğinin yanında erkek saf kültür, melez ve yerli türde yetişen hayvan sayısı 225’tir. %22,2 payla melez iki ve daha yüksek yaşta boğa oranı diğer türlerden daha fazladır. Türler arasında %42 payla melez ırk en fazla orana sahipken, melez ırkı %36 payla yerli ırk ve %22 payla saf kültür takip etmektedir.

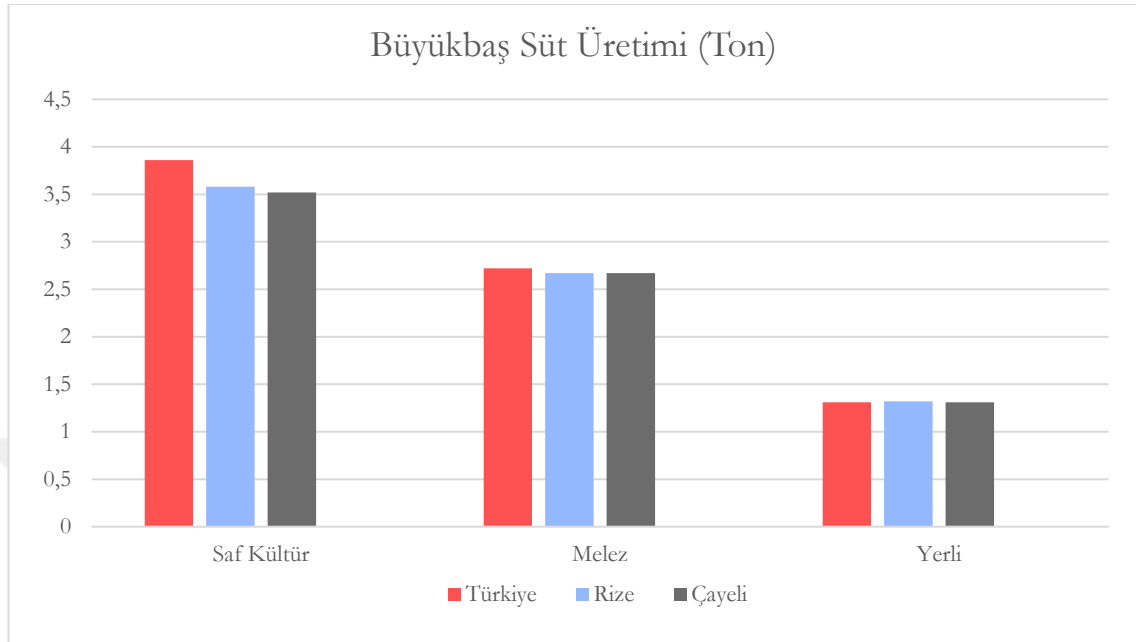
Tablo 40: Çayeli’nde Yıllara Göre Sağılan Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretim Miktarı (2004-2018)

Yıllar	Sığır Kültür		Sığır Melez		Sığır Yerli	
	Hayvan sayısı	Süt (Ton)	Hayvan Sayısı	Süt (Ton)	Hayvan Sayısı	Süt (Ton)
2004	0	0	2700	7211.7	0	0
2005	-	-	2610	6971.31	-	-
2006	329	1176.03	664	1774.078	81	106.596
2007	81	289.98	1080	2884.68	90	118.44
2008	162	579.96	580	1548.112	66	86.461
2009	-	-	495	1322.145	225	296.1
2010	-	-	504	1346.184	207	272.412
2011	0	0	531	1418.301	185	242.802
2012	-	-	523	1396.666	173	227.405
2013	0	0	522	1394.262	171	225.036
2014	0	0	0	0	0	0
2015	1610	5764.158	1610	4300.577	144	189.504
2016	45	161.1	720	1923.12	90	118.44
2017	27	96.66	936	2500.056	117	153.972
2018	32	112.77	1035	2764.485	135	177.66
Toplam	2.286	5.991.309	14.510	21.014.894	1.684	1.548.603

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

TÜİK 2018 verilerine göre toplamda 1202 sağılabilen büyükbaş hayvan bulunan Çayeli’nde kültür sığırı %3 ile en az paya sahipken bu oranı %11 ile yerli tür takip etmektedir, sağılabilen hayvanlarda en fazla pay %86 oranla melez türe aittir. 2018 yılında Türkiye genelinde kültür sığırcılığından hayvan başı yılda 3.86, melez türden 2.72, yerli türden ise 1.30 ton süt elde edilmiştir. Bu oran Rize’de kültür sığırlarından senelik ortalama 3.58, melez sığırlardan 2.67, yerli sığırlardan ise 1.32 tondur. Çayeli süt verimliliğine bakıldığında ise kültür sığırında 3.52 ton, melez sığırlardan 2.67, yerli sığırlardan 1.31 ton ortalama verim elde edilmektedir. Buna göre kültür sığırı verimi ülke genelinde Rize ve Çayeli verimliliğinden daha fazladır. Melez sığır süt verimliliği Rize ve Çayeli’nde aynı olup Türkiye verimliliğinin gerisindedir. Yerli sığırlarda üretim oranı ülke, il ve ilçe olarak paralellik göstermekte, verimlilik Rize, Çayeli ve Türkiye olarak sıralanmaktadır (TÜİK, 2018).

Grafik 11: Türkiye, Rize ve Çayeli Büyükbaş Hayvan Süt Üretimi (2018)

2.3.1.2.2 Küçükbaş hayvancılık:

Çalışma sahasında, mevcut koşullara uyumlu kıl keçisi ve az da olsa yerli koyun üretimi yapılmaktadır.

Tablo 41: Çayeli’nde Yetiştirilen Sağlamayan Koyun ve Kıl Keçisi (2018)

Koyun (Yerli ve Diğerleri)					
6 aydan küçük (Dişi ve erkek) kuzu	6-12 ay arası (Dişi ve erkek) toklu	12-24 ay arası (Dişi ve erkek)şişek	İki ve daha yukarı yaşta dişi koyun	İki ve daha yukarı yaşta koç	Toplam
5	25	40	25	10	105
Kıl Keçisi ve Diğerleri					
6 aydan küçük (Dişi ve erkek) Oğlak	6-12 ay arası (Dişi ve erkek) Çebiç	12-24 ay arası (Dişi ve erkek) Gezdan	İki ve daha yukarı yaşta dişi Keçi	İki ve daha yukarı yaşta Teke	Toplam
0	340	450	1100	80	1.970

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

Sağılmayan küçükbaş hayvan sayısı toplam 2075'tir. En fazla paya %53 oranla iki ve daha yukarı yaşta dişi keçi sayısı sahiptir. Bu oranı %22 payla 12-24 ay arası dişi ve erkek gezdan takip etmektedir. Sağılmayan küçükbaş hayvanlar içinde en az paya %0.24'lük oranla 6 aydan küçük kuzu sahiptir. 6 aydan küçük oğlak bulunmamaktadır (Tablo41).

Tablo 42: Çayeli'nde Sağılan Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Üretim Miktarı (2004-2018)

Yıllar	Koyun Sayısı (Yerli ve Diğerleri)	Koyun Sütü (Ton)	Kıl Keçisi Ve Diğerleri	Kıl Keçisi Sütü (Ton)
2004	1100	32.19	1210	61.11
2005	1190	35.409	1300	65.475
2006	1100	32.448	1097	48.19
2007	1400	41.847	1100	48.015
2008	1193	33.671	972	43.301
2009	1050	32.19	940	39.285
2010	350	7.082	900	43.65
2011	240	5.794	550	37.539
2012	306	8.048	626	41.468
2013	283	7.597	930	39.285
2014	0	0	0	0
2015	185	3.219	2781	50.721
2016	185	3.219	2230	24.444
2017	72	0.966	1878	91.229
2018	22	1.61	1067	96.03
Toplam	8.676	245.290	17.581	729.742

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

Koyun sayısı yıllara göre değişim göstermiş 2009 yılı sonrasında hızlı düşüş yaşamıştır. 2009 yılında 1050 olan koyun sayısı %66,6 gerilemeyle 2010'da 350'ye inmiştir. 2012 yılında önceki yıla göre yükselme olsa da sonrasında düşüş devam ederek 2018 yılında bir önceki yıla göre %69,4 azalma ile 22'ye inmiştir (Tablo 42).

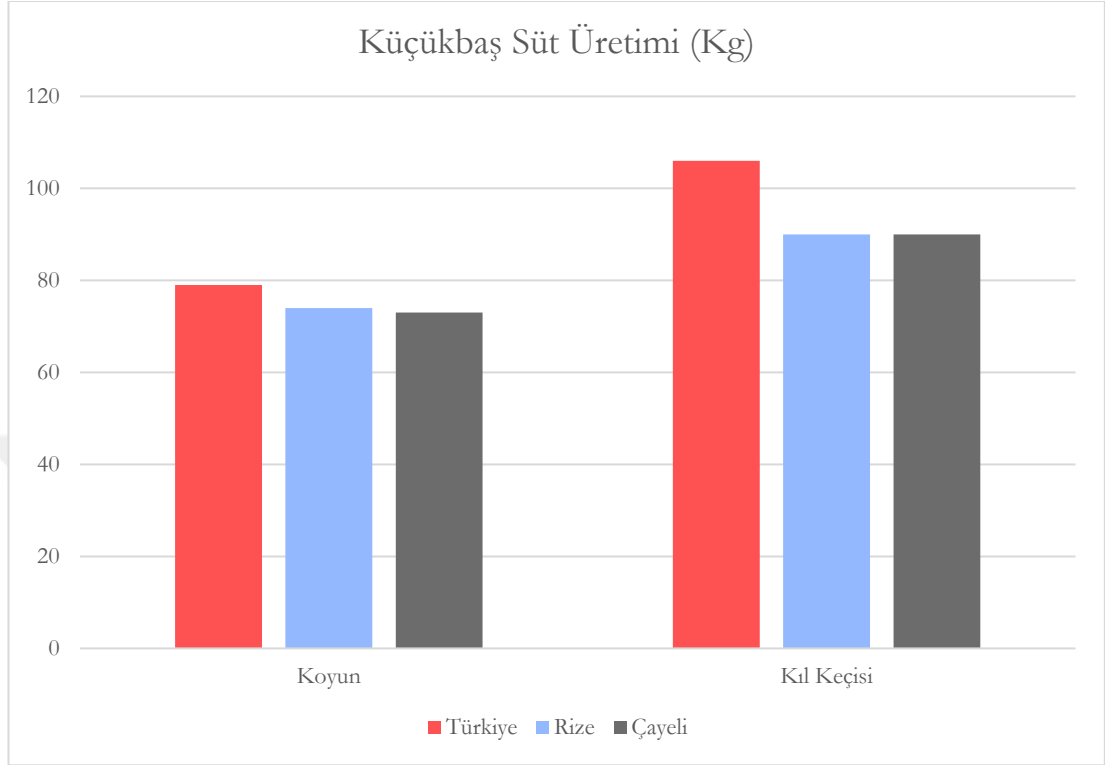
Koyun yetiştiriciliğindeki azalma keçi yetiştiriciliğinin artmasıyla dengelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sahasının iklim ve topografya koşullarına daha uyumlu olan kıl keçisi yetiştiriciliğine önem verilmiştir. Kıl keçisi sayısı da koyun sayısı gibi yıllara göre azalma göstermiştir fakat 2012 yılı sonrası önceki yıllara göre sayının arttığı görülmektedir. 2015 yılında 2013 yılına göre %66,5 artış gösteren kıl keçisi sayısı 2016'da da artış göstermiş fakat 2018 yılında bir önceki yıla göre %43 düşüş yaşamıştır. 2018 yılı verilerine göre küçükbaş hayvancılıkta koyunun payı %2, kıl keğisinin payı ise %98'tir.

Hayvan sayısının geçmiş yıllara göre azalmasında son yıllarda yeni doğan yavruları etkileyen ve ölümlere sebep olan hastalıklar, sürülere yabani hayvan saldırıları sonucu verilen kayıplar, Kurban Bayramı'nın yaz aylarına denk gelmesi sonucu kentte yaşayan yöre halkının kurbanlarını kendi yörelerinde kesme isteği etkili olmuştur. Hayvan sayısındaki düşüşe rağmen süt üretimindeki artışta, devletin süt veren hayvan üretilmesine desteği ve kurbanda dişi kesimini engelleme politikası etkili olmuştur. Böylelikle sürülerde dişi popülasyonu artmakta ve buna bağlı olarak süt üretimi de artmaktadır.

Fotoğraf 30: Mezrada Küçükbaş Hayvanlar- Senoz Vadisi

Grafik 12: Türkiye, Rize ve Çayeli Küçükbaş hayvan Süt Üretimi (2018)

Türkiye kıl keçisi süt verimi yıllık 106 kilo, koyun süt verimi 79 kilodur. Rize’de kıl keçisi süt verimi 90 kilo, yerli koyun süt verimi 74 kilodur. Çalışma sahasında ise kıl keçisinden 90 kilo süt verimi, koyundan 73 kilo süt verimi elde edilmektedir. Çalışma sahasında koyun sütü verimliliği Türkiye ve Rize verimliliğinden düşük, Kıl keçisi süt verimliliği Rize ile aynı Türkiye verilerinden ise düşüktür.

Giyim, ev ve tıbbi tekstille yalıtım gibi birçok alanda doğal malzeme olarak kullanılan koyun yünü ve keçi kılı üretimi, fabrikasyon tekstil ürünlerinin üretim miktarının çok gerisinde olmasına karşın önemini korumakta, sağlığa yararlı olması nedeniyle tercih edilmektedir. Çalışma sahasında zamanla sayıları azalan koyun ve keçilerin et ve sütlerinden olduğu gibi yün ve kıllarından da faydalanılmaktadır.

Tablo 43: Çayeli’nde Küçükbaş Hayvanların Yün ve Kıl Üretim Miktarı (2004-2018)

Yıllar	Koyun Yünü	Keçi Kılı
	Yerli ve Diğerleri (Ton)	Kıl Keçisi ve Diğerleri (Ton)
2004	2.384	0.605
2005	2.579	0.65
2006	2.384	0.549
2007	3.034	0.55
2008	2.585	0.486
2009	2.275	0.47
2010	0.758	0.45
2011	0.52	0.275
2012	0.663	0.313
2013	0.613	0.465
2014	0	0
2015	0.401	1.391
2016	0.401	1.115
2017	0.156	0.939
2018	0.228	0.985
Toplam	18.981	9.243

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

Hayvan sayılarında meydana gelen değişim, koyun yünü ve keçi kılı üretimini de etkilemiştir. Verimlilikleri yıllara göre farklılık göstermekle beraber, önceki yıllarda göre hayvan sayılarındaki düşüşe paralel olarak azalma gösteren koyun yünü ve keçi kılı 2018 yılında artış göstermiştir. 2004 yılı üretimi ile 2018 yılı üretimi kıyaslandığında 2004 yılında 2.384 ton olan koyun yünü üretimi 228 kilograma düşmüş, yün üretiminde %90 düşüş olmuştur. 2004 yılında 605 kilogram üretilen keçi kılı 2018’de 985 kilograma yükselmiş, %63’lük artış olmuştur (Tablo43).

2.3.1.2.3 Arıcılık Faaliyetleri:

Maliyetinin düşük olması, toprağın işlenişine bağlı olmaması, ekonomik getirisinin fazla olması, işgücü ihtiyacının çok fazla olmaması, balın uygun koşullarda saklandığında tazeliğini yüzyıllarca koruması gibi nedenlerle arıcılık kırsal nüfus tarafından tercih edilen bir faaliyet olmuştur. Arıcılık bir iş dalı olmanın yanında, arıların bitkileri tozlaştırmaya katkıları nedeniyle bitkisel üretime de katkısından dolayı ülkeler tarafından desteklemektedir (Fıratlı ve Gençler, 1995:20).

Arıların ihtiyaç fazlası olan bal, polen propolis gibi ürünler alınarak arıcılık faaliyeti yapılmaktadır. İklim ve bitki örtüsü bölümünde de değinildiği gibi çalışma sahasını içine alan Rize’de 2500’e ulaşan bitki çeşitliliği ve 300 endemik tür bulunmaktadır. Ayrıca zengin orman örtüsüyle de arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi adına uygun konumdadır. Bu nedenle, özellikle Çayeli’nin güney kısmında yer alan Senoz Vadisi başta olmak üzere, köylerin birçoğunda arıcılık faaliyetlerine olan ilgi yıllar içinde artış göstermiştir. Arıcılıkla uğraşan kişiler yılın büyük bölümünü Çayeli’nde geçirmelerine karşın yaz aylarında farklı bitki örtüsüne sahip Erzurum, Ardahan gibi karasal iklim sahalarına da petekleri götürmektedirler. Böylelikle yağışlı geçen aylarda, flora bakımından farklılık ve çeşitlilik gösteren bölgelere gidilerek verim artışı sağlanmaktadır.

Tablo 44: Çayeli’nde Arıcılık Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı (2004-2018)

Yıllar	İşletme Sayısı
2004	53
2006	85
2008	66
2010	66
2012	53
2014	672
2016	280
2018	500
Toplam	3.387

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

Çayeli’nde, arıcılık faaliyeti yapan işletme sayısı yıllara göre değişiklik göstermekte olup 2004 yılında 53 olan işletme sayısı 2018 yılında %843 artış göstererek 500’e ulaşmıştır (Tablo 44). Buna karşılık üretilen bal ve balmumu yıllar içinde azalma göstermiştir (Tablo 45).

Tablo 45: Çayeli’nde Yıllara Göre Kovan Sayısı, Bal ve Balmumu Üretimi (2004-2018)

Yıllar	Kovan sayısı (Eski tip)	Kovan Sayısı (Yeni Tip)	Üretilen Doğal bal (Ton)	Balmumu Üretimi (Ton)
2004	750	16000	300	15
2005	700	17000	320	15.5
2006	800	15000	235.7	7.9
2007	800	17000	178	7.5
2008	750	14500	197.5	7.2
2009	500	15000	200	7.7
2010	400	13404	180	6.5
2011	350	12650	95	4.5
2012	320	13300	90	4.2
2013	300	14200	93	4
2014	340	12000	80	3.8
2015	340	11000	70	3.8
2016	350	15000	144.93	4
2017	400	15500	140	5
2018	500	16500	155	6
Toplam	7.940	218.054	2.479.13	102.6

Kaynak: TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018

TÜİK 2018 verilerine göre eski tip ve yeni tip olmak üzere, 17000 kovana sahip olan arıcılık faaliyetlerinin %97’si yeni tip kovanlar ile yapılmakta olup, %3’ü ise eski tip kovanlar ile yapılmaktadır. Eski ve yeni tip kovan sayıları yıllar içinde değişim göstermiş, 2018 yılında bir önceki yıla göre artış meydana gelmiştir.

TÜİK 2018 verilerine göre Rize’de eski tip kovan sayısı 2605 yeni tip kovan sayısı 114.589, üretilen bal ise 1.633,199 tondur. Çayeli’nde üretilen balın Rize genelinde üretilen bala oranı %9,4’tür. 2004 yılında 300 ton olan bal üretimi 2018 yılında %48 oranla azalma göstererek 155 tona düşmüştür. Çalışma sahasında arıcılık faaliyetleri içinde üretimi sağlanan balmumu da bal üretiminin azalmasına bağlı olarak azalma göstermiştir. 2004 yılında 15 ton üretilen balmumu 2018 yılında %60 azalma ile 6 tona düşmüştür (TÜİK, 2018), (Tablo 45).

2004 ve 2018 yılları arasında dalgalanmalar göstererek ilerleyen bal üretimi, 2015 yılı sonrasında artışa geçmiş olsa bile, 2018 yılı üretim miktarı 2004 yılı üretiminden daha düşüktür. Bal üretiminin azalmasında; çay ziraatinin gelişme

göstermesiyle tarım alanı açmak adına kesilen kestane, çam ve komar ağaçlarının azalması etkili olmuştur. Bunun yanında yağış rejiminin değişmesi, son yıllarda meydana gelen ani yağışlardan etkilenen faunanın çiçek kaybı da bir diğer etkindir. Yörenin koşullarına uyum sağlayan arı ırklarının kullanılmaması, arı hastalıklarının artışı, kullanılan ilaçların arılara zarara vermesi, organik tarım öncesi ve günümüzde belirli yerlerde hala zirai gübre kullanımının devam etmesi arı ölümlerine sebep olup arı popülasyonunun azalmasına neden olmakta buna bağlı olarak bal üretimini de etkilemektedir.

Fotoğraf 31: Eski ve Yeni Tip Kovan Örneği- Senoz Vadisi

2.3.1.2.4 Kümes Hayvanları Yetiştiriciliği:

Kümes hayvancılığında en fazla üretim yumurta tavuğunda yapılmakta, bunu ördek ve Beç tavuğu izlemektedir.

Tablo 46: Çayeli’nde Yetiştirilen Yumurta Tavuğu,  rdek ve Beç Tavuğu (2004-2018)

Yıl	Yumurta Tavuğu Sayısı	�rdek ve Beç Tavuğu Sayısı
2004	1500	0
2006	1000	55
2008	500	40
2010	1000	40
2012	620	30
2014	0	0
2016	1300	40
2018	1350	60
Toplam	13.415	511

Kaynak: T  K, Hayvansal  retim İstatistikleri, 2018

Yumurta tavuğu sayısı yıllar içinde artış ve azalmalar göstermiştir. 2018 yılında önceki yıllara göre artış göstermekle beraber 2004 verileri ile kıyaslandığında 14 yıllık periyotta azalma olduğu görülmektedir.  rdek ve Beç tavuğu sayısı da yumurta tavuğu sayısı gibi yıllara göre farklılık göstermekle beraber fazla miktarda olmayıp 30-60 adet arasında değişim göstermiştir. 2018 ördek ve Beç tavuğu sayısı önceki yıllara göre artış gösterip 60’a yükselmiştir (Tablo 46).

Çalışma sahasında hayvancılık faaliyetleri zamanla önemini yitirerek yerini çay ve kivi gibi ekonomik getirisi yüksek tarım faaliyetlerine bırakmıştır. Hayvancılıkla uğraşan kırsal nüfusun zamanla kentlere göç etmesi, kırsal alanda daim  yaşayan nüfusun azalması sonucu yetiştirilen hayvan sayısında düşüş meydana gelmiştir. Nisan ve ekim aylarını çalışma sahası kırsal alanında geçiren emekli nüfus hayvancılık faaliyetinden uzaklaşarak birkaç aylık dönemi küçük alanlarda bahçe yetiştiriciliğiyle geçirmeye başlamıştır. Nüfusun kentlere yönelmesi dönemlik gidilen

yaylara da gidişi azaltmış, geniş mera alanlarının bulunduğu yaylacılık faaliyetleriyle uğraşan kişi sayısını da azaltmıştır. Küçükbaş hayvan yetiştiricileri; çalışma sahasının topografya ve iklim koşullarına çok da uygun olmayan koyun yetiştiriciliğinden vazgeçerek, süt verimi koyuna göre daha fazla olan keçi yetiştiriciliğine yönelmiştir.

Nüfusun kentlere yönelmesinden etkilenen bir diğer hayvancılık kolu ise arıcılıktır. Bahar ve yaz aylarında ilgilenilen peteklerin bal veriminde zamanla azalma meydana gelmiş, iklim ve beşerî koşullardan etkilenen bal üretiminde düşüş meydana gelmiştir. Bakım ve yemlemesi büyük ve küçükbaş hayvana göre daha kolay olan yumurta tavuğu, ördek ve Beç tavuğu üretimi geçmişte meydana gelen azalmalara rağmen son yıllarda artış göstererek devam etmektedir.

2.3.1.3. Sanayi ve Ticaret Faaliyetleri:

Sanayi, işlem görmemiş ya da yarı işlem görmüş hammaddenin fiziksel ve kimyasal yapısında meydana getirilen değişiklikler sonucu kullanılır duruma getirilmesidir. Sanayi tesislerinin kurulumunda; hammadde, enerji, sermaye, işgücü, pazar, kişisel kararlar ve ulaşım gibi faktörler etki etmektedir. Ticaret, üretimi yapılan malların kâr amacıyla alınıp satılması olarak tabir edilmektedir. Ticaret sayesinde, ekonomik değeri olan malların el değiştirmesi hedeflenmektedir (Doğanay, Özdemir ve Şahin, 2014: 314-390).

Sanayi ve ticaret; hizmet, pazar, madencilik, ulaşım ve tarım gibi çeşitli sektörlerle etkileşim halinde olarak farklı ekonomik faaliyetlerin de gelişimine olanak sağlamaktadır. Ulaşımın gelişmesini sağlayarak şehirleşmeyi arttırmakta, bu duruma bağlı olarak nüfus yapısı ve göç oranlarında değişimlere sebep olmaktadır.

Çalışma sahasında bulunan iki küçük sanayi sitesinde toplam 155 işyeri bulunmaktadır. Sanayi sitelerinden biri 1970 yılında kurulup 1994 yılında faaliyete geçmiştir. Bünyesinde 122 işyeri ve 488 çalışan bulunmaktadır. Diğer küçük sanayi sitesinde ise 33 işyeri bulunmaktadır. (2017 İl Çevre Durum Raporu, 2018: 42).

Karadeniz sahilinde alüvyon arazinin hemen ardından başlayan dağ sıraları şehir merkezinin dar bir alana hapsolmasına sebep olmuştur. Bu nedenle, sanayi alanları kıyıdan güneye doğru uzanan Büyükdere vadisine doğru yayılım göstermiştir.

Büyükdere vadisinde yıllık ortalama 240 milyon KW elektrik üretimi yapan dört adet hidroelektrik santrali (HES) bulunmaktadır. Ayrıca Büyükdere vadisi üzerinde 26 adet sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Burada sanayi alanında kurulan ilk tesis, 1958 yılında faaliyete geçen çay fabrikasıdır. Çalışma sahasının en önemli tarım ürünü olan çayın işlenebilmesi için 1958 yılı sonrasında ilçede 5'i devlet 12'si özel sektöre ait 17 adet çay imalatı yapan fabrika kurulmuştur. Çay üretiminin ilkbahar ve sonbahar arası yapılması nedeniyle istihdam edilen yaklaşık 1550 işçinin büyük bölümü bu fabrikalarda sezonluk çalışmaktadır. Sanayi tesislerinde esas artış 1990 sonrasında meydana gelmiştir. Çayeli'nde bakır ve çinko üretimim yapan ve 1994 yılında faaliyete geçen, Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.'ye bağlı bir maden ocağı bulunmaktadır. Çayeli vergi dairesi kayıtlarına göre 2017 yılında çalışma sahasında üretilen ve işlenen madenler ve metaller, makine ve aksamaları, ağaç mamulleri ve orman ürünleri, yaş meyve sebzeler; Hollanda, İspanya, Belçika, İsveç, Bulgaristan, İran, Kuveyt ve Çin halk Cumhuriyeti'ne ihraç edilmiştir. Sanayi alanında yapılan ihracat en fazla maden alanında olmaktadır (Çayeli 2017 Yılı İktisadi Rapor, 2017: 14-38; www.cayeliso.org.tr, 2019).

İmalat sektöründe; gıda imalatında 42, orman işlerinde 22, tekstil imalatında 20, inşaat yapı malzemeleri üretiminde 23, basım yayın alanında 5, demir çelik sektöründe yarı mamul üreten 28, sanayi alanında üretim yapan 28, PVC sektörüne yarı mamul üreten 22, müteahhitlik sektöründe 38 firmada toplam 3370 kişi istihdam edilmektedir. İstihdamda 1550 kişiyle gıda sektörü ilk sırada yer alırken, 700 kişiyle maden sektörü ikinci sırada bulunmaktadır. Bu durum çalışma sahasında işsizlik oranının düşmesine fayda sağlamakla beraber iş potansiyelinin büyük oranda iki sanayi kuruluşuna dağılmış olması, gelecekte meydana gelebilecek ekonomik dalgalanma ve işsizlik ortamına da zemin hazırlamaktır. Çalışma sahasında perakende sektöründe 395, hizmet sektörünün çeşitli alanlarında 465 işletme bulunmaktadır. Özel sektörde çalışan sayısı 4.450'dir. Tarım Bilgi Sistemi (TBS)'ne kayıtlı 3756 çiftçi bulunmaktadır. Çayeli'nde bulunan işletmelerin %13'ü kadınlar %87'si erkekler tarafından işletilmektedir. (Çayeli 2017 Yılı İktisadi Rapor, 2017: 14-38)

Çalışma sahasında nüfusun kırsal alanda fazla olduğu dönemde ekonomi tarım ve hayvancılık üzerinde şekillenmekteyken günümüzde sanayi, hizmet ve ticaret sektörlerinde gelişim olduğu gözlemlenmektedir. Sanayinin günümüzdeki

görünümünü kazanmasındaki en büyük etkenlerden biri çay ziraati diğeri ise madencilik faaliyetleridir. Geçmişte içe kapalı faaliyet gösteren Çayeli ekonomisi çay tarımının yaygınlaşması ve maden ocağının açılmasıyla gelişme göstermiş, iç pazarın yanında dışa da açılmaya başlanmıştır. Bu duruma bağlı olarak ilçede ulaşım olanakları gelişmiş, kırdan kente göç artmış ve konut ihtiyacı doğmuştur. Büyükdere vadisinin sanayi alanına dönüştürülmesiyle şehir alanı nispeten güneye doğru da gelişim göstermiş fakat güneyde topoğrafya koşullarının güçleşmesi ve ulaşım sorunu nedeniyle bu gelişim sınırlı kalmıştır. Şehirsel yerleşmenin kıyı şeridinde doğu batı yönlü gelişme gösterdiği çalışma sahasında batıda Gündoğdu beldesine doğuda Pazar ilçesine doğru konut yapımı artmıştır. Arazi yetersizliği yatay mimari yerine dikey mimarinin tercih edilmesine sebep olmuştur. Hızlı kentleşme görsel sorun oluşturma yanında altyapı problemlerini de beraberinde getirmiştir.

2.3.1.4 Madencilik Faaliyetleri:

“Bir yerleşme sadece meskenlerin bulunduğu saha olarak düşünülmemelidir. Yerleşme ister köy, ister şehir olsun yerleştiği alandan çok daha fazlasının etkiler. Yerleşmenin etkisi altında kalan saha adeta onun hayat sahasıdır. Hayata sahası ne kadar geniş, yeraltı ve yerüstü kaynakları açısından ne kadar zengin ise yerleşme de o derece önem kazanmakta ve büyümektedir” (Akova, 2018: 107).

İnsanlığın ilk yerleşim yerlerinden olan Anadolu’da 10000 yıldır kullanıldığı bilinen bakır madeni Türkiye’de Murgul, Çayeli-Madenköy, Lahanos, Ergani, Siirt-Madenköy, Cerattepe ve Küre’de çıkarılmaktadır. Alp orojenik kuşağında yer alan Türkiye’de bakır madenleri dört ana maden kuşağında yer almaktadır. Bu kuşaklardan biri, Makedonya ve Balkanlar’dan gelerek Istranca’yı geçen Sinop civarından devam edip İran ve Kafkaslar üzerinden doğuda Himalayalar’a kadar uzanan kuşaktır. Bu kuşak üzerinde yer alan çalışma sahasında Çayeli-Madenköy bakır madeni bulunmaktadır (MTA, 2016: 5).

Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş Karadeniz kıyısından 7 km güneyde, Büyükdere vadisinde Madenli beldesi sınırları içinde bulunmaktadır. 1967-1975 yılları arasında MTA tarafından Çayeli’nde gerçekleştirilen araştırmalar sonucu tespit edilen maden yatağında 1983 yılında işletme kurulmuş, 1994 yılında konsantre üretime başlanmıştır. Özel bir şirket olan Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş’de 1994 yılından günümüze

faaliyetler sürdürülerek bakır ve çinko üretimi yapılmaktadır. Üretilen konsantrelerin büyük kısmı elektrikli ve elektronik ürün üreticileri tarafından satın alınmakta; İspanya, Belçika, İsveç, Bulgaristan ve Çin'e ihracat yapılmaktadır (www.cayelibakir.com.tr, 2019; www.cayelitso.org.tr, 2019).

Oluşturduğu istihdamla Çay fabrikalarından sonra ikinci sırada yer alan maden ocağı, ekonomik getirisiyle çalışma sahasına katkıda bulunmakta dışa göçü bir nebze de olsa azaltmaktadır. Ekonomiye katkısı ve istihdam olanağının yanında maden ocağının belli bir ömrü olduğu gerçeği göz önüne alınması gerekir. Çayeli Maden de diğer maden ocakları gibi ömrünü tamamladığında çalışma sahasında gelecekte istihdam sorunu yaşanması olasıdır. Çevresini mekânsal, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan etkileyen maden ocağı, şehir yerleşmesinin güneye doğru genişlemesine etki etmiştir.

Fotoğraf 32: Çayeli Bakır işletmeleri A.Ş- Madenli Beldesi

Kaynak: (www.cayelibakir.com)

2.3.1.5 Turizm Faaliyetleri:

Turizm faaliyetleri, insanların yaşadıkları yerden farklı bir yere günübirlik veya uzun sureli olarak giderek e lenme, dinleme, gezip görme, yeni kültürleri tanima, eğitim ve sağlık gibi birçok ihtiyaçtan doğmuştur. Günümüzde iletişim, ulaşım ve gelir artışı gibi nedenlerle artış gösteren turizm faaliyetleri bölgenin coğrafi özelliklerine göre farklılık gösterip çeşitlenmektedir (Sertkaya Doğan, 2011: 90).

İnsanları bir bölgeye turistik amaçlı yönlendirmek için bölgenin beşerî ve doğal unsurlarının saptanıp turizme katkılarının değerlendirilmesi gerekir. 1980 sonrasında klasik turizm anlayışının dışına çıkmayıp farklı tatil arayışına giren turistlerin taleplerini karşılamak için alternatif turizm faaliyetleri gelişmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak doğa ve kültürel unsurlarla i  içe olunabilecek, çevreye zarar vermeden faydalanılıp, doğal unsurların gelecek nesillere oldukları gibi aktarılması düşüncesiyle hareket edilen eko turizm kavramları ortaya çıkmıştır. Eko turizm kavramıyla da  turizmi gelişme göstermiş, yayla turizmi açısından önem taşıyan da  turizmi aynı zamanda sağlık turizmi açısından da önem kazanmıştır (Akova, 2000: 71-77).

Eko turizm faaliyetleri dünyanın bozulan dengesini yeniden düzenlemeye götürmesi bakımından önemlidir. Geleceğe yönelik altyapı problemlerini çözmek, eko turizm faaliyetlerini yaymak ve canlandırmak adına temel koşullardan biri olmalıdır (Doğan, 2011a:17). Bunun yanında, sürdürülebilir ve faydalı da  turizmi alanları sınırlı bir kapasiteye sahiptir. Bu alanların akılcıca kullanımı planlanmalı ve gelecek nesillere aktarılması hususu dikkate alınmalıdır (Doğan, 2012: 275).

Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan çalışma sahası, topografya ve iklim koşullarıyla eko turizm alanı olarak göze çarpmaktadır. Eko turizmin unsurlarından biri olan yayla alanları, 1800 metre ile 2000 metre üzerinde orman sınırının bittiği alandan başlayıp 3000 metre üstüne devam etmektedir. Çalışma sahasında yaylalar 68950 hektar alan kaplamaktadır. Bu yaylalar; Zargıstal, İncesu (Marbudam), şemkecut, E na or,  irmanıman, Karos, Salop, Grupli, Hacıpos, Ediler, Pelat, Mesa, Kuyuculu, Abelat, Tavlant, Lazlakar, Hat ak, Ortamarbudam, Meco, Kumalı, Taşdıbi, Calf, Mi imezra yaylalarıdır. Hayvancılık bölümünde bahsedildiği gibi geçmişte hayvancılık faaliyetleri için kullanılan yayalar günümüzde bu işlevini yitirmeye

başlayarak daha çok turizm faaliyetleri için kullanılmaya başlanmıştır. Konaklama imkanlarının sınırlı olduğu, ulaşımın sarp araziler üzerinden toprak yollarla sağlandığı yaylalara günübirlik ziyaret amacıyla gidilmektedir. Güzel manzaralar, doğal hayvansal ve bitkisel ürünler, habitatı bozulmamış bir ortamda yetişen flora ve faunayı gözlemleme imkânı sunan yaylalar, dağ yollarıyla birbirine bağlanarak macera turizmine de katkı sunmaktadır. İkizdere- Çağrankaya- Çataldere- Kaptanpaşa- Çayeli parkuruyula jeep safari yapılabilmekte, aynı zamanda foto safari olarak adlandırılan peyzaj güzelliklerinin fotoğraflanması amacıyla da yaylalara ulaşım sağlanmaktadır. (Rize Turizmi Master Planı, 2014: 44-79).

Fotoğraf 33: Çirmaniman Yaylası

Fotoğraf 34: Büyükköy Beldesi Raşot Alabalık Çiftliği

Çalışma sahasında yaban hayatını geliştirme, avlak ve yaban hayvanı yetiştirme sahaları mevcuttur. Çayeli Erenler Örnek domuz Avlağı ve Yavuzlar-Erenler Mevkii Sülün Yetiştirme Sahası yaban hayatına meraklı kimselerin ilgisini çekmektedir. İlçede yapılan Atmaca avcılığı ve bu hayvanın eğitimi sonrasında yapılan bıldırcın avcılığı yöre kültüründe önemli bir yer teşkil etmektedir. Bölgede su varlığının zenginliği ve engebeli topoğrafya nedeniyle birçok şelale oluşumu görülmektedir. Bu şelalelerden Kirazlı (Karadere), Karap, Karakaş, Ağaran şelaleleri ulaşım kolaylığı sayesinde turistik amaçlı ziyaret edilmektedir. Bunun yanında, Çayeli merkeze 7 km uzaklıkta bulunan Kuspa tepesi; turizm amaçlı kullanılan, şenlikler düzenlenen, deniz manzaralı oldukça geniş ve düz bir alana sahip bir arazidir. Derin vadilerle ayrılan, engebeli ve gür ormanlık araziyle kaplı ve geçmişte ticaret yolları üzerinde olan çalışma sahasının mevcut imkânları çerçevesinde insanlar yaşamlarını sürdürmek ve kolaylaştırmak adına çevrelerini yapılandırmışlardır. Otlaklara, köylere, yaylara ve şehir merkezine ulaşımı sağlayan önemli bir ulaşım unsuru olan köprüler günümüzde tarihi değer olarak korunarak turistik amaçlı hizmet vermektedir. Çalışma sahasında bulunan köprüler; Aşıklar 1 (Yanıkdağ), Aşıklar 2 (Abdullahoca), Aşıklar 3 (Merkez), Çataklılıhoca, Erenler Merkez, Şairler 1 (Marvaya), Şairler 2 (Taşköprü), Şairler 3 (Yamaç- Ehteri), Şairler 4 (İncesirt köyü Çakırlı), Madenli, Buzlupınar (İstoponos), Kaptanpaşa (Yeşiltepe), Çukurluhoca, Derecik köyü Merkez, Derecik Hanlar, Kemerköy köprüleridir. İklim ve bitki örtüsü bölümünde de değinildiği gibi; güneşli gün sayısının azlığı, bağıl nem yüksekliği, Karedeniz'in çoğunlukla dalgalı olması ve deniz sıcaklığının istenilen düzeyde olmaması gibi nedenlerle çalışma sahasında plaj turizmi fazla gelişmemiştir. Çayeli Halk Plajı, Limanköy Aile Plajı ve Saklıbahçe Aile Plajı yaz aylarında plaj turizmine hizmeti vermektedir. (Rize Turizmi Master Planı, 2014: 44-79). Ayrıca Haremtepe (Çeçeva) köyünde bulunan çay bahçeleri ve Senoz Vadisi'nde bulunan yaz aylarında şenlikler düzenlenen Şarınçor mezarısı da turistlerin ilgisini çekmektedir.

Fotoğraf 35: Kaptanpaşa-Yeşiltepe Taş Köprüsü

Kaynak: (www.cayeli.gov.tr)

Çalışma sahasında kullanılan yapı malzemesinin ahşap olması nedeniyle günümüze az sayıda tarihi eser kalabilmiştir. Taş ve ahşap köprülerin yanında şehir merkezinde Cafer Paşa Mahallesinde bulunan Cafer Paşa Camii (1467) ve Senoz Vadisi Ormancık köyünde bulunan Ormancık Camii (1826) nadir tarihi eserler arasındadır.

Çayeli’nde üç turizm acentesi ve turizm işletme belgeli bir lokanta bulunmakta, turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi bulunmamaktadır. Yeme içme ihtiyacına cevap veren 11 tesis bulunmakta bu tesislerin dördü şehir merkezinde, üçü merkeze yakın, beşi ise köylerde bulunmaktadır. Konaklama ihtiyacını karşılamak için dört tesis bulunmaktadır. Bu tesisler, 180 oda ve 410 yatak kapasitelidir. (Çayeli 2017 Yılı İktisadi Rapor, 2017: 32-33; www.rizekulturturizm.gov.tr, 2019).

Fotoğraf 36: Ormancık Köyü Camii

Fotoğraf 37: Şarınçor Mezrası

Özellikle yaz aylarında canlanan turizm faaliyetleri kışın azalış göstermektedir. İklim, jeomorfoloji ve kültürel koşulları göz önüne alındığında çalışma sahasında özellikle eko turizmin ön plana çıkması beklenmektedir. Çayeli’nde turizm yatırımları son dönemlerde bir miktar ivme kazanmış, ilçeyi tanıtmaya amacıyla şenlikler ve organizasyonlar düzenlenmiştir. Doğal koşulların uygunluğuna rağmen turizm sektörü henüz turist ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde altyapıya sahip değildir. Çalışma sahası mevcut durumların iyileştirilip, doğal ortamın bozulmamasına özen gösterilerek gerekli altyapının sağlanmasıyla eko turizme ilgi duyan turistlerin ilgisini çekecek gerekli koşullara sahiptir.

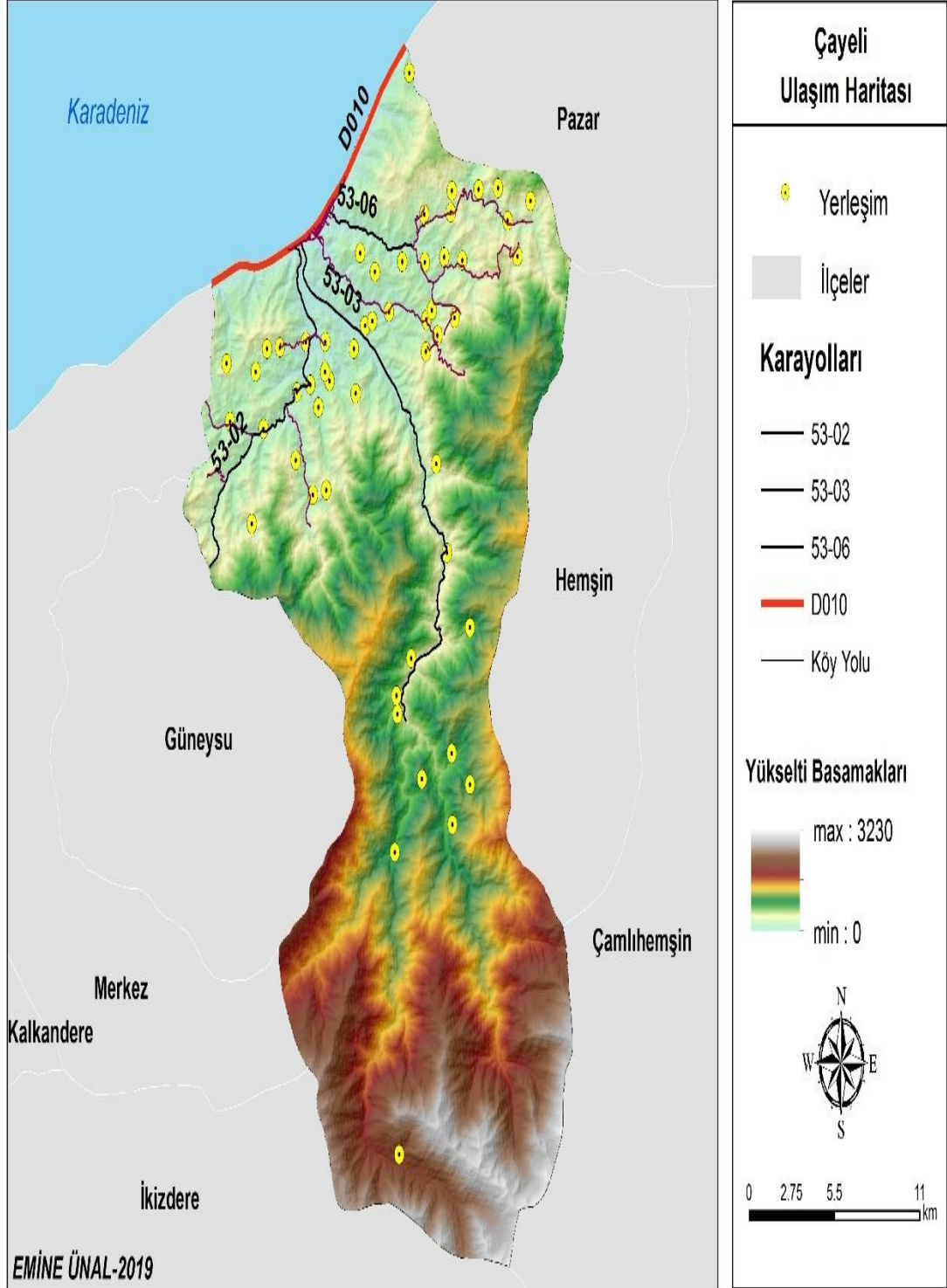
2.3.1.6 Ulaşım Faaliyetleri

Çalışma sahasının Karadeniz sahilinde yer alması ve hemen ardından yükselen dağ sıraları nedeniyle; şehrsel alanda ulaşım doğu batı yönlü, kırsal alanda vadileri takip ederek güney kuzey yönlü gelişim göstermiştir. Çayeli’nin, Rize Merkez ile bağlantı kurmasını sağlayan sahil yolu I. Dünya Savaşı’nda bölgeyi işgal eden Ruslar tarafından inşa ettirilmiştir.

Çalışma sahasında deniz ulaşımı gelişim göstermemiştir, 1950’li yıllarda yelkenli gemilerle daha sonrasında ise motorlu gemilerle Samsun ve Trabzon’dan gelen mallar Çayeli iskelesine ulaştırılabilmekteydi. Sahil yolunun 1963 yılında inşasından önce Merdivenli, Balıkçı, Hisarlı ve İkizdere köylerine motorlu deniz teknelerinin yanı sıra yük gemileri de gelerek yiyecek ve inşaat malzemesi getirmekteydiler. Ayrıca Pazar ilçesinde bulunan liman sayesinde yolcu taşımacılığı da yapılabilmekteydi. Deniz yolu üzerinden gerçekleştirilen faaliyetler 1963 yılında yeni sahil yolunun inşa edilmesi sonucu önemini kaybederek yerini karayolu ulaşımına bırakmıştır (Tandoğan, 1978: 137-138).

İlçenin içinden geçen, batıda il merkezi doğuda Pazar ilçesiyle bağlantısını sağlayan yolun yanı sıra Karadeniz Sahil Yolu Projesi sonucunda inşa edilen yol da ulaşım yükünü üstelenmiştir. Hem D010 yolu hem de ilçe merkezinden geçen eski anayolun kullanıma devam edilmektedir. Doğru batı yönlü uzanan bu yollar yerleşmenin gelişim yönü ve hızını da etkilemektedir.

Harita 6: Çayeli Ulaşım Haritası

Uluslararası E70 karayolunun (Karadeniz Sahil Yolu) bir kolu olan D010 yoluyla doğu yönlü hareket sonucu ulaşılan Sarp sınır kapısı Hopa'ya 15 km, Batum'a 20 km mesafede bulunmakta ve Türkiye'nin Kafkaslara açılan önemli bir kapısı olarak hizmet vermektedir (Bakırcı,2013: 173). Samsun'dan Sarp sınır kapısına dek uzanan Karadeniz Sahil Yolu projesiyle Karadeniz sahiline yapılan yol 1997 yılında ihale edilip 2007 yılında teslim edilmiştir. Bu projeyle çalışma sahasının Karadeniz ile bağlantı durumunda olan sahil kısmına İyidere-Çayeli arasında 33 km'lik, Çayeli-Ardeşen-Hopa arasında Çayeli geçişi de dahil olan 77 km'lik yollar inşa edilmiştir (www.kgm.gov.tr, 2019).

İlk çağlardan itibaren Karadeniz'in doğusundan Anadolu içlerine bağlantı kurulan yolların önemli noktalarından biri olan Trabzon Limanı, İpek yolunun Kafkasya'dan ayrılan kolunun Erzurum-Bayburt üzerinden bağlandığı noktadır (Bakırcı, 2014: 76-77). Günümüzde sahil yolu sayesinde kıyı kentleriyle ve dağ geçitleriyle de Anadolu ile bağlantı kurulan limanın ihracat açısından önemi büyüktür. Çayeli'nde üretilen malların dışa açılımı Sarp sınır kapısı vasıtasıyla olduğu gibi Trabzon Limanı sayesinde de olmaktadır. İnşa edilen yollar sonrasında şehirlerarası etkileşim artmış, ekonomi canlanmıştır. Aynı zamanda kırdan kente göç artmış, kıyı şeridinde artan yapılanmayla kentler arasındaki sınırlar birleşerek hat boyu yerleşim tipi ortaya çıkmıştır.

Çalışma sahasında şehir merkezinde yollar asfaltla döşenmiştir. Köylerde geçmişte patika yollar ve bu yolları kesen dereler üzerine kurulu taş ve ahşap köprülerle yapılabilen ulaşım faaliyeti günümüzde stabilize ve toprak yollarla yapılmaktadır. Köy yollarıyla yüksek rakımlı yayla yollarına ulaşılabilmekte ve bu yollarla Çamlıhemşin, Güneysu, İkizdere ilçelerine bağlantı sağlanabilmektedir. Bölgenin aşırı yağış alması, küresel ısınmanın getirdiği yağış değişimi gibi nedenlerle oluşan heyelanlar sonucu yıl içinde yollarda hasar meydana gelmekte ulaşım sıkıntısı yaşanmaktadır.

Fotoğraf 38: D010 Karayolu Çayeli- Pazar İstikameti

Fotoğraf 39: D010 Karayolu Çayeli- Rize İstikameti

Fotoğraf 40: Toprak Köy Yolu- Ormancık Köyü Mahmutoglu Mahallesi

Çalışma sahasındaki ulaşım yollarından bir diğeri de havayoludur. Trabzon havalimanı aracılığıyla ulaşılan ilçeye, yakın zamanda tamamlanacak olan havalimanı sayesinde daha kolay erişim sağlanabilecektir. 14.02.2017 yılında yapılan yer teslimi ile yapımına başlanan Rize-Artvin havalimanı projesi 2,050,000 m²'lik alana yaklaşık 85 milyon ton deniz dolgusuyla 3000×45 m pist, 240×120 m apron, 265×24 m taksi yolu olacak şekilde inşa edilecektir. Havalimanı Rize'ye 34, Hopa'ya 54, Artvin'e 125 km uzaklıkta olup Çayeli'nin doğusunda bulunan Yeşilköy ve Pazar arasına inşa edilecektir. Havalimanının İç ve dış hatlarda yıllık 3.000.000 yolcuya hizmet vermesi planlanmaktadır (www.uab.gov.tr, 2019: 360-361).

İlçeler arası ulaşım için 9 Mart Caddesi'nden geçen Rize ve Pazar yönlerine giden minibüs seferleri mevcuttur. Şehir içi ulaşım, sahilde bulunan minibüs durağından belde ve mahallelere 15-30 dakika arayla giden minibüslerle sağlanmaktadır. Şehir merkezinde bulunan taksi durakları mahalleler ve köylere ulaşım hizmeti vermektedir. Tüm köylere hafta içi her gün ve hafta sonu toplu ulaşım imkânı yoktur. Ulaşım, özellikle yaz aylarında günün belli saatlerinde hareket eden

minibüslerle yapılmaktadır. Minibüsler özellikle pazartesi, çarşamba ve cuma günleri hizmet vermektedir. Şehirler arası toplu taşıma hizmeti, şehrin kuzeyinde bulunan Karadeniz sahil yolunun yanında konumlu Çayeli Şehirler Arası Otobüs Terminali'nden sağlanmaktadır.

Fotoğraf 41: Çayeli Şehirler Arası Otobüs Terminali

Fotoğraf 42: Taksi Durağı- Şehir Merkezi

Yöre halkı modern ulaşım olanaklarının yanında kırsal arazide işlerini kolaylaştırması adına teleferiği andıran basit sistemler geliştirmişlerdir. Engebeli arazi nedeniyle her eve, tarlaya ve otağa yol götürülmesi mümkün olmadığından; toplanan çaylar, biçilen çimenler ve evlere gelen malzemeler teleferik sistemiyle ulaşımaya uygun yerlere taşınabilmektedir.

Fotoğraf 43: Toplanan Çayın Teleferikle Taşınma İşlemi

2.3.2 Nüfusun Ekonomik Kollara Dağılışı

Sanayi ve ticaret faaliyetleri bölümünde de üzerinde durulduğu gibi Çayeli’nde tarım sektörü çay ziraati üzerine kuruludur. Tarım bilgi sistemine kayıtlı çiftçiler büyük çoğunlukla çay ve son yıllarda gelişim gösteren kivi üretimi yapmaktadır. Sanayi faaliyetleri gıda sektörü ve madencilik üzerinde yoğunlaşmıştır. Çayın içilebilir duruma gelmesi için tarladan toplanıp bozulmaya uğramadan işlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle fabrikaya yakınlık göz önünde bulundurularak çalışma sahasında 5 devlet 12 özel sektör olmak üzere 17 çay işleme fabrikası bulunmaktadır. İşçilerin büyük çoğunluğu çay bitkisinin tarladan toplanıp fabrikada işlendiği dönemde (mayıs-eylül arası) çalışmaktadır. İmalat sektöründe istihdam en fazla gıda sektöründe, özellikle çay bitkisinin işlenmesi ve paketlenmesinde olmaktadır.

Çalışma sahasında sanayi alanında diğer bir istihdam alanı ise bakır madenidir. Madenli beldesinde bulunan bakır madeni yeraltı ve yerüstü işçi istihdamı ile bakır madeni çıkarımına devam etmektedir. Çayeli’nde bulunan işletmelerin %13’ü kadınlar %87’si erkekler tarafından işletilmektedir.

Nüfusun büyük çoğunluğu tarım ve sanayi sektörlerinde istihdam edilirken aynı zamanda hizmet sektöründe de istihdam oluşmaktadır. Çalışma sahasında bulunan Çayeli Adalet Sarayı, İshakoğlu Çayeli Devlet Hastanesi, ilkö, orta ve lise derecesindeki okullar, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Çayeli İlçe Emniyet Müdürlüğü, Çayeli Jandarma Komutanlığı, Çayeli Belediyesi ve Çayeli Kaymakamlığı ve özel sektör kuruluşları hizmet sektöründe istihdam sağlamakta ve hizmet vermektedir.

2.4. NÜFUS HAREKETLERİ

Birleşmiş Milletlere göre göç; kişinin yasal statüsüne, kalış süresinin uzunluğuna, hareketin istem dışı yapıldığına ya da sebebine bakılmaksızın uluslararası ya da bir devletin sınırları içinde bir yerden başka bir yere hareketi olarak tanımlamaktadır (www.un.org).

Doğum ve ölümler bir alanın nüfusunun şekillendiren unsurlardır. Bunun yanında bir veya birçok kez tekrarlanabilen göçler de alanın nüfusunun gelişim ve dağılışında doğum ve ölümler gibi çok etkilidir. İnsanlar yeryüzünde varoluşlarından itibaren bulundukları ortamdan daha elverişli yaşam koşullarının olduğu ortamlara göç etmişlerdir. Başlarda hayatta kalma, barınma ve beslenme ihtiyacından doğan göç hareketleri zamanla ekonomik kaygıların etkisiyle şekillenmiştir (Sertkaya Doğan, 2018a: 27-38).

Göçün itici ve çekici faktörleri insanların bir yerden başka bir yere gönüllü veya zorunlu hareket etmelerine sebep olmuştur. Savaşlar, çatışmalar, ihtilaller, işsizlik, yoksulluk, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi sebepler itici faktör olurken; yüksek yaşam kalitesi, iyi ekonomik koşullar, kültür, güvenlik ortamı, insan hak ve özgürlüklerinin bulunduğu ortam gibi faktörler de çekici faktörler arasındadır. Dünya’da büyük göç hareketleri 21. Yüzyılda meydana gelmiş özellikle II. Dünya Savaşı sonrası değişen dengelerle göç hareketleri artmıştır. Her göç hikayesi farklı

olmakla beraber temelinde bir problem bulunmakta, göç de bu problemin çözümüne yönelik bir adım olarak ortaya çıkmaktadır (Deniz, 2009: 1-5).

2.4.1 İç Göçler:

İç göçlerle ilgili bilgiler 1950 sayımı sonrasında verilmeye başlanmıştır. İç göçler nüfusun doğum yerine göre hesaplanmış, sayım günü doğduğu şehirde bulunmayan kişi göç etmiş sayılmıştır. Sonrasında Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1985 yılı yayınıyla 1975-1980 arası göçler ikametgâha göre yayınlanmış böylelikle iller arası göçler daha iyi değerlendirilebilmiştir (Tandoğan, 1989:3).

Ülke genelinde 1960 sonrasında büyük şehirlere yönelen nüfusla beraber şehir nüfusu artmış, şehir merkezi yakınında bulunana köyler mahalle statüsüne geçmiştir. 2000 yılı sonrasında artış gösteren şehirleşme eğilimi ülke geneline yayılım göstermeye başlamıştır. Şehirsel nüfus Karadeniz Bölgesi'nde kıyı şeridi boyunca gelişim göstermiştir. Şehir nüfusunun toplanım alanları daha çok kasaba ve orta büyüklükteki şehirlerdir (Yüceşahin, Bayar ve Özgür, 2004: 38). Şehirleşmeye Batı'daki gibi direkt olarak endüstrileşme değil aynı zamanda şehirlerin çekim gücünün yanında köylerin itimi de etkili olmuştur (Kongar, 2011: 333).

Yerleşme tarihi bölümünde de belirtildiği gibi çalışma sahası sedanter hayatın izleri görülmesinden itibaren birçok kez yönetim değiştirmiş, yeni yönetimler iskân politikalarıyla sahanın nüfusunun gelişip şekillenmesinde etkili olmuştur. 1950 sonrası gelişen şehirleşme hareketiyle beraber iç göçler başlamış, çalışma sahasında öncesinde kırdan şehre sonrasında da farklı şehirlere göç hareketi başlamıştır.

Çalışma sahasında kırdan kente göçe etki eden en önemli sebep yaşam koşullarının güçlüğüdür. Tarım ve hayvancılık bölümlerinde de bahsedildiği üzere, çalışma sahasında topoğrafya koşulları nedeniyle tarımda traktör ve benzeri tarım aletlerini kullanabilmek mümkün değildir. Böylelikle kırsal alanda tarım ve hayvancılık faaliyetleri büyük oranda insan gücüne dayalı sürdürülmektedir. Sarp arazide iklimsel koşullar nedeniyle de kısıtlı üretim yapabilen kırsal nüfusta nüfus artışına bağlı olarak geniş aile formu zamanla çekirdek aileye dönüşmüştür. Oluşan çekirdek ailelerde mülkiyet ihtiyacı doğmuş ve tarım araziler bölünmüştür. Geçim sıkıntısı yaşayan kırsal nüfus kırdan kente göçü çare olarak görmüştür. Çalışma

sahasında tarımın büyük oranda çaya bağlı olması da göçü teşvik etmiştir. Çay bitkisinin mayıs ve eylül ayları arasında toplanması, yılın geri kalanında sürekli sulama ve bakım ihtiyacının olmaması üreticiyi dışa yönlendirmiştir. Çay toplanma mevsiminde kırsala giden üretici, çayın toplanıp işlenmek için fabrikalara gönderilmesiyle tekrar şehirlere dönüş yapmaktadır. Aynı zamanda, geçmişte yaşanan kız çocuklarını okutmama problemi zamanla çözülmüş, artan genç nüfusun özellikle lise ve sonrası eğitim ihtiyacı nedeniyle kırdan kente göçler hareketlenmiştir. Can ve mal kayıplarına sebep olan sel ve heyelanlar da çalışma sahasında şehirlere göçü hızlandıran bir diğer unsurdur.

Sosyoekonomik sebeplerle göç eden kır nüfus önceleri deniz ve karayolu kullanarak göç etmiş, daha sonra göç hareketine havayolunun da dahil olmasıyla daha uzun mesafelere gitme olanağı elde etmiştir.

Tablo 47: Çayeli Göç Verileri (2012-2017)

Yıl	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net göç Hızı (%)
2012	42.206	1.925	2.030	-105	-2,48
2017	42.356	2.460	2.256	204	4,83

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Çalışma sahasında, 2012 ve 2017 yılları arasında geçen beş yıllık periyotta net göç hızı -105'ten 204'e yükselmiştir. Çayeli göç veren bir ilçe konumundayken göç alan ilçe konumuna gelmiştir. Göç alma nedenlerinin başında emeklilik dönemini memleketinde geçirmek isteyen 65 yaş üstü nüfusun geri göçü gösterilebilir. Aynı zamanda çalışma sahasında bulunan Çayeli Jandarma Komutanlığı, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim fakültesi ve İzzet Akçal Yatılı Bölge Okulunun varlığı da ilçeye yönelik göçün şekillenmesinde rol oynamaktadır.

İl içinde kırdan kente ya da ilçeler arası göçler daha çok gelişmiş ve dışarıdan da göç alan illerde fazla, dışa göç veren illerde ise azdır. İl içine meydana gelen göçler çoğunlukla il merkezine olmakta, kimi yerlerde meydana gelen il içi göç sonrasında il dışı göçe bir adım olmaktadır. 1985- 1990 arası dönemde Rize'de il içi göçler canlanmıştır (Özgür, 1999: 162-167). Bunun yansıya, 1980 sonrasında Rize'den farklı

illere olan göçler artmış bu göçler en fazla İstanbul'a olmuş ayrıca sırasıyla Samsun, Ankara, İzmir, Trabzon, Artvin, Ordu, Bursa, Kocaeli, Sakarya, Erzurum, Zonguldak ve Giresun'a da göçler olmuştur (Tandoğan, 1989: 67).

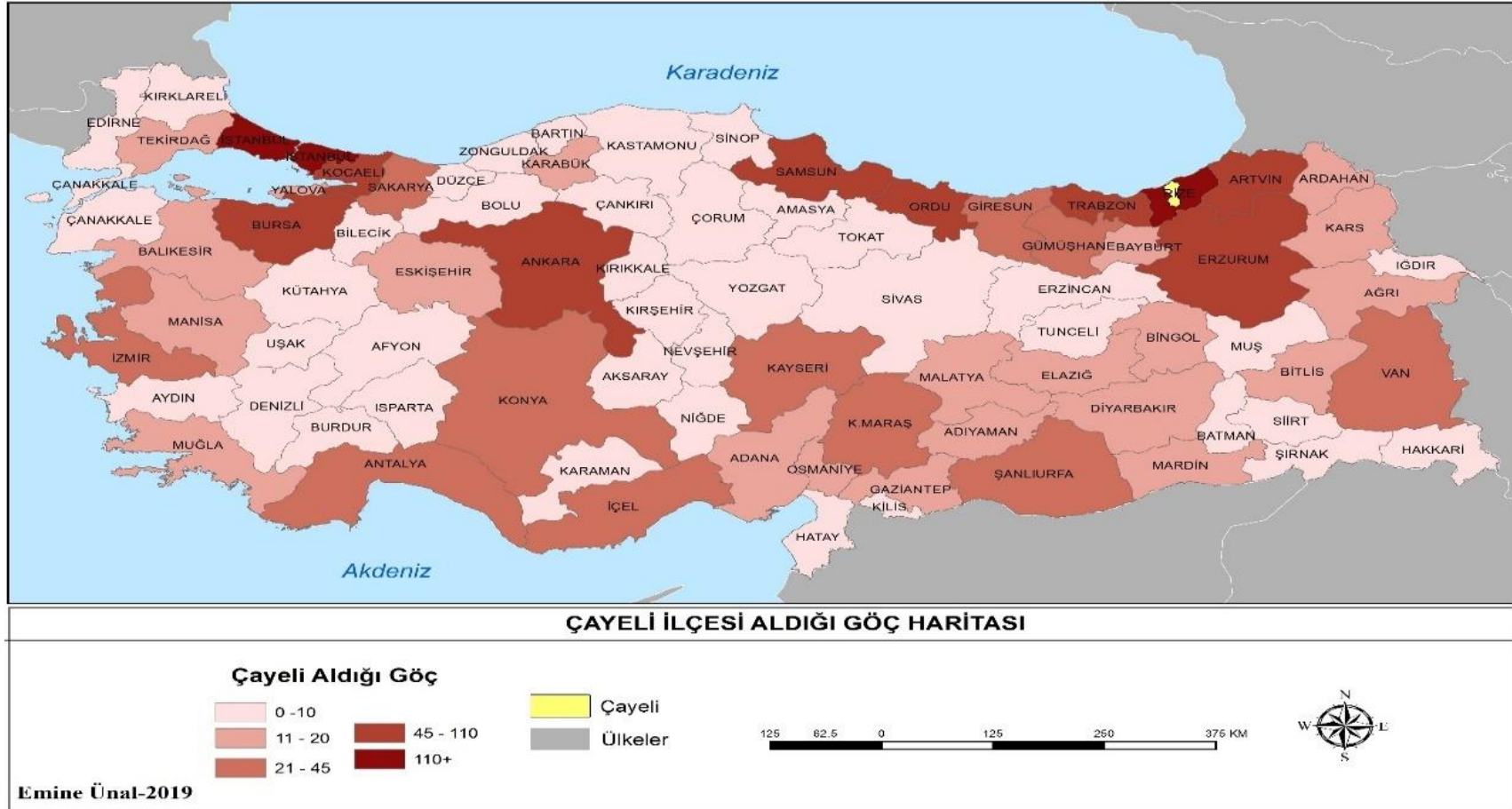
Tablo 48: Çayeli İç Göç Verileri (2017)

2017			
Alınan Göç		Verilen Göç	
İl	Miktar	İl	Miktar
İstanbul	775	İstanbul	807
Rize	436	Rize	360
Trabzon	118	Trabzon	113
Erzurum	82	Samsun	81
Kocaeli	62	Ankara	72
Ankara	53	Kocaeli	72
Bursa	49	Erzurum	65
Artvin	48	Ordu	44
Samsun	48	Bursa	42
Ordu	47	Giresun	35
Van	44	Kayseri	29
Şanlıurfa	32	Sakarya	28
Mersin	29	Artvin	27
Giresun	25	Adana	24
Gümüşhane	25	Antalya	22

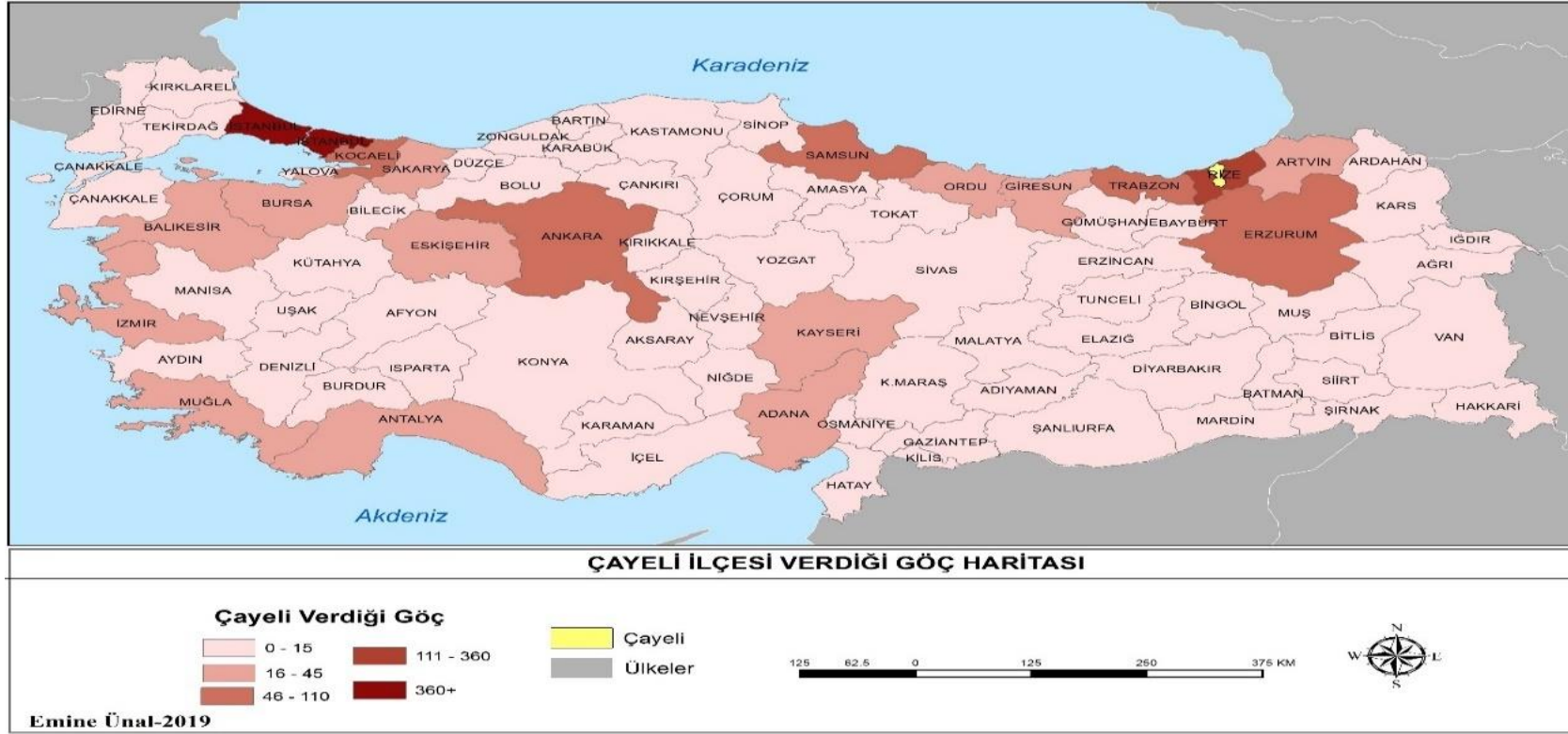
Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Çayeli'nden iç göç hareketleri şehir merkezinin yanı sıra Rize Merkez'e, istihdam olanakları gelişmiş, ulaşımı çevre illere göre daha kolay olan Karadeniz Bölgesi sahil illerine ve kurulduğu günden itibaren bir çekim merkezi olan, çalışma sahasının en fazla göç verdiği il olma özelliğini geçmişten beri koruyan İstanbul'a olmaktadır. TÜİK 2017 verilerine göre hazırlanan tabloda çalışma sahasını alan ve verilen göçte en fazla etkileyen 15 il göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma sahasının 2017 yılında aldığı göç miktarı 2460'Tır. Buna göre alınan göçte en fazla paya %31,5 ile İstanbul sahiptir. İstanbul'u %17,7 payla Rize, %7,6 payla Trabzon takip etmektedir. 2017'de verdiği göç miktarı 2256'dır. Buna göre verilen göçte ilk üç sıradaki iller %35,7 payla İstanbul, %15,9 payla Rize ve %5 payla Trabzon'dur.

Harita 7: Çayeli Aldığı Göç Haritası (2017)

Harita 8 : Çayeli Verdiği Göç Haritası (2017)

2.4.2 Dış Göçler

Türkiye’den Avrupa’ya yönelik göçler 1950’li yıllarda başlamıştır. 1961 yılında Federal Almanya Devleti ve Türkiye arasında işçi göndermeye yönelik anlaşma imzalanmış bir yıl süreyle çalışan işçilerin geri dönüşü istenmiştir. Anlaşmanın bu kuralı işçiler tarafından uygulanmamış, işçiler Almanya’da kalmaya devam etmişlerdir. Zamanla diğer Avrupa ülkeleriyle de benzer anlaşmalar imzalanarak Avrupa’ya göçün artışına zemin hazırlanmıştır. Önceleri işçi olarak çalışan göçmen nüfusun bir kısmı daha sonra işveren konumuna gelerek Türkiye’de bulunan hemşerilerinin de Avrupa ülkelerine göçlerini teşvik etmiştir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 263-267). Göçmen ilişkileri ağı olarak isimlendirilen bu teşvik; geldikleri ülkeyle yeni gidilen ülkelerde, yeni ve eski göçmenler ayrıca göçmen olmayan kişiler arasındaki soydaşlık, ortak köken ve dostluk bağlarıyla oluşan bağlantı olarak tanımlanmaktadır. Zaman içinde bu ilişki ağı gelişerek göçmen gönderen ülkenin diğer katmanlarına da yayılmakta, insanların birbirine yardım ve dayanışmaları uluslararası göçü teşvik etmektedir (Abadan Unat,2006: 34).

Tablo 49: Çayeli Dış Göç Verileri (2016-2017)

Dış Göç						
Yıl	Yurt Dışından Gelen Göç			Yurt Dışına Giden Göç		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2016	32	13	19	23	15	8
2017	46	23	23	28	18	10

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

1917 Rus Devrimi öncesinde Rusya’ya işçi olarak giden çalışma sahası nüfusu Avrupa’ya göçlerin başlamasıyla rotasını özellikle Almanya, Avusturya, İsviçre ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerine çevirmiştir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri ve Suudi Arabistan gibi işgücü ihtiyacı olan ülkelere de işçi göçleri yaşanmıştır. Geçmişte işçi göçü olarak meydana gelen dış göçler; son yıllarda, eğitilmiş gençlerin daha iyi iş olanakları için yurtdışına yaptıkları beyin göçüne dönüşmüştür.

Yurtdışından gelen göçte 2016’da kadınlar daha fazlayken, 2017’de eşit sayıda kişi yurtdışından Çayeli’ne göçmüştür. Yurtdışına giden kişi sayısında kadın nüfusa oranla erkek nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir. Yurtdışından gelen göç, yurtdışına giden göçten her iki yılda daha fazladır. 2017 verilerinde yurtdışından gelenlerin %50si erkek %50si kadındır. Yurtdışına gidenlerin %64,3’ü erkek, %35.7si kadındır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 Nüfus Projeksiyonları Türkiye İl ve İlçe Karşılaştırması

“Nüfusun niceliği ve niteliği, ülkelerin sosyal ve ekonomik bağlamda tüm planlama çalışmalarında önemli dinamiklerdendir. Bu nedenle nüfusun mevcut durumunun yanı sıra, gelecekte nasıl bir şekilde gelişeceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Her ülke planlama çalışmaları için ihtiyaç duyduğu projeksiyon çalışmalarını yaparak geleceğe yönelik öngörülerde bulunur” (Sertkaya Doğan, 2018b: 28). Aşırı nüfus problem oluşturmakla beraber nüfusun azalması ya da artışının azalış göstermesi ülkelerin varlığını ve geleceğini tehdit etmektedir (Doğan, 2011b: 295).

Nüfus artışı ve politikalarına yönelik çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Kimi görüşlere göre genç ve fazla nüfus güç ifade etmekten ziyade nüfusun nitelik ve nicelik olarak bir değer taşıması ve dengeli olması gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan bakılacak olursa dünya ve Türkiye için nüfusun niceliğinin yanında niteliği de önem arz etmektedir. Bu nedenle, nüfusun optimum seviyeye ulaşması, yani bir ülke ya da bölgenin tüm doğal ve insan kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak sahip olabileceği nüfus miktarına ulaşması gerekmektedir. Optimum nüfusa ulaşmada; bölgenin alanının büyüklüğü, doğal kaynak bolluğu, konumu, ulaşımı, ticaret ve sanayi bölgeleri, iklimi, su kaynakları, toprak ve tarımsal özellikleri bakımından durumu çok önemlidir (Sertkaya Doğan, 2015b: 1910).

Tablo 50: Senaryolara göre Türkiye Nüfusu (2023-2040-2060-2080)

Yıl	Ana Senaryo	Yüksek Senaryo	Düşük Senaryo
2023	86 907 367	87 662 775	86 154 191
2040	100 331 233	103 570 667	97 125 652
2060	107 095 998	115 074 851	99 437 361
2080	107 100 904	121 099 912	94 153 500

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları (2018-2080)

Birleşmiş milletler projeksiyonlarına göre Türkiye nüfusunun 2023'te 85,404,000, 2040'da 92,981,000, 2060'da 96,221,000 2080'de 92,501,000 olması öngörülmektedir (www.un.org). Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıkladığı nüfus projeksiyonlarının ana senaryosu bile Birleşmiş Milletler 'in tahminlerinin ötesindedir. TÜİK senaryoları içinde Birleşmiş Milletler tahminine en yakın senaryo düşük

senaryodur. Ana senaryoya göre 2023 yılında 85 milyon üzerine çıkması beklenen nüfusun 2040 sonrasında 100 milyonu aşması beklenmektedir.

Tablo 51: Nüfus Projeksiyonlarına Göre Türkiye Bağımlılık Oranları (2018-2023-2040-2060-2080)

Yıllar	0-14	15-64	65+	Toplam Bağımlılık Oranı	Genç Bağımlılık Oranı (0-14)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+)
2018	23,5	67,8	8,7	47,5	34,6	12,9
2023	22,6	67,2	10,2	48,7	33,5	15,2
2040	19,3	64,4	16,3	55,2	29,9	25,3
2060	16,9	60,4	22,6	65,4	28	37,4
2080	15,7	58,7	25,6	70,3	26,7	43,6

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları (2018-2080)

Ana senaryoya göre Türkiye nüfusu yaş grupları dağılımı incelendiğinde 0-14 ve 15-64 yaş grubunun azalma gösterip, 65+ yaş grubunun artış göstereceği görülmektedir. Her yüz kişinin bakmakla yükümlü olduğu çalışmayan nüfusu temsil eden bağımlılık oranının 2018 yılı sonrası artarak 2080’de toplamda 70,3’e ulaşması beklenmektedir. Bağımlılık oranının yüksekliği istenen bir sonuç değildir. Doğum oranlarının azalışına bağlı olarak azalan genç nüfus ve yeri doldurulamayan faal nüfusun azalması, yaşlı nüfusun artış göstermesi yaşlı bağımlılık oranının artmasına sebep olacaktır.

Tablo 52: Nüfus Projeksiyonlarına Göre Türkiye’de Medyan Yaş (2023-2040-2060-2080)

Medyan Yaş Türkiye			
Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
2023	33,5	32,8	34,3
2040	38,5	37,5	39,5
2060	42,3	41,1	43,5
2080	45	43,8	46,3

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları (2018-2080)

Medyan yaş nüfusun gelecekteki yapısı hakkında tahminlere yardımcı olmaktadır. 2023, 2040, 2060 ve 2080 yıllarında medyan yaş artış göstererek 45’e ulaşması beklenmektedir. Kadın medyan yaşının erkek medyan yaşına göre daha yüksek olması, doğuşta beklenen yaşam süresinin kadınlarda daha fazla olmasının

sonucudur. Artışlar tahmin edilen düzeyde ilerlerse Türkiye nüfusu yaşlanmaya devam edecek, yaşlı nüfus oranı genç nüfusun önüne geçecektir.

Nüfus artışını hesaplamalarında kullanılan aritmetik artış yöntemiyle nüfusun gelecekte belirli bir tarihte ne kadar olacağı hesaplanabilmektedir.

N_i = İlk nüfus sayımı, N_s = Son nüfus sayımı, N_g = Gelecek (tahmin edilecek yıldaki nüfus), t_i = İlk dönem, t_g = Gelecek zaman, t_s = Son dönem, k_a = Aritmetik artış hızı verileri kullanılarak nüfus artışı hesaplanmaktadır. Buna göre; $k_a = (N_s - N_i) / (t_s - t_i)$ formülüyle aritmetik artış hızı elde edilip gelecekteki nüfus $N_g = N_s + k_a \cdot (t_g - t_s)$ formülüyle hesaplanmaktadır.

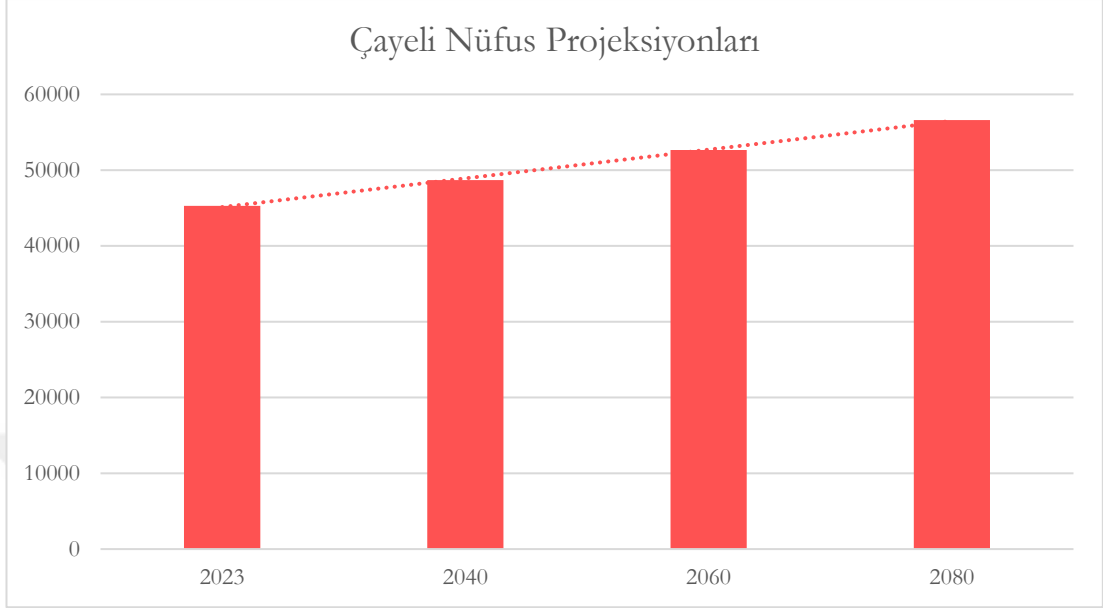
Tablo 53: Rize ve Çayeli Nüfus Projeksiyonları (2023-2040-2060-2080)

	2023	2040	2060	2080
Rize	363,313	413,310	472,130	530,950
Çayeli	45,299	48,682	52,662	56,612

Kaynak: TÜİK 2007 ve 2018 nüfus verileri kullanılarak aritmetik artış yöntemiyle hesaplanmıştır.

2007 nüfusu 316,252, 2018 nüfusu 348,608 olan Rize'nin ve 2007 nüfusu 42,109, 2018 nüfusu 44,304 olan Çayeli'nin gelecekteki nüfus tahminleri aritmetik artış yöntemine göre 2007 ve 2018 nüfusları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama göre; Rize nüfusu, 2023'te 2018 nüfusunun %4,2'ü, 2040'ta %18,5'i, 2060'ta %35,4'ü ve 2080'de %52,3'ü kadar artış gösterecektir. Çayeli nüfusu 2018 nüfusuna göre 2023'te %2,2, 2040'ta %9,8, 2060'ta %18,8, 2080'de %27,8 artacaktır.

Grafik 13: Çayeli Nüfus projeksiyonları (2023-2040-2060-2080)

3.2 Nüfusun Değişimine Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sorunlar

Demografik dönüşüm doğum ve ölüm hızlarının fazla olduğu durumdan doğumların kontrol edildiği ölüm hızının da düştüğü yeni bir duruma geçiş olarak tanımlanabilmektedir. 20. Yüzyıl öncesinde dünya nüfusunda 65 yaş üstü nüfusun oranı az, nüfus artış hızı yavaştı. Ortalama yaşam beklentisinin artışı doğurganlık ve ölümlülük hızlarındaki düşüş, dönüşüm sürecinde farklı bir aşamaya geçilmesine sebep olmuştur. Türkiye doğurganlık geçişine giren ülkeler içinde öncüler olarak adlandırılan, Sanayi Devrimi'yle şehirleşme oranı artış gösteren Batı Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi öncü ülkelerden sonra yakın takipçiler olarak adlandırılan grupta yer almaktadır (Yüceşahin, 2011: 11-17).

Nüfus özellikleri bölümünde de değinildiği gibi, Türkiye'de kaba doğum hızı azalmaktadır. Çalışma sahasında kaba doğum hızı Türkiye ve Rize verileri gerisindedir. Bunun yanında, kaba ölüm hızı Türkiye ve Rize verilerinin üzerindedir. Doğum ve ölüm sayılarına göre değişen doğal nüfus artışı, çalışma sahasında son yıllarda azalma eğilimine girmiştir. Bu durum nüfusta genç nüfus oranının azalmasına buna bağlı olarak yaşlı nüfus oranının artmasına sebep olmuştur. 2018 verilerine göre çalışma sahasında medyan yaş 38.6'dır. Medyan yaş geçmiş yıllara göre artış göstermiştir, medyan yaşın artış göstermesinde azalan genç nüfusun yanında artış

gösteren yaşlı nüfus etkili olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içinde artış göstermeye başlaması demografik önlemler alınması gerekliliğini doğurmuştur.

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı %7-10 olması toplumun yaşlı nüfusa sahip olduğunun bir göstergesidir. %10 üzerinde olması durumu ise toplumun çok yaşlı nüfusa sahip olduğunun göstergesidir (DPT, X. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yaşlanma, 2013: 59). Çalışma sahasında toplam nüfusun %14'ünü yaşlı nüfus oluşturmakta, bu durum toplumun çok yaşlı nüfus kategorisinde olduğunu göstermektedir.

65 yaş üstü nüfusun artışı pasif sigortalı sayısını arttırarak sosyal güvenlik sistemlerinde gelirlerin azalmasına giderlerin artışına sebep olmaktadır (Güner, 2016: 51). Nüfusun yaşlanması sigorta giderlerinde artış yanında sağlık giderlerinde de artışa sebep olmakta aynı zamanda işgücünün yaşlanmasına sebep olmaktadır. Teknolojinin hızla geliştirdiği dünyada işgücünün yaşlanması beraberinde yeni sorunlar getirmektedir (Gündoğan, 2001: 96). Geçmişte uygulanan erken emeklilik sistemi nedeniyle özellikle 1999 senesi öncesinde bireyler erken emekli olmuşlardır. Bu durum hem erkeklerde hem de kadınlarda işgücüne katılımı azaltmakta istihdam oranını düşürmektedir. Emekli olan kişilerin yeniden işe girme yüzdesi ülkemizde düşüktür. Ekonomik ihtiyacı olsa bile genellikle geniş aile yapısı nedeniyle ailesi tarafından desteklenen emekliler tekrardan işgücüne katılma ihtiyacı duymamaktadır. Yaşlı işgücünden yararlanabilme, nitelikli işgücüyle sağlanabilmektedir. Türkiye’de mevcut emeklilerin eğitim seviyesi bu duruma çok uygun değildir (Günaydın, 2018: 9-11).

Dört aktif sigortalının bir pasif sigortalının maaşını ödediği sistem dünyada ideal sistem olarak kabul edilmektedir (Eryurt; Beşe Canpolat ve Koç, 2013: 143). Doğum oranlarındaki düşüşe bağlı olarak azalan genç nüfus gelecekte faal nüfus konumuna geçecek ve bugünün faal nüfusu yaşlı nüfusu oluşturacaktır. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan aktif nüfusun yaşlanmasıyla aktif sigortalıların maaşını karşıladığı pasif sigortalı sayısı artış gösterecektir.

Yaşlı bağımlı oranının artması; sağlık, sosyal güvenlik, aile, üretim tüketim, gelir dağılımı gibi alanlara yönelik politikalar geliştirilmesini gerektirmektedir. Yaşlanmaya bağlı olarak işgücü piyasasında düşüş yaşanmakta, sağlık harcamaları artmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi harcamaları emekli harcamaları üzerine

yoğunlaşmaktadır. Nüfusun yaşlanması aynı zamanda piyasa durgunluğa da sebep olmaktadır. Zamanla finansal piyasadan çekilen yaşlı nüfus nedeniyle bölgeye yatırımlar azalmaktadır.

Nüfusun yaşlanması ve yerine genç nüfusun gelmemesi demografik yatırımların yaşlılar üzerinde yoğunlaşmasının yanında nüfusu artırıcı ve genç nüfusun dışı göçünü önlemeye yönelik tedbirler alınmasını gerektirmektedir.

SONUÇ

“Çayeli’nde Nüfusun Gelişimi ve Mekânsal Dağılımı” isimli çalışmayla, Çayeli nüfusunun özellikleri, nüfus gelişimine etki eden fiziki ve beşerî unsurlar, nüfusta meydana gelen değişim, değişime etki eden faktörler incelenerek ele alınmıştır. Nüfus projeksiyonları yardımıyla nüfusta gelecekte oluşacak değişim tespit edilmiş, değişime yönelik tahminlerde bulunulmuştur.

Doğu Karadeniz kıyı şeridinde Rize’nin doğusunda bulunan Çayeli, Rize’nin Merkez’den sonra en fazla nüfusa sahip ilçesidir. Topoğrafya ve İklim koşullarının güçlüğüne rağmen ilk çağlardan itibaren yerleşme izlerine rastlanmaktadır. İlçe merkezi Karadeniz sahili ve sahil ardında yükselen dağ sıraları arasında kalan alüvyal araziyle sınırlıdır. Şehir alanı Karadeniz sahilini takip ederek doğu batı yönlü, kırsal alan vadi yönlerini takip ederek kuzey güney yönlü gelişim göstermiştir.

Paleozoik’te oluşan Doğu Karadeniz dağlık sisteminde yer alan Çayeli’nde Kretase ve Neojen’e ait yapılara rastlanmaktadır. Güneyde 3000 metreyi geçen dağ sıralarında volkanik unsurlar görülmektedir. Deniz içinde KD-GB yönlü fay tespit edilmiştir. Çalışma sahasında granit, granodiyorit, kuvarslı diyorit, gabro, dolorit, kırmızı renkli kireç taşı, kumtaşı, marn, andezit, dasit lav, bazalt ve piroklastlara rastlanmaktadır. Dağ sıralarında 4. Zaman buzul devrine ait buzul kütleleri görülmektedir.

Çalışma sahasında Karadeniz iklim koşulları hakimdir. Yükseltinin arttığı dağlık alanda Doğu Karadeniz dağ iklimi görülmektedir. Ortalama sıcaklık 14.45 °C’dir. Deniz suyu sıcaklığı plaj turizmine olanak sağlayacak derece yüksek değildir (16.9 °C). Kurak geçen ay bulunmamakta, yağışlar en fazla sonbaharda en az ilkbaharda düşmektedir. Yıllık yağış miktarı 2127.12 mm’dir. Yağışlar genellikle yağmur şeklinde düşmekte, dağlık alanda yükseltiye bağlı olarak yazın yağmur kışın kar şeklinde görülmektedir. Rüzgârlar Vadilerin konumuna göre kuzey güney yönlü esmektedir. Kuzeyden esen rüzgarlar denizel etkiyle havayı ıltmakta güneyden esen rüzgarlar dağlık etkiyle havayı soğutmaktadır. Ayrıca güneydeki dağ sıralarını aşarak havayı ılımanlaştıran fön rüzgarları görülmekte, bu durum çalışma sahasında subtropikal iklim oluşmasına, turuncgiller yetişmesine olanak sağlamaktadır.

Rize, Avrupa Sibirya fitocoğrafya alanının Kolşik zonunda yer almaktadır. 2500 bitki türü ve 300 endemik tür görülen Rize’de bulunan Çayeli’nde Yükselti değişimiyle farklılaşan sıcaklık ve yağış değişimlerine bağlı olarak; geniş yapraklı, karışık ormanın yanında alpin çayırlarına da rastlanmaktadır. Ladin, kayın, kestane, ıhlamur, kızılâğaç, gürgen, porsuk, üvez, sapsız meşe, Trabzon hurması, karayemiş, ormangülü (Komar), yaban mersini, dağ çileği, böğürtlen gibi türlerin yanında birçok bitki türü de yetişmektedir.

Çalışma sahası topraklarında yükseltinin az olduğu kıyı şeridi ve çevresinde lateritleşme, yükseltinin artması ve sıcaklığın düşmesine bağlı olarak yüksek kesimlerde podzollaşma görülmektedir. Toprakların büyük bölümü 4.5-5.5 PH değerine sahiptir.

Çayeli, yağış fazlalığı ve yüksek dağ sıralarında bulunan buzulların ilkbaharda erimesiyle beslenen birçok akarsuya sahiptir. Bu akarsuların bazıları; Büyükdere, Senoz, Çataklıhoca, Aşıklar, Sabuncular, Altıntaş, Büyükçay, Çukur, Pehlivanlı, Gümüştas, Derecik, Karaağaç, Beyazsu, Balat, Şahinler, Yamaç, Ortadere, Büyükköy dereleridir.

Çalışma sahasında yontma taş devrinden itibaren insan izine rastlanmaktadır. 473 km²’lik alanda iki belde ve 54 köye sahip ilçe lokasyonu nedeniyle birçok farklı millete ev sahipliği yapmıştır. Orta Asya ve Kuzey’den gelen toplulukların Anadolu’ya geçiş yolu üzerinde olması ve Karadeniz sahilinde yer alması ilk çağlarda Çayeli’nde Kimmer, İskit yerleşmelerinin yanında Helen kolonilasyonunun da görülmesine sebep olmuştur. Med, Pers, Pont, Pontus ve Part hakimiyetlerine giren şehir Roma İmparatorluğu’nun bölünmesiyle Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırlarına dahil olmuştur. Kavimler göçü sırasında Türk kavimlerinden çalışma sahasına göçler olmuştur. 1204 yılında İstanbul Latinler tarafından işgal edilince Trabzon Rum Devleti kurulmuş ve Çayeli bu devletin içinde yer almıştır. Moğol ve Kuman göçleri de alan çalışma sahası 1461’de Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u fethiyle Osmanlı İmparatorluğu’na bağlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde iskân politikalarıyla, Karamanoğulları, Dulkadiroğulları Beylikleri, Akkoyunlu Devleti nüfuslarından bölgeye iskanlar olmuştur. Balkanlardan Arnavut ve Boşnak aileler getirilmiştir. I.Dünya savaşında Rus işgaline uğrayan

Çayeli, imzalanan Erzincan Mütarekesiyle 9 Mart 1918'de Rus işgalinden kurtulmuştur.

Çalışma sahasının 1944 yılında ilçe oluşu dikkate alınarak 1944 sonrası ağırlıklı olmak üzere daha öncesine ait nüfus verileri de incelenerek ele alınmıştır. 1944 yılında Çaybaşı ismiyle ilçe olan çalışma sahasının ismi aynı yıl Çayeli olarak değiştirilmiştir. Çalışma sahasının kırsal nüfus değişimi, geçirdiği yönetsel değişikliklere bağlı olarak artan ve azalan köy sayısı göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

2018 nüfus verilerine göre Çayeli nüfusu, Türkiye nüfusunun %0.05'i Rize nüfusunun %12,7 sini oluşturmaktadır. 1935-2018 yılları arasında nüfus %140 artmıştır. Nüfusun %50.2'si erkek %49,7 si kadındır. 1950'lerde başlayan göç hareketinden etkilenen çalışma sahasında nüfus 1950-1955 yılları arasında %8,6 düşmüştür. 1960 sonrası yükselişe geçmiş ikinci düşüşü 1990 yılında yaşamıştır. 2018 yılında nüfus 2010 sayımına göre %7,4 artmıştır.

Kır nüfusunda 2018 yılı harici tüm yıllarda kadın nüfus erkek nüfustan fazladır. 2018 yılında kır nüfusun %51'i erkek %49'unu kadınlar oluşturmaktadır. Şehir nüfusunda kadın oranı 1980,1985 ve 2000 yılları dışında yüksektir. 2018 yılında şehir nüfusunda nüfusun %51,8'i kadın, %48,2'sini erkek nüfus oluşturmaktadır.

Nüfus yoğunluğu; en az 1945'te en fazla 1975 yılında görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun en az olduğu 1945'ten 2018 yılına yoğunluk %29 artış göstermiştir. 2018'de Çayeli nüfus yoğunluğu Rize nüfus yoğunluğundan %4,5 fazla, Türkiye nüfus yoğunluğundan %13 azdır.

Tarımsal Nüfus yoğunluğu; 2007-2018 yılları arasında %375 artış göstermiştir. İki konut kullanan vatandaşların ikametgahının köylerde bulunması ve yaşlı nüfusun emeklilik sonrası köylere dönüş yapması kırsal nüfusun artışına sebep olarak tarımsal nüfus yoğunluğunu arttırmıştır.

Fizyolojik nüfus yoğunluğu; toplam nüfusun tarımsal alana bölünmesiyle bulunmaktadır ve nüfusun kır ve kent dağılımı hakkında yorum yapılmasını kolaylaştırır. Buna göre 2018 yılında nüfusun %51,8'i kırsal nüfus

oluşturmaktadır.2010 yılı sonrasında fizyolojik nüfus yoğunluğunda ciddi bir değişim olmamıştır.

Çayeli'nin kaba doğum hızı azalma eğilimindedir. 2017 yılında %10,3 olan KDH aynı yıl Rize'nin %16,3, Türkiye'nin %36 gerisinde kalmıştır.

Kaba ölüm hızı artış göstermektedir. 2017 yılında %8,1 olan KÖH aynı yıl Rize'den %34,5, Türkiye'den %9,4 daha fazladır. Nüfusun yaşlanma eğiliminde olması, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının artışı KÖH oranını etkilemiştir.

Çalışma sahasında doğal nüfus artış hızı 2007-2017 yılları arasında 2009,2010,2011 yılları haricinde azalma göstermiştir. Bu sonucun oluşmasında azalan doğum oranlarının yanında ölüm oranlarının artışı da eklidir.

Nüfusun yaş gruplarına dağılımı incelendiğinde, nüfusun %14'ü yaşlı bağımlı, %17'si genç bağımlı ve %69'u faal nüfustan oluştuğu sonucuna varılmıştır. Toplam nüfus içinde en fazla %8'lik payla 20-24 yaş grubu sahiptir. Genç nüfusta en fazla %34'lük payla 10-14 yaş, faal nüfusta %12'lik payla 20-24 yaş, yaşlı nüfusta %32'lik payla 65-69 yaş grubu en fazla orana sahiptir. Doğuşta beklenen yaş ortalaması Türkiye ve Rize'de 78'dir. Çalışma sahasında nüfusun %6'sı doğuşta beklenen yaşı üzerinde.

2007-2018 yılları arasında genç nüfus (0-14 yaş) azalmış, 15-64 ve 65+ yaş grubu artış göstermiştir. Genç bağımlılık oranı Türkiye ve Rize'nin gerisindedir. Buna karşılık yaşlı bağımlılık oranı Türkiye ve Rize'nin ilerisindedir. Toplam bağımlılık oranı 2007'de 50,7 iken 2018'de 45,1 olmuştur. Bu durum faal nüfusta her 100 kişi başına 45 bağımlı kişi düştüğünü göstermektedir.

Genç nüfus azalma, yaşlı nüfus artış göstermekte bu durum medyan yaşı da etkilemektedir. Nüfusun yaş durumunu belirten medyan yaş 2007'de 31,7'den 2018'de 38,6'ya yükselmiştir.

1980 sonrası azalma görülen kır nüfusu 2018 yılında artış göstermiştir. 2018'de kırsal nüfusta en fazla nüfuslu köy kırsal nüfusun %3,7'sini oluşturan Derecik köyüdür. En az nüfuslu köy kırsal nüfusun %0,15'ini oluşturan ve çalışma sahasının en yüksek rakımlı yerleşim yeri olan İncesu köyüdür. Çalışma sahasında Büyükköy ve Madenli isimli iki belde bulunmaktadır. Nüfusları 5000 kişinin altında olması nedeniyle bahsedilen beldelerin nüfusları kırsal nüfusa dahil edilmiştir. Beldelerden bulunan mahallelerden, kır nüfusunun %3,5'ini oluşturan Madenli Merkez mahallesi

en fazla nüfuslu belde mahallesidir. Kır nüfusunun %0,5'ini oluşturan Büyükköy Çavuşlu mahallesi en az nüfuslu belde mahallesidir.

Şehir nüfusu, Karadeniz kıyı ve dağ sıraları arasında kalan alüvyon arazi ve Büyükdere vadisi üzerinden Madenli beldesine doğru yayılım göstermiştir. Şehir nüfusunda en fazla nüfuslu mahalle Çayeli şehir merkezinde merkezi konumda bulunan, şehir nüfusunun %32'sini oluşturan Yenipazar mahallesidir. Adalar mahallesi %0,5'lik payla en az nüfuslu şehir mahallesidir.

Nüfusun okuma yazma oranı %95'tir. Çalışma sahasında mezun olunan okul kategorisinde en fazla paya ilköğretim mezunları sahiptir. İlkokulu, lise, ortaokul ilköğretim ve fakülte takip etmektedir. En az payı doktora ve yüksek lisans mezunları oluşturmaktadır. Eğitim kırsalda bulunan yatılı okullar ve şehir merkezinde yapılmaktadır. Taşınabilir eğitim sistemi sayesinde kırsaldaki öğrencilerin okula erişimi sağlanmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan üniversitesi Eğitim Fakültesi çalışma sahasında bulunmaktadır.

Çalışma sahasında şehirleşme artışı, eğitim seviyesinin yükselmesi ve kalabalık aile formunun çekirdek aileye dönüşüp özel mülkiyet ihtiyacının artması gibi sebeplerle evlilik sayısı geçmişe oranla düşmüştür. Evlilik sayısındaki düşüşe paralel olarak evlilik hızı da düşmüştür. Kaba evlenme hızı Türkiye ve Rize'nin altındadır. Boşanma oranında büyük değişim olmamaktadır, kaba boşanma oranı Türkiye ve Rize ortalamaları altındadır.

Çalışma sahasında tarım alanları son yıllarda genişleme göstermiştir. Güneyinde bulunana Senoz Vadisi'nde organik çay tarımına geçilmesi ve organik çayın kilogram fiyatının normal çaya göre daha yüksek olması üreticiyi yeni çay fidanları dikmeye teşvik etmiştir. Böylelikle çay ziraatine uygun olan eğimli araziler tarımlaştırılıp tarım alanları genişletilmiştir. En fazla tarım alanı meyveler ve içecek bitkileri grubuna aittir. Bu gruba, sebzeler, süs bitkileri, tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanları takip eder. Üretimi en çok yapılan ve çalışma sahasının tarım alanlarının büyük kısmını kaplayan bitki çaydır. Çay, kivi üretimi takip eder. Üretimi en az yapılan meyve muşmuladır.

Büyüyen çay arazilerine karşılık sebze üretim alanları küçülmüştür. En fazla üretilen sebze taze fasulyedir. Süs bitkileri üretiminde 2013-2018 de üretim alanı (35.500 dekar) ve üretim miktarı (38.340) sabit kalmıştır. Çalışma sahasında üretilen tek tahıl ürünü mısırdır. Çay üretimi artışı sonrasında düşüş olan mısır üretimi 2010 yılı sonrası 1 ton olarak sabit kalmıştır.

Çalışma sahasında ekonomik getirisi fazla olan çay ziraatinin yaygınlaşması ve nüfusun kentlere yönelmesi sonucu hayvancılık eski önemini yitirmiştir. Kırsalda ekstansif olarak büyükbaş, küçükbaş, arıcılık ve kümes hayvancılığı faaliyetleri yapılmaktadır. Büyükbaş hayvancılıkta en fazla hayvan sayısı ve süt üretimi melez ırka aittir. Çalışma sahasının iklim ve topografya koşulları nedeniyle koyun yetiştiriciliği gelişmemiştir. Koyun yerine kıl keçisi tercih edilmektedir. Koyun ve keçi sütü üretimim yapıldığı gibi kıl ve yün üretimi de yapılmaktadır. Arıcılık işletmeleri geçmişe göre artmış fakat bal üretimi iklim ve beşerî etkiler nedeniyle azalma göstermiştir. Çayeli'nde yumurta tavuğu, ördek ve Beç tavuğu yetiştiriciliği de yapılmaktadır.

Çalışma sahasında Büyükdere Vadisi'nde Hidroelektrik santralleri bulunmaktadır. Sanayi faaliyetleri çay üretimi ve çalışma sahası sınırların bulunan bakır madeni üretimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Üretilen ürünler iç ve dış pazara satılmaktadır. İhracatta en büyük pay bakır madenine aittir. Çalışma sahasında, Büyükdere vadisine doğru yayılım gösteren küçük sanayi siteleri mevcuttur.

Doğal güzellikleriyle eko turizm alanı olan çalışma sahasında turizm faaliyetleri geçtiğimiz yıllarda ivme kazanmıştır fakat yine de yeterli düzeyde işletme sayısı mevcut değildir. Yaylaları, şelaleleri, ahşap ve taş köprüleri, tarihi yapılarıyla ilgi çeken çalışma sahasında turizm faaliyetleri büyük oranda yaz aylarında meydana gelmekte kışın azalış göstermektedir.

Ulaşım faaliyetleri şehir içinden geçen Rize-Pazar bağlantı yoluyla beraber Karadeniz Sahil yolu projesiyle inşa edilen D010 yoluyla yapılmaktadır. Şehirlerarası toplu taşıma ilçenin kuzeyinde sahilde yer alan otogardan yapılmaktadır. İlçeler arası ulaşım şehir merkezinde 9 Mart caddesinden geçen minibüsler aracılığıyla sağlanmaktadır. Mahaller ve köylere ulaşım şehir merkezinde bulunan minibüs duraklarından hareket eden minibüslerle olmaktadır. Çayeli'nin doğusunda yer alan

Yeşilköy-Pazar mevkiinde inşası süren Havalimanı tamamlandığında hava ulaşımı ihtiyacını karşılayacaktır.

Nüfus ağırlıklı olarak tarım ve sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Sanayide en büyük pay gıda ve madenciliktedir. Çalışma sahasında 17 çay fabrikası ve bir bakır maden ocağı bulunmaktadır. Hizmet sektöründe de istihdam sağlayan Çayeli’nde adalet, sağlık, eğitim, yönetim gibi alanlarda istihdam sağlanmaktadır. Çalışma sahasında bulunan işletmelerin %87’si erkekler %13’ü kadınlar tarafından işletilmektedir.

Nüfus hareketleri iç ve dış göç olarak gerçekleşmekte ağırlıklı olarak iç göç yaşanmaktadır. Net göç hızı artış göstermiş 2017 yılında %4,83 olmuştur. En fazla göç verilen ve en fazla göç alınan üç il sırasıyla İstanbul, Rize ve Trabzon olarak aynıdır. Yurtdışından gelen göç sayısı 2017 yılında yurtdışına giden göç sayısından fazladır. Yurtdışına göçler Avrupa ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Suudi Arabistan’a olmaktadır.

Nüfusun gelecekteki yapısına yönelik yapılan tahminleri içeren nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye, Rize ve Çayeli nüfusu artış gösterecektir. Nüfus içindeki yaşlı bağımlı nüfusu artış gösterecek medyan yaş yükselecektir. Aritmetik artış formülüyle hesaplanan nüfusa göre Çayeli nüfusu 2018 nüfusuna göre 2023’te %2,2 2040’ta 9,8, 2060’ta %18,8, %27,8 artış gösterecektir. Meydana gelecek değişime karşı plan ve çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Nüfusun değişimine bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara çözüm **önerileri** sıralanacak olursa, öncelikle nüfusun yaş grupları ve problemleri üzerinde durulmalıdır. Çalışma sahasında yaşlı nüfus artışı devam etmekte, tersine göç çoğunlukla emekli nüfusta olmaktadır. Yaşlı nüfusun sağlık ve güven içinde aktif bir yaşam sürmesi için sağlık olanakları arttırılmalı bunun yanında gündüz bakımevi ve dinlenme evleriyle yaşlılık dönemlerini daha aktif geçirmeleri sağlanmalıdır.

Nüfusun üretken ve dinamik yapısından en iyi şekilde faydalanılması adına çalışmalar yürütülmelidir. Kırsalda zorlu topografya ve iklim koşullarında tüm zorluklara karşı direnç gösteren kadın nüfus şehirde erkek nüfusa oranla fazla istihdam olanağı bulamamaktadır. Kadın nüfusun işgücüne katılımı dışa göçü engelleyen sebepler arasındadır.

Bunun yanında, kentleşmeye bağılı olarak iş hayatına atılan kadın nüfusun artışı, ailelerin sahip olduğı çocuk sayısında azalmaya sebep olmaktadır. Özellikle okul öncesi eğitime dair kreş ve anaokulları açılması nüfusun işgücüne atılımını kolaylaştırmakta ve mevcut durumu iyileştirmesi nedeniyle ebeveynlerin çocuk sahibi olma isteğini artırmaktadır. Kadınların işgücüne katılımını kolaylaştıracak uygulamalar düzenlenmeli, ebeveynlere doğum izni, çocuk sahibi kadınlara esnek çalışma saatleri gibi uygulamalarla nüfus yapısının korunması ve doğum oranlarının düşüşünü engellemeye yönelik çalışmalar yürütülmelidir.

Çalışma sahasında meydana gelen dışa göçün en önemli sebepleri ekonomi, sosyal imkansızlıklar ve iklimsel koşullardır. Dışa göçün engellenebilmesinin en önemli yolu yaşam kalitesinin arttırılması, ekonominin faal nüfusun çalışma kapasitesine uygun şekilde şekillenmesi, demografik yatırımlara önem verilmesi, meydana gelen yağış değişimleri sonucu oluşan doğal afetlere karşı halkın bilinçlendirilmesinden geçmektedir. Özellikle ev, yol yapımı, tarım arazisi açmadan önce sahasının uygunluğuna dikkat edilerek hareket edilmesi can ve mal kayıplarının önüne geçecektir.

Çiftçinin eksikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tarımın iyileştirilmesine yönelik adımlar atılması da birim alandan artan verime bağılı olarak emeğinin karşılığını alan çiftçinin kırsalda yaşamına devam etmesini sağlayacaktır.

Çiftçiler bitkisel üretim ve hayvancılık alanında bilinçlendirilip entansif üretim teşvik edilmelidir. Büyük oranda çay üretimine bağımlı olan bitkisel üretim çalışma sahasının iklim ve topografya koşullarına uygun kivi, turunçgiller gibi ürünlerin yetiştirilmesi desteklenerek çeşitlendirilmelidir. Son yıllarda azalış gösteren hayvancılık faaliyetleri desteklenerek üretim artışı sağlanmalıdır.

Kırsal alanda ulaşım imkanlarının geliştirilmesi de kırsal nüfusun şehirlere yönelmesini engelleyecek unsurlardan biridir. Özellikle kış aylarında hastane, okul ve diğer hizmetlere ulaşım da sıkıntı yaşayan kırsal nüfus hizmet olanakların daha iyi düzeyde olduğı şehir merkezine göç etmektedir. Kır ulaşımı yanında şehir içi ulaşım da oluşan sorunlara çözüm aranmalıdır. Özellikle öğrenci ve faal nüfusun gün içinde sıklıkla kullandığı toplu taşımada belediye otobüsü talebi göz önünde bulundurulmalı, güvenli ve indirimli ulaşım olanakları geliştirilmelidir.

Çalışma sahasının iklim ve florası arı yetiştiriciliğine çok uygundur. Arıcılıkla uğraşan kırsal nüfus bal üretiminin azalmasına sebep olan etmenler hakkında bilinçlendirilmeli, desteklenerek organik bal üretimi teşvik edilerek kırsalda hayvansal üretim sürdürülmelidir.

Çayeli'nin eko turizm potansiyeli değerlendirilerek doğaya zarar verilmeden, doğal ve kültürel değerler gözetilerek turizm alanında yatırım yapılmalı, turizm tesisi sayısı arttırılmalı, nüfusa turizm alanında da istihdamı oluşturulmalıdır. Böylelikle ilçe ekonomisine turizm aracılığıyla katkı sağlanmalıdır.

Halkın ilçenin doğal güzelliği, ekonomisi, sosyokültürel yapısı hakkında eğitilmesi ve değerlerin korunması yönünde bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Nüfusun şehir bilinci üzerine projeler geliştirilmelidir. Nüfus artışına bağlı olarak şehir merkezinin daha da büyüyeceği doğuda Pazar, batıda Rize Merkez'e doğru yayılım göstermekle beraber güneye doğru da yayılarak özellikle Madenli beldesine doğru kayacağı görülmektedir. Yapılacak yeni yapıların ilçenin heyelan bölgesinde olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak zemine uygun ve yöre mimarisine uygun estetikte yapılması gerekmektedir.

Nüfusun eğitim seviyesini arttırarak nitelikli işgücü kazanılması gerekmektedir. Çalışma sahasının ekonomisinin büyük kısmını etkileyen çay ziraatı ve bakır madeni alanlarında verimi arttırıcı, üretimi daha kaliteli hale getirici çalışmalar yürütülmelidir. Çay üretiminde siyah çayın yanında yeşil ve beyaz çay üretimine de ağırlık verilmeli; halk, üretim aşamaları hakkında bilinçlendirilmelidir. Aynı zamanda küçük sanayi sitesine yönelik yatırımlar arttırılmalı, nüfusun maden ve çay alanı dışında alternatif istihdamına olanak sağlanmalıdır.

Mayıs ayında başlayan çay toplama işlemi eylül-ekim aylarına dek sürmektedir. Nüfusun kentlere göç etmesi, üreticinin yaşlanması, tarım arazilerinin küçülmesi ve çay ziraatının dönemlik olması mevsimlik işçi tercih edilmesine sebep olmuş, bu durum mayıs ve eylül ayları arasında bölgeye yoğun mevsimlik işçi göçü yaşanmasına yol açmıştır. Sarp sınır kapısı üzerinden Gürcistan'dan gelen mevsimlik işçiler çalışma sahasında çay toplanma döneminde büyük yoğunluk oluşturmaktadır. Çayın toplanmasında ucuz işgücüne yönelik gençlerin çay ziraatine olan ilgisini azaltmıştır. Bu durum özellikle 0-14 yaş gurubu nüfusun çay ziraati hakkında bilgi sahibi olmamasına sebep olmaktadır. Genç nüfusun istihdamı açısından çalışma

sahasının ekonomik ve sosyal yapısı göz önünde bulundurularak nitelikli işgücüne yönelik eğitimler verilmesi gerekmektedir.

İnşası sürmekte olan havalimanının bitimi sonrasında oluşacak nitelikli işgücü ihtiyacının çalışma sahası gençlerinden karşılanması da dışa göçü önlemede yardımcı olacaktır. Gelecekte yükseköğrenim görmüş nüfusun faal nüfus içinde artış göstereceği bilinmektedir. Bu nedenle nitelikli işgücüne yönelik yatırımlar yapmak genç nüfusta dışa göç fikrini azaltacaktır.

Genç nüfusun istihdamının yanında sosyal ve eğitim olanaklarının artması da dışa göçü özellikle de beyin göçünü engellemektedir. Gençlerin ihtiyaçlarının gözetilip ihtiyaca yönelik okul, okul dışı eğitim ve sosyal alanlarının düzenlemesi, kütüphaneler açılması, teknolojiyle uyumlu gençlik merkezleri kurulması genç nüfusun çalışma sahasından göçünün önüne geçecektir. Ayrıca okuma yazma bilmeyen nüfusa yönelik çalışmalar yapılarak kurslar açılmalı nüfusun eğitim düzeyini artırıcı eğitim programları düzenlemelidir.

Sağlık hizmetlerine erişim kolaylaştırılarak tüm nüfusun sağlık hizmeti alması sağlanmalıdır. Özellikle İshakoğlu Devlet Hastanesi'nde bulunan bölümler çoğaltılarak çalışma sahası nüfusunun çeşitli sağlık hizmetlerini Rize ve Trabzon yerine Çayeli'nden almasına olanak sağlanmalıdır. Ayrıca yaş gruplarının sağlık düzeylerinin düzenli olarak kontrol edilmesi sağlıklı bir toplum geliştirilmesi açısından önemlidir.

Kentsel planlama yapılarak çalışma sahasından dışa göçen iş adamlarının yatırımlarını sahaya döndürmeleri sağlanmalıdır. Geliştirilecek ortak bir stratejiyle sivil toplum kuruluşları, eğitim kurumları, özel sektör temsilcileri ve kamu kurumlarının ortak hareketiyle mevcut nüfusun nitelik olarak geliştirilmesi ve dışa göçün engellenmesine yönelik çalışmalar yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

ABADAN UNAT, N.: 2006

**Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten
Ulus Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul Bilgi
Üniversitesi Yayınları, İkinci Basım.

AK, O. N.: 2008

Rize'nin Yönetim Tarihi, Çınar
Eğitim ve Yardımlaşma Derneği
Yayınları No:3, Gündüz Ofset
Matbaacılık, Trabzon.

AKOVA, İ.: 2000

“Alternatif Turizm Olanaklarımız”,
Coğrafya Dergisi, İstanbul, Sayı 8,
sayfa 71-84.

AKOVA, İ.: 2018

Beşerî ve Ekonomik Coğrafya,
Pegem Akademi, Editörler: Prof. Dr.
Mesut Doğan, Prof. Dr. Özlem
Sertkaya Doğan, 1. Baskı, Ankara.

ALBAYRAK, H.: 2010

**Tarih Boyunca Doğu Karadeniz’de
Etnik Yapılanmalar ve PONTUS**,
Babıali Kitaplığı, Barış Matbaası,
İstanbul.

ALPKAYA, F., DURU, B.: 2012

**1920’den Günümüze Türkiye’de
Toplumsal Yapı ve Değişim**,
Derleyenler: Faruk Alpkaya ve Bülent
Duru, Phoenix Yayınevi, 2. Baskı,
Ankara.

ATALAY, İ.: 2012

Genel Fiziki Coğrafya, META Basım Matbaacılık Hizmetleri, 7. Baskı, İzmir.

ATALAY, İ.: 2015

Türkiye Biyocoğrafyası, META Basım Matbaacılık Hizmetleri, 1. Baskı, İzmir.

BAKIRCI, M.: 2013

‘‘Türkiye’de Karayolu Sınır Kapılarının Uluslararası Ulaşımında Yeri ve Önemi’, **Prof. Dr. Süha Göney’e Armağan Kitabı**, Editör: Mehmet Bayartan, Yazın Basın Yayın Matbaacılık, s. 165-193, İstanbul.

BAKIRCI, M.: 2014

‘‘Coğrafi Açıdan Anadolu’nun Tarihi Ulaşım Ağı ve İpek Yolu”. **Avrasya Etüdleri**, 45(1), 63-86

BALCI AKOVA, S.: 2002

Ergene Havzasında Mekânsal Kullanımlar, Çantay Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul.

BALCI AKOVA, S.: 2009

Doğu Akdeniz Kıyılarında Nüfus, Çantay Kitabevi, İstanbul.

BİLGİN, M.: 2007

Doğu Karadeniz Tarih Kültür İnsan, Ötüken Neşriyat A.Ş, Genişletilmiş 3. Basım, İstanbul.

ÇAYKUR: 2017

İstatistik Bülten

DEMİREL, E., EDİK KAYHAN, G. B.: 2014, **Anadolu'nun Çiçek Bahçesi Rize, Kaçkar Turizm Birliği, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı.**

DENİZ, O.: 2009, **Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansımaları, Çantay Kitapevi, İstanbul.**

DİE: 1995, **Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografik Yapısı ve Gelişimi, 21.Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar, Yayın No: 1839, Ankara.**

DOĞAN, M.: 2011a, **'Mengen ve Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi'', Coğrafya Dergisi, Sayı 22, Sayfa 14-26.**

DOĞAN, M.: 2011b, **'Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış' [General View of Population Policies Implemented in Turkey] ", Marmara Coğrafya Dergisi, S. 23, ss.293-307, İstanbul.**

DOĞAN, M.: 2012, **A Case For Alternative Tourism: Mountain Tourism, 2nd Interdisciplinary Tourism Research Conference, 24-29 April, Proceedings Book.**

- DOĞANAY, H.: 1994 **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, Gazi Büro Kitabevi Tic. Ltd. Şti, Birinci Baskı, Ankara
- DOĞANAY, H., ÖZDEMİR, Ü., ŞAHİN, İ.F.:2014 **Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Pegem Akademi, 6. Baskı, Ankara.
- ERDOĞAN, M.M., KAYA, A.: 2015 **Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı
- ERİNÇ, S.: 1961 "Doğu Karadeniz: Kıyılarında Fön ve Termik Tesirleri Hakkında", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21, s 15-30, İstanbul.
- ERYURT, M. A., BEŞE CANPOLAT, Ş., KOÇ, İ.: 2013 Türkiye' de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 46, Sayı 4, s.129-156.
- FIRATLI, Ç., GENÇER, V.: 1995 **Türkiye II. Teknik Arıcılık Kongresi Bildiri Kitabı**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, T.C Ziraat Bankası Matbaası.
- GEDİK, A., KORKMAZ, S.: 1988 "Rize Fındıklı Çamlıhemşin Arasında Kalan Bölgenin Jeolojisi ve Petrol

GÖNEY, S., SERTKAYA DOĞAN, Ö.: 2014

Oluşumları'', **Türkiye Jeoloji Kurultayı Sözlü Bildirisi**

Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı, Editör: Doç Dr. Özlem Sertkaya Doğan, Nobel akademik Yayıncılık Eğitim danışmanlık TİC. LTD: ŞTİ., 2. Basım.

GÜNAYDIN, D.: 2018

''Türkiye'nin Demografik Dönüşümü Çerçevesinde İşgücünün Yaşlanma Sorunu'', **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)**, 11(1): 1-13

GÜNDOĞAN, N.: 2001

''İşgücünün Yaşlanması ve İşgücü Piyasalarına Etkileri'', **Ankara üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 56- sayı 4.

GÜNER, Z. B.:2016

''Yaşam Tablolarıyla Uzun Ömürlülük Riskinin Emeklilik Sistemine Getirdiği Yükün Karşılaştırılması'', **Sosyal Güvenlik Uzmanları Derneği Sosyal Güvence Dergisi** Yıl: 5, Sayı 9, Sayfa: 47

GÜNSOY, G., TEKELİ, S.: 2015 “Nüfusun Yaşlanması ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.48, Sayı.1, s. 35-87.

GÜVENÇ, M.: 1997 “Nüfus Bilgisi ve Türkiye’de Demografik Değişim”, **Birikim Dergisi**, sayı 101, S-70-73, İstanbul.

HÜRATA, H.B.: 2011 **Türkiye Nüfusu: 1927 yılı Nüfus Sayımı Verileri Işığında: 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Vilayet, Kaza, Şehirler ve Köyler İtibariyle**, Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan: Hasan Basri Hürata

KARAL, E. Z.: 2010 **Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Devlet İstatistik enstitüsü Matbaası, 3. Baskı, Ankara.

KARPAT, K. H.: 2003 **Osmanlı Nüfusu 1830-1914: Demografik ve Sosyal Özellikleri**, çev. Bahar Tırnakçı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

KODAY, Z., ERHAN, K.: 2013 “ Rize İlinin İdari Coğrafya Analizi”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat**

Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,
Sayı 50, Sayfa 39-50.

KONGAR, E.: 2011

Toplumsal Değişme Kavramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitapevi, 15. Baskı, İstanbul.

KORGBERG, P.: 2015

“Doğu Karadeniz Dağlarının (Kuzeydoğu Türkiye) Tektoniği Üzerinde Fotojeolojik Veriler”, **Maden Tetkik ve Arama Dergisi** sayı:74 Sayfa 57-75

MADEN TETKİK ARAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ: 2016

Türkiye ve Dünyada Bakır, Fizibilite Etütleri Dairesi Başkanlığı

MANDIRACIOĞLU, A.:2010

“Dünyada ve Türkiye’de Yaşlıların Demografik Özellikleri”, **Ege Tıp Dergisi** ,49(3), s.39-45.

MEDER, M., GÜLTEKİN, M.: 2010

“Türkiye’de 2001-2009 Yılları Arasındaki Boşanma Eğilimleri”, **Türkiyat Araştırmaları**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yıl 9, Sayı 17, Sayfa: 149-165.

ÖZDEMİR, A.: 2017

“Doğum Kontrol Teşviklerinden En Az Üç Çocuğa: Tarihsel Süreçte Türkiye’de Antinatalist ve Pronatalist

- Politikaların Seyri'', **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:3
- ÖZGÜR, E, M.: 1999 'Türkiye'de İl İçi Göçler Hakkında Düşünceler'', **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, cilt 39, sayı 1-2, s 159- 167.
- ÖZTÜRK, Ö.: 2012 **Antik Çağdan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi PONTUS**, Genesis Kitap, 2. Baskı, Ankara.
- RİTTERSBERGER TILIÇ, H., ÇELİK, K.: 2016 **Genç Nüfusa Genel Bir Bakış**, Nüfus Bilim Derneği Raporu, Birinci Basım, Elma Teknik Basım Matbaacılık Ltd. Şti.
- SERTKAYA DOĞAN, Ö.: 2011 "Silivri'de Turizmin Gelişmesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri / Development Tourism Activities In Silivri'', **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt: 16, s.89-101, Erzurum.
- SERTKAYA DOĞAN, Ö.: 2015a **Biga Yarımadası Nüfus Coğrafyası**, Yeni Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
- SERTKAYA DOĞAN, Ö.: 2015b "Growth of Population and Population Policies Implemented in Turkey between 1965 and 2014'',

International Journal of Science and Research (IJSR), Volume 4, Issue 4.
P: 1907-1911.

SERTKAYA DOĞAN, Ö.: 2018a **Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Pegem Akademi, Editörler: Prof. Dr. Mesut Doğan, Prof. Dr. Özlem Sertkaya Doğan, 1. Baskı, Ankara.

SERTKAYA DOĞAN, Ö.: 2018b “Türkiye’de 2040 ve 2060 Nüfus Projeksiyonlarına Göre Demografik Fırsatlar”, **Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAD)**, Yıl:5, Sayı: 18, S:26-42.

SEZEN, T.: 2006 **Osmanlı Yer Adları**, T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Yayın No: 21, Ankara

SHORTER, F.C., MACURA, M.: 1983 **Türkiye’de Nüfus Artışı (1935-1975) Doğurganlık ve Ölümlülük Eğilimleri**, Yurt Yayıncılık A.Ş., Ankara

TANDOĞAN, A.: 1971 “Çayeli Pazar Yöresinin Fiziki Coğrafyası”, **A.Ü.D.T.C.F Fak. Coğ. Arşt. Enst. Yay.** Sayı 3-4 Sayfa 205-294 Ankara.

TANDOĞAN, A.: 1978

“Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı”, **A.Ü.D.T.C.F Coğ. Arş. Der.** Cilt 29 Sayı 1-4, Sayfa 83-152

TANDOĞAN, A.:1988

“İncesu Vadisi’nde (Çayeli) Coğrafya Gözlemleri”, **A.Ü.D.T.C.F Coğ. Arş. Der.** S:11, S:91-110.

TANDOĞAN, A.: 1989

Türkiye’de 1975-1980 döneminde İller Arası Göçler, Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, Trabzon, Genel Yayın No: 141, Fakülte Yayın No: 5

TANOĞLU, A.: 1969

Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.

TANRIVERMİŞ, H.: 2006

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Fındık, Çay ve Kivi Tarımının Ekonomik Analizi ve Monokültürün Etkilerini Azaltabilme Olanakları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

TOPALOĞLU, İ.: 1998

Bölge Tarihinde Rize, Topaloğulları Kültür- dayanışma ve Çevre Koruma Derneği, Trabzon, Birinci Cilt.

TUNÇDİLEK, N.: 1985

Türkiye’de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı, İ.Ü Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No:3,

İstanbul Üniversitesi Yayınları No:
3279, İstanbul.

TÜİK:1937

**1935 Genel Nüfus Sayımı: Çoruh
Vilayeti**, Yayın no: 75. Ankara.

TÜİK:1941

**1940 Genel Nüfus Sayımı: Vilâyetler,
kazalar. Nahiye ve Köyler İtibarile
Nüfus ve Yüzey ölçü**, Yayın no:158,
Ankara.

TÜİK: 1945

1945 Genel Nüfus Sayımı, yayın no:
286. Ankara

TÜİK:1954

**1950 Umumi Nüfus Sayımı: Vilayet,
Kaza, Nahiye ve Köyler itibariyle
Nüfus**, yayın no:359 . Ankara

TÜİK:1960

**1960 Genel Nüfus Sayımı: İl, İlçe,
Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus**,
yayın no: 444, Ankara.

TÜİK:1961

**1955 Genel Nüfus Sayımı: Vilayet,
Kaza, Nahiye ve Köyler itibariyle
Nüfus**, yayın no:412. Ankara.

TÜİK:1968

**1965 Genel Nüfusu Sayımı: İdari
Bölünüş**, yayın no:573. Ankara

TÜİK:1973

**1970 Genel Nüfus Sayımı: İdari
Bölünüş**, yayın no: 672

TÜİK:1977

1975 Genel Nüfus sayımı: İdari Bölünüş, yayın no:813. Ankara.

TÜİK:1981

1980 Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş, yayın no:954.

TÜİK:1989

1985 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, yayın no: 1237

TÜİK: 1993

1990 Genel Nüfus sayımı: Nüfusun Sosyal ve ekonomik Nitelikleri, Yayın No: 1566. Ankara.

TÜİK: 2015

İstatistiklerle Yaşlılar 2014, Yayın No: 4364, Ankara.

TÜRKEŞ, M., SÜMER, U. M., ÇETİNER, G.: 2000

“Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri”, Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), 7-24, ÇKÖK Gn. Md.,Ankara.

UNDP: 2008

İnsani Gelişme Raporu Türkiye 2008: Türkiye’de Gençlik, İlk Basım, Desen Ofset A.,Aygen Aytaç.

YURT ANSİKLOPEDİSİ: 1982

Türkiye il il: Dünü, Bugünü Yarını: Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Siirt,

Sinop, Sivas, Tekirdağ, Cilt 9,
Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

YÜCEŞAHİN, M. M.: 2009

“Türkiye’nin Demografik Geçiş Sürecine Coğrafi Bir Yaklaşım”,
Coğrafi Bilimler Dergisi CBD, 7 (1),
1-25.

YÜCEŞAHİN, M. M. :2011

“Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir Değerlendirme”, **Coğrafi Bilimler Dergisi, 9 (1),** 11-27.

YÜCEŞAHİN, M. M., BAYAR, R.,
ÖZGÜR, E. M.: 2004

“Türkiye’de Şehirleşmenin Mekânsal Dağılışı ve Değişimi”, **Coğrafi Bilimler Dergisi, 2 (1),** 23-39.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı:
2012

Nüfus, Demografi ve Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C
Kalkınma Bakanlığı, DPT.

X. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2013

T.C Kalkınma Bakanlığı, DPT.

X. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2013

Özel İhtisas Komisyon Raporu 2023,
Bitkisel Üretim, T.C Kalkınma
Bakanlığı, DPT.

X. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2013

Özel İhtisas Komisyonu Raporu,
Yaşlanma, T.C Kalkınma Bakanlığı,
DPT.

Rize İli 2017 Çevre Durum Raporu: 2017 T.C Rize Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü; Hazırlayan: ÇED ve Çevre İzleri Şube Müdürlüğü Rize Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Rize Doğa turizmi Master Planı 2014-2023: 2014 T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü, Rize 2014

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.google.com.tr/maps/place/Çayeli> 20.09.2018

<http://www.cayeli.gov.tr/cayeli-tarihi> 29.09.2018

<https://rize.tarimorman.gov.tr/Menu/12/Cografi-Yapi> 17.10.2018

<http://www.madenli.bel.tr/Yz-7-Tarihi.html> 11.11.2018

<http://www.buyukkoy.bel.tr/Ilc/cografyasi.html> 11.11.2018

<https://istanbul.tarimorman.gov.tr/Belgeler/KutuMenu/Brosurler/Meyvecilik/kivi.pdf> 14.01.2019

http://www.cayelibakir.com/tr/basin_odasi_multimedya_galeri.asp 20.01.2019

http://www.cayelibakir.com/tr/kurumsal_hakkimizda.asp 20.02.2019

<http://www.cayelitso.org.tr/2017-yili-ihracat-raporu> 20.02.2019

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Projeler/KaradenizSahilYolu>.
03.03.2019

<http://www.uab.gov.tr/images/faaliyet/a5ec26a31a72281.pdf> 15.03.2019

<http://www.uab.gov.tr/images/faaliyet/e4b907f8f006296.pdf> 15.03.2019

<http://www.uab.gov.tr/images/faaliyet/a5ec26a31a72281.pdf> 15.03.2019

www.cayeli.meb.gov.tr 06.04.2019

<http://www.rizekulturturizm.gov.tr/TR-55428/tesisler-ve-acentalar.html>
17.04.2019

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> 09.05.2019

<http://www.yds.gov.tr/dosyalar/1326978039-1580.pdf> 09.05.2019

<https://www.un.org/en/development/desa/population/index.asp> 12.05.2019

<https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html> 12.05.2019

<http://egitim.erdogan.edu.tr/tr/page/genel-bilgiler/1007> 05.06.2019

<http://www.cayeli.gov.tr/daga> 05.06.2019

<http://www.caykur.gov.tr/Pages/Tanitim/FotoGaleri.aspx?ItemId=282>
05.06.2019

http://kaptanpasaybo.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/53/04/748270/fotograf_galerisi_1994243.html?CHK=b98e6a05a2c74947dc99a447feab8873 05.06.2019

<http://www.buyukkoy.bel.tr/Foto/merkez-mahallesi.html?foto=4> 09.06.2019